

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

11

КАСТРЫЧНІКА
1991 г.
№ 41 (3607)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПАМ'ЯТАЕ НЕ ТОЛЬКІ ВОЛЬСА...

100-гадовыя ўгодкі першага
беларускага прафесара геаграфіі
Аркадзя СМОЛІЧА.

СТАРОНКА 4.

ЧАМУ ўСМІХАЎСЯ БЕСПРАЦОЎНЫ «ПЕРШЫ»

Фелікс ШКІРМАНКОЎ пра жыццё «глыбінкі» да і
пасля пугчы.

СТАРОНКА 5.

ПЕРШАЯ ДЫСЕРТАЦЫЯ

Пасляслоўе да юбілею Ігната Дварчаніна.

СТАРОНКІ 6—7.

СЛАВЯНСКАЯ ДУША

Анатолий КЛЯШЧУК: «Дагэтуль
ён ніколі не бачыў Беларусі і
меў пра яе вельмі-кволяя ўяў-
ленні. Але такія назвы, як Няс-
віж, Мір і, асабліва, Клецк, збе-
рагаў у памяці. Амаатар вандра-
ваць, мастак наведваў шмат кра-
ін і шмат дзе бачылі ягонныя
творы... Сёлета іх глядзелі ў
Беларусі. А ён убачыў Клецк...»

СТАРОНКА 11.

ТАМ, ДЗЕ ЖЫВЕ СТАРАЖЫТНАСЦЬ

Алег ГАЙДУКЕВІЧ: «За што я люблю Вільню! Яш-
чэ Антон Луцкевіч некалі сказаў, што ў яе ёсць ду-
ша. Там згустак духоўнасці, чаго я не адчуваю ў Мін-
ску. Там рабілася наша гісторыя. У Крэве, у Нава-
градку, у Нясвіжы, а ў Вільні—тым болей. Яе мury,
яе брук пра многае могуць расказаць...»

СТАРОНКА 12.

МАРГАРЫН ЗАМЕСТ МАСЛА, альбо Армейскі «савецікус гома тыпус».

СТАРОНКА 16.

«ЛіМ» — валюта цвёрдая

У наступным годзе «ЛіМу» спаўняецца 60 гадоў. Але мала-
досці, запалу яму не пазычаць, ён і надалей будзе імкнуча
паспяваць за ўсімі важнейшымі падзеямі ў культурным, літа-
ратурным, эканамічным і палітычным жыцці рэспублікі.

Выпісвайце «ЛіМ»!

5 рублёў 40 капеек — сёння гэта не грошы. А менавіта ж
гэтакі кошт гадавой падпіскі на «ЛіМ». Будзьце прадпрымаль-
нымі, укладзіце свае грошы ў гадавую падпіску на наш што-
тыднёвік — і вы не пашкадуеце! «ЛіМ», кажучы цяперашняю
моваю, цвёрдая валюта! Наш індэкс — 63856.

У час рэпрэзентацыі (справа—налева): Пэрэс дэ КУЭЛЬЕР, Аляксандр КІШЧАНКА, Генадзь
БУРАЎКІН.

Рэпрэзентацыя ў Нью-Йорку

Кожная краіна-сябра ААН
прадстаўлена ў гэтай міжна-
роднай арганізацыі не толькі
сваім сцягам і гербам, але і
своеасаблівым мастацкім сім-
валам. У будынку Арганізацыі
Аб'яднаных Нацый ёсць нават
спецыяльны музей дарункаў.
Гэта, па сутнасці, галерэя мас-
тацтва другой паловы XX ста-
годдзя. Сярод экспанатаў му-
зея нямала твораў, вартых на-
звацца шэдэўрамі.

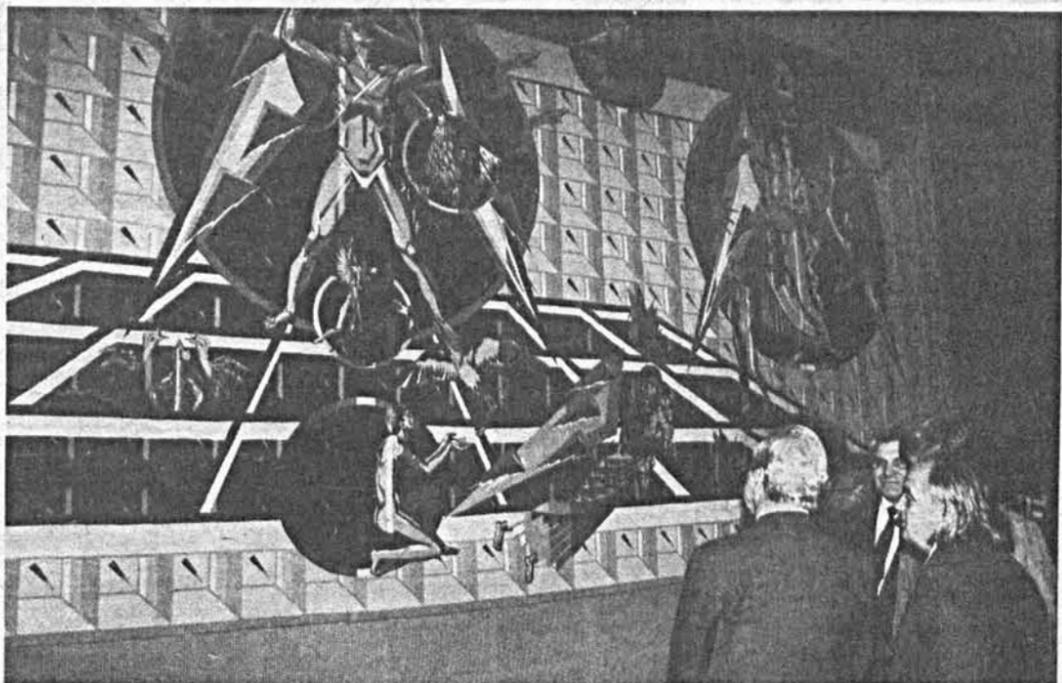
Тое, што да нядаўняга часу
мастацкі сімвал нашай рэспублі-
кі ў ААН адсутнічаў, нікога
не можа здзіўляць. Бо якая па-
літыка, такое і прадстаўніц-
тва. Калі толькі і быў клопат,
што раўняцца на «старэйшага

брата», дык уласнае аблічча—
рэч непатрэбная.

19 верасня, у той дзень, ка-
лі парламент рэспублікі ўзако-
ніў бел-чырвона-белы сцяг і
герб «Пагоня», у Нью-Йорку
адбылася рэпрэзентацыя да-
рунка Беларусі міжнароднай
супольнасці. Лічу гэтае супа-
дзенне невыпадковым і глы-
бока сімвалічным. Габелену
«Чарнобыль» мастака Аляксан-
дра Кішчанкі адведзена пачэ-
снае месца ў зале пасяджэнняў
Сакратарыята ААН. На ўрачы-
стай цырымоніі, дзе, акрамя
беларускай дэлегацыі, прысут-
нічалі прадстаўнікі шэрагу кра-
ін, шматлікая прэса, з заявай
выступіў Генеральны сакратар

ААН спадар Пэрэс дэ Куэльер.
«Я ўпэўнены,—сказаў ён,—што
ўсе, хто бачыў гэты габелен,
задумаюцца над небяспекай
ядзерных катастроф, таксама
як і тыя людзі, што маюць
магчымасць бачыць іншыя
прадстаўленыя ў Арганізацыі
Аб'яднаных Нацый палотны —
як «Герніка» П. Пікасо,—творы,
што выкрываюць жах вайны.
Гэты габелен будзе вечным на-
памінам тут, у Арганізацыі
Аб'яднаных Нацый, пра тое,
што мы павінны зрабіць усё
ад нас залежнае для гарантыі,
што трагедыя, падобная чар-
нобыльскай, не паўторыцца
зноў».

В. БОГУШ.

Габелен «Чарнобыль» — дарунак Беларусі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый.

Кола Дзён

У панядзелак на гэтым тыдні над беларускім Домам урада побач з бел-чырванабелым быў узняты савецкі чырвоны сцяг. У гонар Дня Канстытуцыі СССР. Парадсальна: ранейшага Савецкага Саюза фактычна ўжо няма, а дзень брэжнеўскай канстытуцыі адзначаўся як святочны. Можна лічыць, што гэта ўсяго толькі непаразуменне. Але, між іншым, дзякуючы дадатковаму выхадному, у суверэннай Рэспубліцы Беларусь тры дні запар не выходзілі рэспубліканскія газеты (цэнтральныя выйшлі ўжо 8-га). Гэта да пытання аб праве на свабоду друку і атрыманне інфармацыі.

4 КАСТРЫЧНІКА

аргкімітэт Руху за дэмакратычныя рэформы ў Беларусі (раней — «Камуністы Беларусі за дэмакратыю») заклікаў усіх членаў КПСС-КПБ адмовіцца ад прэтэнзій на ўласнасць партыі і перадаць яе на паліпшэнне аховы здароўя і адукацыі, пераадоленне вынікаў Чарнобыля, адным словам — на карысць народу.

Савецкі Саюз атрымаў статус спецыяльнага асацыяванага члена Міжнароднага валютнага фонду. Ягонны спецыялісты прыбылі ў Маскву для распрацоўкі канкрэтных рэкамендацый па выйсці з фінансавога крызісу.

У Мінску адбылася ўстаноўчая канферэнцыя Саюза эканамістаў Беларусі.

5 КАСТРЫЧНІКА

Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў выступіў па тэлебачанні з заявай у адказ на ініцыятыву амерыканскага прэзідэнта Дж. Буша па ядзерных узбраеннях. Неўзабаве савецкая тактычная ядзерная зброя будзе знята з баявога дзяжурства, частка яе ліквідуецца. Аб'яўлены мараторый на правядзенне ядзерных выпрабаванняў на год.

У Тбілісі, пасля крываваых сутыкненняў прыхільнікаў і праціўнікаў прэзідэнта Гамсахурдзія, склікана надзвычайная сесія ВС рэспублікі.

6 КАСТРЫЧНІКА

у час канцэрта ў Санкт-Пецярбурзе быў забіты папулярны спявак і кампазітар І. Тальноў. Вядзецца следства.

7 КАСТРЫЧНІКА

Узброеныя сілы Югаславіі нанеслі ракетны ўдар па сталіцы Харватыі Заграбе. Пашкоджаны рэзідэнцыя прэзідэнта і ўрада рэспублікі. У Харватыі, якая аб'явіла аб сваёй поўнай незалежнасці ад Югаславіі, аб'яўлена ўсеагульная мабілізацыя. Тым часам ЕЭС паведаміла аб жорсткіх эканамічных санкцыях у выпадку, калі не будзе выконвацца перамір'е.

Р. Набіёў сслаў з сябе абавязні Старшыні ВС Таджыкістана да выбараў прэзідэнта рэспублікі. Такім чынам задаволенна галоўнае патрабаванне апазіцыі, якая праводзіла мітынг у Душанбе.

8 КАСТРЫЧНІКА

Савет Еўрапейскіх супольнасцяў прыняў рашэнне выдзельці СССР крэдыты памерам налі 1,5 млрд. долараў для закупкі прадуктаў. Тэрміновую дапамогу на суму 2,5 млрд. долараў вырашыў аказаць Савецкаму Саюзу кабінет міністраў Японіі.

9 КАСТРЫЧНІКА

Камітэт па аператыўным кіраванні народнай гаспадаркай СССР разгледзеў праграму забеспячэння насельніцтва харчовымі таварамі.

10 КАСТРЫЧНІКА

пачаўся афіцыйны візіт дэлегацыі Рэспублікі Беларусь у Рэспубліку Польшча.

ЛІСТ...

ШТО ЗАВЕЦЦА СВАБОДАЙ?

Хто з нас не ведае такога выразу: «Сыты галоднаму не таварыш»? Дык, вось. Мясне выводзіць з сябе пустая балбатня на ўсялякіх сесіях народных дэпутатаў як БССР, так і СССР пра сённяшнія надзённыя праблемы. Ну навошта мне, простаму «тудыгэ», дэбаты аб назве ці перайменаванні вуліц, гарадоў, змена герба рэспублікі і інш., калі ў нас не рашаюцца харчовая, жыллёвая і культур-

ная праблемы ў грамадстве? Калі ўсё часцей майму жыццю пагражаюць жульлі, хуліганы, злачынцы; калі парнаграфія і секс да таго запалілі нашу асяроддзе, што вядуць да рэзкага ўпадку маралі, а значыць, нясуць бязладдзе ў сем'і, слуставаюць душы моладзі і падлеткаў? І гэта завецца свабодай. Нашто мне такая свабода, якая руйнуе ўсё на сваім шляху?..

...А словы «не забі», «не

ўкрадзі», «не пралюбадзейнічай» і г. д. з заветаў Хрыста — хіба гэта не закон? Паспрабуй, пераступі гэтыя

законы — так нашкодзіш сваёй душы, што і ворагу не пажадаеш! Ды й у прыродзе свае законы. Поўнай свабоды нідзе няма! Таму, калі мы хочам змяніць грамадства да лепшага, трэба выдаваць такія законы, якія б спрыялі паліпшэнню жыцця людзей, а не паралізавалі прагрэс.

Р. С. Нядаўна мой знаёмы накіонт перайменавання г. Ленінграда ў Санкт-Пецярбург сказаў наступнае: «Ды гэтае слова нават вымавіць цяжка. Ну, няхай бы ўжо быў Пецярбург». Аналагічна я хачу сказаць адносна нашай сталіцы, якую ўсё яшчэ спрабуюць перайменаваць у Менск.

Паважаныя народныя дэпутаты! Няўжо ў нашай рэспубліцы няма больш важных праблем, чым гэтая? Мне проста сорамна за вас... Калі ўжо вы няблага ўладкаваліся ў жыцці, дык не забывайцеся, што вашы выбаршчыкі жывуць далёка не аднолькава. З павагай да Вас Бранікоўскі Алег Іванавіч, рабочы, г. Гомель.

...І КАМЕНТАРЫЙ

Гэты ліст, шчыра кажучы, не тыповы для пошты «ЛіМа». Але ж пакінуць яго без увагі было б, відаць, няварта. Думкі, настрой, выказаныя аўтарам пісьма, сёння досыць распаўсюджаныя ў нашым грамадстве. Успомнім, напрыклад, колькі людзей выйшла на плошчу да Дома ўрада адразу ж пасля павышэння цэн. І колькі — у дні пучку і потым, у дні, калі, можна сказаць, вырашаўся лёс Рэспублікі Беларусі.

Аўтар пісьма з Гомеля, па ўсім відаць, усё яшчэ жыве ў БССР. Не будзем яго гэтым дакараць. Тым больш, што змяна дзяржаўных атрыбутаў і сімволікі сама па сабе яшчэ не азначае стварэння новай

дзяржавы. І гэта, на жаль, пацвярджаецца тым, што сярод грамадзян Беларусі — нямала такіх, як А. Бранкоўскі.

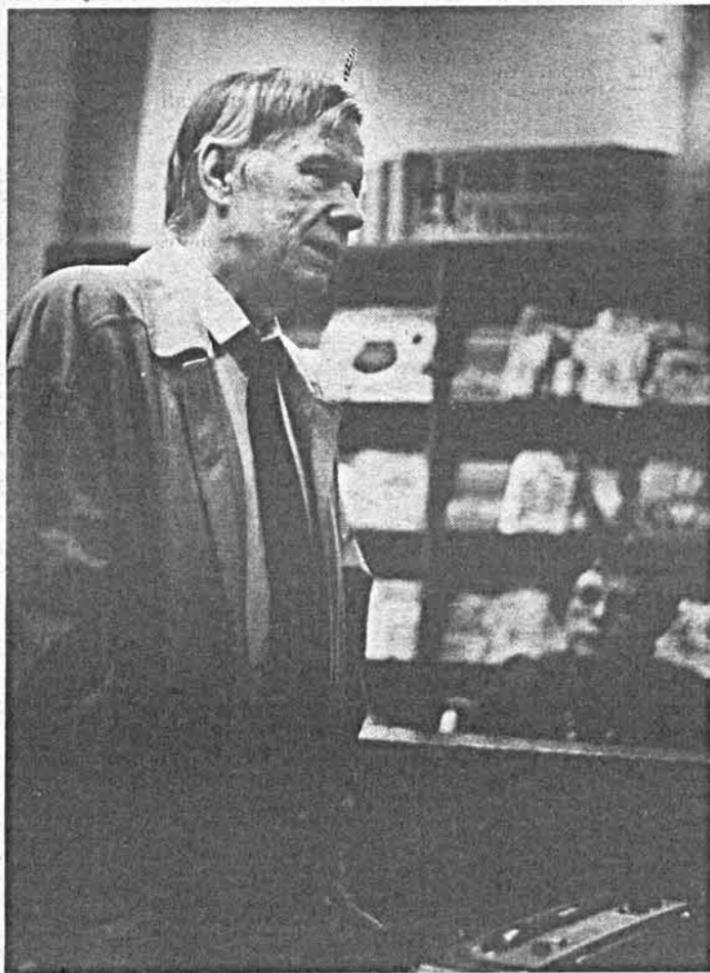
Аўтар пісьма, як можна заўважыць, нідзе не абараняе «сацыялістычны выбар», альбо камуністычныя прынцыпы (хоць моцна-такі ўеліся ў сьвядомасць усе гэтыя харчовыя і жыллёвыя праграмы). У сваіх развагах ён спасылаецца на заветы Хрыста. Але чамусьці забываецца на адзін з іх — «Не судзіце. Ды не будзеце асуджаны».

У першых жа радках аўтар падзяляе ўсіх на «сваіх» і «чужых», «галодных» выбаршчыкаў і «сытых» дэпутатаў. Што і казаць, дэпутаты — не самая

абяздоленая частка нашага грамадства. І можна, зразумела, прад'яўляць да дэпутацкага корпуса самыя сур'ёзныя прэтэнзій, як і да дзейнасці нашага парламента ў цэлым. Але хто ж выбіраў гэтых дэпутатаў? Хіба не тыя ж самыя выбаршчыкі, да якіх адносіцца, дарэчы, і сам Алег Іванавіч?

Падае ўзровень жыцця, падае мараль, расце злачыннасць... Усё праўда. Ды хіба ўсё гэта пачалося пры «так званых дэмакратах»? А семдзесят год камуністычнага таталітарызму? Тэрор, бяспраўе, хлусня, дэмагогія — усё гэта не разбэшчала грамадства? Не вырошчвала «новага савецкага чалавека», пазбаўленага памяці пра ўласную гісторыю? Памяці пра тое, напрыклад, як называецца спакон веку твой родны горад, вёска, вуліца? «Поўнай свабоды нідзе ня-

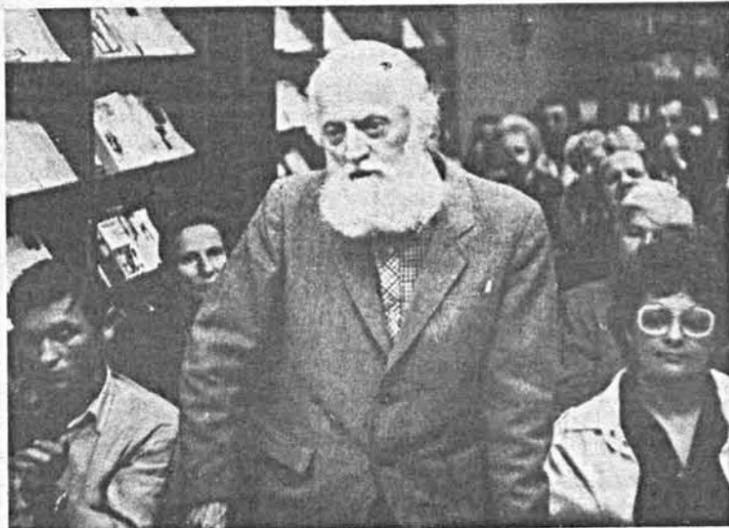
ма...» Правільна, як быццам. Але ёсць жа розніца паміж свабодай і несвабодай! Няшчасце ў тым, што рабства, асабліва духоўнае, не заўсёды ўсведамляецца чалавекам. Яго можа задавальняць лад жыцця, існуючыя парадкі, вынікі сваёй працы. А калі нечага і не хапае — кілбасы, напрыклад, — дык у гэтым вінаватыя дэпутаты-«псеўдадэмакраты», што прымаюць няправільныя законы, замест таго, каб прымаць правільныя, «якія б спрыялі паліпшэнню жыцця». А вось калі размова заходзіць пра тое, каб вярнуць народу яго гісторыю, а значыць — права называцца народам, вярнуць гістарычную назву сталіцы тваёй рэспублікі, тады рушыцца свет, і невыказаны гней сціскае грудзі. Так, свет догмаў і ілюзій сапраўды рушыцца. І спялы гней тут — не дапамога. Віталь ТРАС.

Сустрэча з Васілём Быкавым

Мінскі клуб «Спадчына» арганізаваў у сталічнай дзіцячай бібліятэцы № 2 сустрэчу з народным пісьменнікам Беларусі Васілём Быкавым. У час сустрэчы закраналіся надзённыя пытанні нацыянальнага Адраджэння, развіцця літаратуры. Васіль Уладзіміравіч адказаў на шматлікія пытанні прысутных.

Фота Ул. КРУКА.

«Вентас Балсс» — за Беларускашчыну

У латвійскім горадзе Вентспілс жыве багата беларусаў. Па просьбе прыхільнікаў беларускашчыны гарадская газета «Вентас Балсс» нядаўна выпусціла беларускамоўную старонку, якую падрыхтавалі У. Скрабатун і журналістка газеты

А. Нарушэвіч. У выпуску — гістарычныя матэрыялы, навіны з Бацькаўшчыны, інфармацыя. Даўся выпуск нялёгка: друкары-латышы не разумелі тэксту, і давялося тры разы перабіраць. Але рэдакцыя стаіць за працяг такіх выпускаў.

«Коледж — не змена шылды...»

У рэспубліцы нараджаюцца новыя тыпы навучальных устаноў: музычнае вучылішча, напрыклад, у бліжэйшай будучыні набудзе статус коледжа. Што гэта — павевы моды ці вырашэнне складанай праблемы музычнай адукацыі?

Расказвае намеснік дырэктара па вучэбнай частцы Мінскага музычнага вучылішча імя Глінкі Т. АЛЬБАКРЫНАВА:

— Так, сёння адбываецца своеасаблівая рэарганізацыя музычнага вучылішча. Колішняя сістэма сярэдняй спецыяльнай музычнай адукацыі ў форме вучылішча мае пэўныя станоўчыя традыцыі, але сёння вымагае новых метадаў у навучанні студэнтаў. Таму ва ўсёй сістэме сярэдняй спецы-

яльнай адукацыі рэспублікі, не толькі музычнай, вучылішчы набываюць статус ліцэяў, коледжаў. А кансерваторыя, як вядома, будзе пераўтворана ў музычную акадэмію.

Што такое музычны коледж? Вядома, гэта не змена шылды на будынку. Па-першае, коледж дае незакончаную вы-

шэйшую адукацыю. Пяць-шэсць гадоў паспяховага навучання, і яго выпускнікі могуць быць залічаны без экзаменаў або пераведзены на сярэднія курсы музычнай акадэміі. Па-другое, у коледжы студэнты павінны будучы будзе не толькі паглыблена вывучаць спецыяльныя дысцыпліны, але і замежную мову, беларускую культуру і г. д. Наогул, пытанне нацыянальнай музычнай культуры мае быць у цэнтры навучальнага працэсу. Цяперашняя форма музычнай адукацыі, відавочна, такса-

ма захаваецца, таму не ўсе навучэнцы вучылішча будучы пераведзены ў коледж. Тыя, хто ў далейшым бачыць сябе педагогам музычнай школы, будучы вучыцца менш — чатыры гады. Вядома, ідэя стварэння на базе вучылішча коледжа прадыхтавана часам. І можна сказаць, што сёння наша музычная адукацыя перажывае пэўную ломку кансерватыўнай сістэмы. Дарэчы, вопыт стварэння музычных коледжаў ужо ёсць у Маскве, Магнітагорску, на Украіне... Мы будзем не толькі вучыцца іх практыку, але і распрацоўваць сваю методыку.

Запісала Вольга ПІЧУГІНА.

Беларусь — Польшча: НОВЫЯ СТАСУНКІ

У чацвер пачаўся візіт афіцыйнай дэлегацыі Рэспублікі Беларусь у Рэспубліку Польшча. Дэкларацыя аб супрацоўніцтве і ўзаемаразуменні, якая павінна быць падпісана ў ходзе візіту, стане, па сутнасці, першым міждзяржаўным дакументам, прынятым суверэннай Беларуссю. Незалежнасць нашай рэспублікі, дарэчы, першай вітала Варшава.

Напярэдадні гэтага важнага візіту на чале з прэм'ер-міністрам Беларусі В. Кебічам адбылася прэс-канферэнцыя, у якой прынялі ўдзел члены дэлегацыі — старшыня Дзяржкамтэта рэспублікі па знешнеэканамічных сувязях У. Радкевіч і намеснік міністра замежных спраў Беларусі У. Сянько.

У. Радкевіч, характарызуючы эканамічныя стасункі паміж нашымі рэспублікамі, называў іх малымі лічбаў. У прыватнасці абарот тавараў, які летась склаў 108 мільянаў інвалютных рублёў, за восем месяцаў гэтага года ўжо перавысіў 125 мільянаў. Польшча пастаўляе нам разнастайнае абсталяванне (у прыватнасці — для АТС), будматэрыялы, медыкаменты, сельгаспрадукцыю і г. д. Наша рэспубліка экспартуе ў Польшчу шыны, халадзільнікі, дыяны, самыя розныя іншыя тавары шырокага ўжытку. Развіваецца прадуваўніцтва. Са 160 СП, зарэгістраваных дзяржкамтэтам у рэспубліцы, 65 — беларуска-польскія. Але пагадненне аб гандлёва-эканамічных супрацоўніцтве паміж нашымі

дзяржавамі павінна закласці аснову для больш інтэнсіўнага развіцця ўзаемавыгадных стасункаў. У прыватнасці, магчыма стварэнне Беларуска-польскага гандлёвага дома, што адкрыла б шлях для бясплошлінага правозу тавараў праз граніцу і продажу іх за нацыянальныя валюты. Але тут пакуль існуе складаная праблема цэн.

Што датычыць чэргаў на нашай граніцы з Польшчай, мяркуюцца ў бліжэйшыя месяцы адкрыць новыя кантрольна-прапускныя пункты ў Дамачове і Бераставіцы, што безумоўна паспрыяе іх скарачэнню.

Плануецца адкрыць дадатковыя чыгуначныя пасажырскія маршруты: Познань — Брэст — Познань, Мінск — Варшава — Мінск, Беласток — Мінск — Беласток і інш.

Намеснік міністра замежных спраў Беларусі У. Сянько звярнуў асаблівую ўвагу на Дэкларацыю аб супрацоўніцтве і ўзаемаразуменні паміж Беларуссю і Польшчай, на тым яе пунктах, што прадугледжваюць адмаўленне абедзвюх рэспублік ад тэрытарыяльных прэтэнзій, прызнанне культурнай, этнічнай і моўнай самабытнасці нацыянальных меншасцяў.

Развіццё міждзяржаўных адносін паміж нашымі краінамі патрабуе адкрыцця пасольстваў у Мінску і Варшаве, гандлёвых прадстаўніцтваў, інфармацыйна-культурных цэнтраў у сталіцах рэспублік.

НАШ КАР.

ХРОНІКА АДРАДЖЭННЯ

ВЯРТАЕМ СКАЎТЫЗМ

Вось ужо 84 гады дзейнічае дзіцячы скаўцкі рух, што зарадзіўся на пачатку ў Англіі. Ён не прадстаўляе якую-небудзь палітычную партыю або арганізацыю, у сваіх шэрагах налічвае 16 мільянаў сяброў больш чым са 150-ці краін і тэрыторый свету. На рахунку ў яго шмат карысных і цікавых спраў. Ужо два гады, напрыклад, «дзеці Чарнобыля» адпачывалі ў скаўцкіх летніках і ў сям'ях замежных равеснікаў.

Традыцыйна скаўтынг трымаецца на трох асноўных прынцыпах: Бог і Бацькаўшчына, добры ўчынак, скаўцкае права і ставіць мэтай духоўнае, інтэлектуальнае, грамадскае, фізічнае развіццё асобы, аб'ядноўваючы дзяцей самых розных інтарэсаў і схільнасцей.

Скаўцкія арганізацыі ў Расіі існавалі да 1919 года, калі былі распушчаныя як «буржуазныя» другім з'ездам камсамола. Беларускія скаўты існавалі ў Заходняй Беларусі, якая была пад уладай Польшчы, і пасля другой сусветнай вайны — на чужыне.

Прыспеў час адраджэння ў суверэннай Беларусі скаўтызм, які развіваўся на нацыянальнай аснове, і зарэгістравана нацыянальную скаўцкую арганізацыю ў штаб-кватэры Сусветнага Скаўцкага Бюро ў Жэневе. Дзеля гэтага неабходна згуртаваць ўсім разрозненым «саюзам», «асацыяцыям», «харугвам», «сябрам» і «атрадам» у Беларусі і за яе межамі і правесці Устаноўчы Вальны Сойм.

Для яго арганізацыі 17 верасня створаны ў Менску камітэт з ліку навукоўцаў, работнікаў народнай адукацыі, бацькоў, кіраўнікоў скаўцкіх фарміраванняў.

Аргкамітэт просіць куратараў наваствораных сябрын паведаміць аб сабе ў абласныя аргкамітэты (калі ёсць) або непасрэдна старшыні Алясю Лозку ці сакратару рэспубліканскага камітэта Лідзіі Кулажанка (220072, г. Мінск, Ленінскі пр., 66, Скарынаўскі цэнтр, п. 429; тэл. 39-55-91, хатні сакратара — 58-92-42).

ІСПАНСКУЮ ЛІТАРАТУРУ — ПА-БЕЛАРУСКУ:

АКАЗВАЕЦА, МОЖНА...

Як гром сярод яснага неба — менавіта такую рэакцыю выклікала на 2 курсе факультэта журналістыкі выкладанне Іспанскай літаратуры XVII ст. на... беларускай мове. І гэта ў час, калі ва ўніверсітэце нават гісторыя Беларусі, не кажучы ўжо пра іншыя прадметы, і тая падаецца па-расейску. Закон аб мовах у Беларусі фармальна дзейнічае даўно, але ж... закон што дышла — як павернеш, так і выйшла. І вярочаць, балазе, ёсць каму. Таму ў нечым рызвыкоўны крок выкладчыка варты толькі ўхваляць. Асабліва, калі згадаць пра абсалютную адсутнасць дапаможнікаў, літаратуры, пісанай па-беларуску, на курсу сусветнай літаратуры, калі сказаць, што выкладчык

В. НЕБЫШЫНЕЦ ні ў школе, ні, натуральна, пасля (у адным з маскоўскіх ВНУ) беларускую мову не вывучаў. Але, тым не менш, ён, адзін з нямногіх, выкладае, і прытым даволі-такі няблага, свой прадмет па-беларуску. Ён дазваляе разбурае міф, асабліва пашыраны ў выкладчыцкім асяродку, што без належнай літаратуры на нацыянальнай мове выкладаць па-беларуску нельга. Аказваецца, можна: варта толькі захацець...

Хочацца спадзявацца, што менавіта з дапамогай такіх рупліўцаў беларуская мова вернецца ў сцены нашых ВНУ і стане тут роднай...

Ю. ДУБІНА,
студэнт факультэта
журналістыкі.

КОЛЬКІ МОЖНА ВЫХОЎВАЦЬ НАС РАСЕЙЦАМІ?

Вымусіла сесці за ліст да вас нядаўняе «Заявление пресс-секретаря президента РСФСР», дзе зусім недвухсэнсоўна гаворыцца, што «...РСФСР оставляет за собой право поставить вопрос о пересмотре границ». Перакананы, што перш за ўсё гэта тычыцца нас, Беларусі. З намі звыкліся не лічыцца, і гэта абражае болей за ўсё. Да Прыбалтыкі прэтэнзій у РСФСР няма, і гэта зразумела, бо і Эстонія, і Латвія, і Летува маюць гонар і моцць пастаяць за сябе. Свядомасць прыбалтаў трымаецца на вельмі трывалых гістарычна-нацыянальных каранях. А што мае Беларусь? Толькі законы, якія ніхто не выконвае? Маю на ўвазе Закон аб мовах. Маю на ўвазе і тое, што дагэтуль не бачыў ні на адной установе бел-чырвона-белага сцяга ды «Пагоні». Маю на ўвазе і тое, што мы, у найвялікшай сваёй большасці, ведаем Пятра I і нават не згадваемся аб існаванні Аўгуста II, які жыў у той самы гістарычны час і з'яўляўся нашым законным князем. Мы любім і лічым сваімі паэтамі Пушкіна ды Лермантава, нават не чуўшы нічога пра Я. Баршчэўскага ды Я. Чачота. Мы захапляемся краявідамі навакольных палацава-паркавых комплексаў Пецярбурга, ганарымся, што маем гэтую прыгажосць у спадчыну, нават не ўяўляючы, што ў адначасе з расейскімі палацамі на Беларусі існавалі ці не прыгажэйшыя Гальшанскі ды Нясвіжскі, Мірскі ды Гарадзенскі палацы ды замкі.

Усё гэта знішчана, як і наша памяць. Давайце прыгадаем нашыя краязнаўчыя музеі, дзе зала, прысвечаная гісторыі ад жалезнага часу да 1917 г., займае чвэрць усёй плошчы. А што ж у гэтай зале (на прыкладзе Койданаўскага (Дзяржынскага) музея)? Расейскія манеты, расейскія кнігі, чалавітная расейскаму цару... Няўжо ж не ўваходзіла Койданава ў склад Вялікага княства Літоўскага? Не, амаль 500 год было ў ім. Дык што ж — гэты час выкрасліць? Няма ў тым музеі і напамінку пра нацыянальны герб ды сцяг, як і ва ўсіх астатніх (выключаючы, мусіць, адзінкі) на Беларусі.

Як былі ў нас усе вуліцы ды розныя ўстановы ў гонар вядомых расейцаў названыя (Пушкін, Лермантаў, Суво-раў, Горкі, Гогаль і гэты спіс можна бясконца доўжыць), гэтак і засталіся. Як выходзілі ў нас шматлікія дзяржаўныя газеты ды часопісы па-расейску, гэтак і выходзяць. Як вучыліся нашыя дзеткі па-расейску, гэтак і вучацца. Як стаяла ў крамах ды бібліятэках сем восьмых фонду на расейскай мове, гэтак і стаіць. (Калі ўзяць выданні таго ж самага «Эрыдана», дык іх літаральна расхопліваюць. Няўжо ж нельга друкаваць хай спажывецкія, але тыя, якія не затрымліваюцца ў продажы, кнігі па-беларуску?). Як пісалі раней у газетах узнёслай мовай пра сустрэчу якога-небудзь партыйца з якім-небудзь камсамольцам, гэтак і пішуць пра сустрэчу манархістаў з «Белой Руси» немаведама з кім («7 дней», напрыклад). Як былі насычанымі кааператыву.

СВЕТЛАЕ І СВЯТОЕ МЕСЦА

Сёння, калі Беларусь ужо стала ў пэўнай ступені незалежнай, калі народу вернуты гістарычныя сімвалы, паўстаюць шматлікія пытанні і аб вяртанні гістарычных назваў гарадам, пасёлкам, вуліцам і г. д. Узнікла вядома, і пытанне аб перайменаванні плошчы Леніна і Ленінскага праспекта, а заадно і аб дэмантажы помніка Леніну. На гэты конт дазвольце і мне выказаць сваё меркаванне.

На маю думку, помнік Леніну можна перанесці да Дома I з'езда РСДРП, і зрабіць гэты куток у сталіцы гістарычным месцам.

Сучасную ж плошчу Леніна, якая будзе называцца пляцам Незалежнасці, аформіць адпаведным чынам.

Прапаную: узвесці скульптуру — сімвал незалежнай Беларусі. Аздобіць пляц фантанамі, якія б упрыгожылі шэры гмах Дома ўрада. Разбіць шырокія алеі з клумбамі і насаджэннямі нізкарослых дрэў. Зняць усялякі транспарт, што праезджае міма Дома ўрада.

ТРЭБА ПОМНІЦЬ

Мы ўдзельнічалі ў абароне Масквы і Тулы, вызвалілі ад фашыстаў Магілёў, Мінск, Гародню, іншыя гарады і вёскі Беларусі, з баямі дайшлі да Кенігсберга.

У 1947 годзе Іван Васільевіч Болдзін узначалваў ваенную адміністрацыю ў нямецкім горадзе Веймары, дзе ў свой час жылі Гётэ, Шылер, Бах. Адноўчы, у адзін з летніх дзён, штаб Болдзіна наведвала дэлегацыя веймарскіх жыхароў на чале з доктарам мастацтвазнаўства Куртам Зоненбергам, якая папрасіла вайскоўцаў дапамагчы аднавіць памяшканне мясцовага тэатра. Візіцёры, між іншым,

даем нашыя краязнаўчыя музеі, дзе зала, прысвечаная гісторыі ад жалезнага часу да 1917 г., займае чвэрць усёй плошчы. А што ж у гэтай зале (на прыкладзе Койданаўскага (Дзяржынскага) музея)? Расейскія манеты, расейскія кнігі, чалавітная расейскаму цару... Няўжо ж не ўваходзіла Койданава ў склад Вялікага княства Літоўскага? Не, амаль 500 год было ў ім. Дык што ж — гэты час выкрасліць? Няма ў тым музеі і напамінку пра нацыянальны герб ды сцяг, як і ва ўсіх астатніх (выключаючы, мусіць, адзінкі) на Беларусі.

Як былі ў нас усе вуліцы ды розныя ўстановы ў гонар вядомых расейцаў названыя (Пушкін, Лермантаў, Суво-раў, Горкі, Гогаль і гэты спіс можна бясконца доўжыць), гэтак і засталіся. Як выходзілі ў нас шматлікія дзяржаўныя газеты ды часопісы па-расейску, гэтак і выходзяць. Як вучыліся нашыя дзеткі па-расейску, гэтак і вучацца. Як стаяла ў крамах ды бібліятэках сем восьмых фонду на расейскай мове, гэтак і стаіць. (Калі ўзяць выданні таго ж самага «Эрыдана», дык іх літаральна расхопліваюць. Няўжо ж нельга друкаваць хай спажывецкія, але тыя, якія не затрымліваюцца ў продажы, кнігі па-беларуску?). Як пісалі раней у газетах узнёслай мовай пра сустрэчу якога-небудзь партыйца з якім-небудзь камсамольцам, гэтак і пішуць пра сустрэчу манархістаў з «Белой Руси» немаведама з кім («7 дней», напрыклад). Як былі насычанымі кааператыву.

ныя паліцы ўсемагчымымі кніжыцамі пра Расейскую імперыю цароў-імператараў Раманавых ды пра іх набліжаных Пацёмкіна, Тараканаву і г. д., календарамі з рускімі краявідамі («Русскімі земледельчэскімі календарамі»), гэтак і насычаныя, быццам не было на нашай зямлі сваіх манархічных асоб ды арыстакратаў не менш вядомых (Радзівілы, Сапегі і г. д.). Як паганілі нашыя шляхі ды вуліцы шыльды накіталі: «Кнігі — кнігі», «Москва — Масква», гэтак і паганяць. Як не лічыцца ніхто з беларусамі грэка-каталікамі, гэтак і не лічыцца (дастаткова згадаць перадачу Кацярынінскай царквы ў Менску праваслаўнай царкве).

Такіх параўнанняў можна прыводзіць яшчэ не на адзін аркуш. Дык колькі ж можна выходзіць нас расейцамі? Мне ўсе гэтыя параўнанні ўяўляюцца хай незалежнымі адзін ад другога фактамі, але ўсё ж яны ўтвараюць фронт наступу на Беларусь расейшчыны, і згаданае ўжо «Заявление...» з'яўляецца крокам да ўтварэння ўжо не фронту, а дзеючай калоны, калі не паўстануць перад гэтымі фактамі не папярковыя, а тыя, якія спрацоўваюць, законы.

Даруйце, калі ласка, за не зусім вытрыманы тон, але, паверце, сорамна, балюча і немагчыма пачуваць сябе на суперак сваёй волі ды годнасці расейцам у «Северо-Западном крае», а не беларусам, ліцвінам на сваёй Бацькаўшчыне.

З. МАЛЬЧЭУСКІ.

г. Койданава.

І. ПАРХІМОВІЧ,
пенсіянерка.

г. Мінск.

расказалі генералу, што былі надзвычай усхваляваны, убачыўшы, як савецкія воіны ўскладаюць вянікі на магілы Гётэ і Шылера.

І вось цяпер мы чуем, што сям-там руйнуюцца ў нас, падкрэсліваю — у нас, помнікі салдатам, што загінулі, баронячы Радзіму. Чалавек без памяці — што тое дрэва без каранёў. Будзем помніць, што мы, жывыя, у вялікім даўгу перад тымі, хто ададаў за нас сваё жыццё.

І. ГАЛЕНЧЫК,
ветэран вайны і працы.

«УЛАДА НАМЕНКЛАТУРЫ ГРУНТУЕЦА НА... УЛАДЗЕ ПАРЛАМЕНЦКАЙ», —

лічыць трыццацігадовы рабочы з Магілёва
Аляксандр РЫЛЬКОУ.

Свой адказ на чарговае пытанне рэдакцыі «На чым, на вашу думку, грунтуецца ўлада былой наменклатуры і што можа зрабіць кожны свядомы чалавек на месцы, каб дэмакратычны пераўтварэнні адбыліся і там?» наш чытач далей сфармуляваў так:

«Каб зрабіць такую выснову, далёка, як нажучы, хадзіць не трэба. Дастаткова ў час чарговай або нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь уключыць тэлевізар. І што мы там бачым? А бачым мы, як два дзесяткі апазіцыйна-дэмакратычных змагаюцца з так званай былой наменклатурай. Аказваецца, яна, гэтая наменклатура, як уладарыла, так і ўладарыць, трымаючы ў сваіх руках фінансавыя сродкі, матэрыяльныя рэсурсы, знешнеэканамічныя сувязі, словам, усё тое, што дазваляе дыктаваць свае ўмовы. Да таго ж яна, гэтая наменклатурная ўлада, надзелена ўладай вышэйшай, уладай парламенцкай і такіх «власть імущих» у парламенце — большасць. Пакуль гэты адвёзны «спрут» там кіруе, усе перспектывы для рэспублікі прапаноў будучы замарожаны. Памятаеце, як не прайшла прапанова аб рэферэндуме па камуністычнай маёмасці і па новых выбарах у парламент? Якое супраціўленне! Я лічу, што выйці глебу з-пад ног наменклатуршчыкаў можна толькі шляхам перавыбару сённяшніх дэпутатаў, тых, каго ў свой час нам падкінула партыйная вярхушка...»

Сяргей ВАСІЛЕНКА, дзесяцікласнік мінскай СШ № 11, 17 гадоў:

«Як мне здаецца, ўлада грунтуецца на вольным дэмакратычным руху, на слабай інфармаванасці тэматзіага насельніцтва, я маю на ўвазе жыхароў невядомых пасялкаў, вёсак, ды і раёнцэнтру. Упэўнены, што толькі стварэнне груп падтрымкі Беларускага народнага фронту, мэтанакіраваных грамадзянскіх арганізацый, незалежнай прэсы ў правінцыі можа

зварухнуць інертнасць яе насельніцтва».

(Тэлефонная размова з Сяргеем была нядоўгай, але кантакт з гэтым юнаком паспраўднаму задаволю. І не толькі тым, што дзесяцікласнік, які адным з першых патэлефановаў у «Нашу раду», разважае наконт складаных і баглых працэсаў у нашым жыцці. Задаволіла яшчэ і тое, што Сяргей гутарыў з намі на чысцютнай матчынай мове. Гэта ўжо — парасткі беларусізацыі!).

Анатоль КАСАРЭВІЧ, апаратчык ВА «Палімір», дэпутат гарсавета, г. Наваполацк, 40 гадоў:

«Што дапамагае наменклатуры і сёння ўтрымліваць уладу? Назаву толькі некалькі фактараў: беларусы выступаюць супраць беларусізацыі; маўчанне інтэлігенцыі — раэзюмовага патэнцыялу нацыі; інфармацыйны голад. А яшчэ жак, які апанаванне забітых людзей. Яны, людзі нашы, усведамляюць, што пасля жывеньскага пачуцця наменклатуршчыкі толькі прываліліся, але ўсё роўна «вершат» лёс народа. Паспрабавалі ж на апошняй сесіі закрануць пытанне пра камуністычную партыю. Яно, вядома, не прайшло. А значыць і сёння існуе тэлефоннае права, замакуфляванае дэпутацкімі пасведчанямі. А як не жахнуцца пасля такога факта? На днях да мяне трапіла папка з гаркома партыі. У ёй — толькі маленькая частка сапраўдных... даносаў на людзей. Пісалі іх сакратары пярвічных партыйных арганізацый. Пісалі даносы на ўдзельнікаў першага нашага экалагічнага мітыngu, называючы не толькі прозвішчы, іншыя анкетныя дадзеныя, але і хатні адрас, ды яшчэ і дадаючы характарыстыку на кожнага. Дык што гэта, партыя ў ролі палітыч-

най ахранкі? Так, і калі раней мы пра гэта маглі толькі здагадацца, дык цяпер маем дакументы. Наступны факт, памацаваны таксама папкай з дакументамі. У 88-м годзе ў Наваполацку адбыліся выбары ў гарсавет. Старшыня выбарчай камісіі падае партыям справядзачу, дзе ўказвае, колькі людзей прагаласавала. Тых, хто адмовіўся галасаваць, занеслі ў асобны спіс. І зноў жа — называюцца хатнія адрасы... Думаю, трэба праз друк абнародаваць гэтыя брудныя справы былой наменклатуры, якая і сёння захавала сваю братэрсную суполку і такім чынам не здае пазіцыі».

Вікторыя ТАРАСЕВІЧ, філалаг, г. Гродна, 55 гадоў:

«Што казаць, наменклатурны клан у нас з'яўляецца ўплывовай буржуазіяй, якая мае грошы, кіруе буйнымі прадпрыемствамі, наператывамі. Але пакуль не будзе нацыянальнай буржуазіі, не абдуццяца і беларусізацыі, не будзе і вольнай Рэспублікі Беларусь... Возьмем хоць бы такі аспект дзейнасці нашай наменклатуры, Беларускае тэлебачанне. У час жалобнай паніхіды па ахвярах жывеньскага пачуцця на нашай праграме пусцілі ў эфір нейкую камедыю, праз сорак дзён пасля гібелі тых, хто кінуўся пад танкі ў імя нашай з вамі свабоды, Масква трансліуе жалобны канцэрт. А што ў нас? Цяжка паверыць, але зноў — камедыя. Якім словам гэта можна назваць, як выглумачыць?! Толькі так: наменклатура не спіць у шапку, а дзеянчае, прымяняючы ўладу пасады. Мне асабіста абурыву і нядаўні «Крон», які мае ўплыў на маладзённую аўдыторыю. І сапраўды так: «самоўничжэнне паче гордыні». А як інакш растлумачыць тое, што вядучы праграмы, які браў інтэрв'ю ў чалавечна рускамоўнага, са шчырай ахвотай падпарадкаваўся субсідніку і працягваў гутарку па-руску? Дзе наш нацыяналь-

ны гонар, беларусы? Пакуль мы яго не будзем у сабе вырошчваць, улада ўплывовай буржуазіі будзе працітаць».

Юры ВАШКЕВІЧ, супрацоўнік Дзяржаўнага музея Беларусі, г. Мінск, 39 гадоў:

«Па-першае, не называў бы наменклатуру былой. Яна ёсць. І ўлада яе грунтуецца на грамадска-палітычна-гаспадарчай сістэме, якая выпрацоўвалася дзесяцігоддзямі. Гэтая сістэма ўтварыла маральную кругавую парукі: я дапамагаю табе, ты — мне, і не таму, што цябе вельмі люблю, а проста забяспечваю наменклатурнай сістэме бяспеднае існаванне. Тае, дарэчы, магчыма і пры змене ідэалогіі, бо не мяняюцца структуры ўлады, а галоўнае — людзі. І нам трэба ўсведамляць, што гэта ўлада — рэальная. Па-другое, чаму жыве ўлада наменклатуры. Пасіўнасць грамадскасці, якая ў выніку «чысты мазгоў» за шмат дзесяцігоддзяў апынулася, вобразна кажучы, у стане «калентунай шызафрэніі». Людзі слаба арыентуюцца ў працэсах, якія адбываюцца. На Беларусі нацыянальны чыннік у выніку русіфікацыі прыглышаны. І трэцяе. Адсутнасць апрацаваных і абгрунтаваных праграм апазіцыі. А калі новае — невыразнае і незразумелае, то пераважае сілхнасць трымацца старога, хоць і недасканалы, але знаймага. Гэта і выкарыстоўвае наменклатура, якая выдатна валодае тэхнікай сваёй прапаганды і інфармацыі».

Іосіф ЖУРКЕВІЧ, матэматык-праграміст, 44 гады, г. Мінск:

«На чым грунтуецца ўлада былой наменклатуры? І чаму толькі былой? Пытанне сур'ёзнае і патрабуе спецыяльнага даследавання. Адно магу сцвярджаць, што масавае, павальнае гультайства, разбэшчанасць духоўную і фізічную, безадказнасць, кругавую парукі спарадзіла яна, наменклатура. Раней, калі ў вёсцы, напрыклад, жылі адзін ці два згодзе, абібокі, то гэта асуджалася, каралася людзьмі. Сёння ж гэтае зло ўжо і не зло ніякае, а звычайная з'ява — «вынаходніцтва», якое можна залічыць на рахунак на-

менклатуры, калі за нішто можна атрымаць зарплату. Калі ў душах людзей не абдуцця змены, то не абдуцця і дэмакратычны пераўтварэнні ў краіне. Імя ў людзей веры ні ў Бога, ні ў чорта. Сённяшніе вяртанне да Бога мае толькі спажывецкі характар, а ў душы яго няма. Паразітаванне на існасці чалавечай адзержавлена. І гэтае зло, — бездухоўнасць, — як СНІД, як атамная вайна, навалілася на нас. Адсюль і казнікрадства, і рабаванне народнага добра пад маскай прыватызцыі, але ўсё ў інтарэсах наменклатуры».

Сяргей ШАУЧЭНКА, 28 гадоў, г. Наваполацк:

«На ваша пытанне мне хацелася б адказаць адным словам. Трэба быць свядомым. Калі на Беларусі будзе хоць па адным свядомым чалавеку на бюракраты, то я ўпэўнены, што дэмакратыя пераможа. У гэтым я пераканаўся на ўласным вопыце. Прыгадваюцца выбары ў Вярхоўны Савет БССР. Я тады жыў у Гомельскай вобласці. І па нашай акрузе адным з кандыдатаў у дэпутаты быў вылучаны Камай, які зараз сядзіць у Вярхоўным Савете. Жыхары нашай акругі ведалі яго як аднаго з тых, хто хаваў вынікі аварыі на ЧАЭС, але ніхто адкрыта не выказаўся супраць, усе баяліся. І я вырашыў: калі я не смяку адкрыта праўду, то хто? Людзі гэтага толькі і чакалі, і пракацілі кандыдата. Праўда, потым Камай быў вылучаны па іншай акрузе і прайшоў там, бо не знайшоўся чалавек, які б не прамаўляў. Я не выхваляюся, але мне лягчэй стала дыхаць пасля таго, як яшчэ адзін з наменклатурных работнікаў не пралез тут, дзе жыў я. Я разумею, што ўсімі шляхамі трэба змагацца з бюракратамі, якім не патрэбна ні іх партыя, ні яе ідэалогія. Ім патрэбны ўлада і прывілеі. Вось чаму я лічу, што толькі свядомыя людзі перамогуць у барацьбе з камуністычнай наменклатурай. Не трэба слухаць розныя галасы ні справа ні злева, трэба быць самім сабой, чуюць толькі свой «унутраны» голас, — голас сумлення, гонару за сваю Рэспубліку Беларусь».

Наступнае пытанне, якое мы хочам прапанаваць нашым чытачам, можа падацца заўчасным — Вярхоўны Савет рэспублікі канчаткова не вырашыў лёсу КПБ. Тым не менш, пытанне існуе, і мы ставім яго:

«ЯК РАСПАРАДЗІЦА УЛАСНАСЦЮ КПБ-КПСС І ЯЕ ФІНАНСАВЫЯ СРОДКАМІ З НАЙБОЛЬШАЯ КАРЫСЦЮ ДЛЯ СУВЕРЭННАЯ БЕЛАРУСІ?»

Сёння, 11 кастрычніка, а таксама ў панядзелак і аўторак 14 і 15 кастрычніка з 13 да 16 гадзін мы чакаем вашых адказаў па тэлефоне: 33-19-85.

АДДЭЛ ПІСЬМАУ І ГРАМАДСКАЯ ДУМКІ.

АДРАДЖЭННЕ

Памятае не толькі Вольса...

Вёска Бацэвічы, на жаль, пакуль што не ў сьлінным шэрагу такіх нашых вёсак, як Мікалаеўшчына, Вязінка, Глінішча, Семацэвічы. Праўда, у Бацэвічах ніхто з нашых славетных пісьменнікаў не нарадзіўся. Але адсюль родам чалавек, імя якога ў свой час называлася поруч з імёнамі Янкі Купалы і Якуба Коласа, чалавек, які стаяў ля вытокаў беларускай дзяржаўнасці.

Чалавек гэты — Аркадзь Антонавіч Смоліч. Першы ў нашай рэспубліцы прафесар геаграфіі, правадзейны сябар Інстытута беларускай культуры, пасля — акадэмік Акадэміі навук Беларусі. А ў дадатак — адзін з лідэраў Беларускай Сацыялістычнай Грамады, прымаў удзел у выданні газеты «Грамада», уваходзіў у склад урада Беларускай Народнай Рэспублікі. І — накіраванасць лёсу — адным з першых праходзіў у 1930 годзе па сфабрыкаванай апырчыніцы НКУС справе міфічнага «Саюза вызвалення Беларусі». Пасля суда апынуўся ў Пермскай, затым Омскай абласцях. Хоць быў рэабілітаваны яшчэ ў 1957 годзе, жонка і дачкі атрымалі адно скупое паведамленне: у 1943 годзе памёр у зняволенні ад хваробы міякарда.

Маўчлівы энквэдзісты, абміналі імя А. Смоліча складальнікі аўтарытэтных даведнікаў. Ды праўда ўсё ж перамагла. Сёлетні год у рэспубліцы ў пэўнай ступені стаў і годам А. Смоліча. У сувязі са 100-годдзем з дня нараджэння піянера беларускай геаграфіі ў мно-

гіх перыядычных выданнях з'явіліся артыкулы, прысвечаныя яго жыццю і творчасці, самаахвярнай адраджэнскай дзейнасці (пісалася пра А. Смоліча, як чытачы памятаюць, у «ЛіМ»).

З удзелам Геаграфічнага таварыства Рэспублікі Беларусь, а таксама таварыства «Бацькаўшчына» прайшлі ўрачыстасці і ў Бацэвічах, што цяпер знаходзіцца на тэрыторыі Клічаўскага раёна. Сюды прыехалі вядомыя навукоўцы, пісьменнікі, дочкі А. Смоліча, прадстаўнікі грамадскасці.

З хваляваннем ступілі яны на зямлю, на якой нарадзіўся ў сям'і вясковага псаломшчыка будучы вучоны, правёў самыя памятныя гады маленства. Любоў да геаграфіі ў А. Смоліча і пачалася з любові да Бацькаўшчыны, а гэтая прывязанасць, у сваю чаргу, свае першыя імпульсы атрымала ў Бацэвічах, у мясцінах, якія шчодро адораны проста боскай прыгажосцю... У мясцінах, дзе цякуць дзве рачулікі з харошымі, нерушавымі назвамі Несята і Вольса.

Выдаўцы ў 1919 годзе ў Вільні сваю «Геаграфію Беларусі» (пазней яна вытрымала яшчэ тры выданні), А. Смоліч упершыню глянуў на Бацькаўшчыну як на асобную краіну, расказаў пра Беларусь у яе этнаграфічных межах. Найперш гаварыў аб прыродзе, але не абыходзіў і пытанні эканамічнага, культурнага жыцця, гісторыі, краязнаўства. Адным словам, атрымаўся падручнік, па якім можна было атрымаць

не толькі пэўную сістэму ведаў, але і ўзяць урокі любові да Беларусі, да Радзімы.

На жаль, пакуль што ягонага (ці такога б) падручніка не маюць ні настаўнікі, ні вучні Бацэвіцкай сярэдняй школы. Многія з іх і імя свайго славетнага земляка пачулі ці не ўпершыню. Тым большай была радасць далучэння да таго непаўторнага і аграмаднага свету, назва якому — А. Смоліч, пад час адкрыцця на будынку школы мемарыяльнай дошкі. У час выступлення старшыні выканкома Бацэвіцкага сельсавета І. Барышчыка, дэкана геаграфічнага факультэта Беларускага ўніверсітэта Р. Жмойдзяка, А. Ліса, дацэнтаў БДУ імя У. І. Леніна С. Сідара, Д. Хрышчанавіч, дачкі А. Смоліча Марыі Аркадзеўны нагадалася, што ўся дзейнасць і жыццё А. Смоліча былі падначалены адзінай мэце — Беларусь не павінна быць невядомым краем для саміх беларусаў. Ён глядзеў далёка наперад, жыў верай у Беларускаю дзяржаву. Гэтай веры А. Смолічу і не маглі дараваць.

Пазбаўлены права і магчымасці прадаваць на карысць Бацькаўшчыны, Аркадзь Антонавіч у Сібіры натхнёна пісаў кнігу пра... сібірскія лясы. На жаль, гэтая праца так і не ўбачыла свету, бо...

Тыя, што сабраліся ў Бацэвіцкім сельскім Доме культуры, змаглі патрымаць у руках распаўсюджаны на ксераксе копіі адказу намесніка начальніка ўпраўлення КДБ па Цюменскай вобласці на запыт прэ-

Пра Аркадзя Смоліча слова гаворыць Арсень Ліс.

зідэнта Геаграфічнага таварыства В. Аношкі аб далейшым лёсе вучонага. «Почыркі» дзейнасці энквэдзістаў знаёмы: «...па постанове тройкі УНКУС Омскай вобласці ад 10.06.38 г. расстраляны 17.06.38 г. у Омскай турме. Месца яго пахавання невядома».

Не дзіўна, што гаварыў на ўрачыстым пасяджэнні В. Аношкі, доўгія гады імя А. Смоліча выкрэслівалася з нацыянальнай гісторыі. Выкрэслівалася яшчэ і таму, што на яго фоне вельмі ж непрыглядна выглядалі асобныя афіцыйныя гісторыкі і географы, пазбаўленыя звычайнага інтэлекту і пачуцця нацыянальнай годнасці. І віцэ-прэзідэнт Геаграфічнага таварыства Беларусі Б. Гурскі, і старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі А. Кароль, і сябра БСДГ, галоўны рэдактар газеты «Грамада» А. Сідарэвіч у сваіх выступленнях падкрэслівалі веліч навуковага і грамадзянскага подзвігу А. Смоліча, гаварылі пра яго як пра заснавальніка Беларускага краязнаўства, выдатнага дзяржаўнага і палітычнага дзеяча Беларусі.

...Яшчэ колькі гадоў назад пра А. Смоліча памяталі ў яго родных мясцінах нямногія. Цяпер мясцовыя краязнаўцы турбуюцца, каб вярнуць імя вядомага земляка з небыцця. Пра гэта пераконнае няхай пакуль што невядомая экспазіцыя ў Клічаўскім музеі, з якой пазнаёмліліся ўдзельнікі пасяджэння.

Наперадзе ж яшчэ шмат работы. Чакае свайго перавыдання «Геаграфія Беларусі», просяцца на старонкі перыядычнага друку шмат якіх публікацый А. Смоліча (дарэчы, з асобнымі раздзеламі з «Геаграфіі Беларусі» пазнаёміў чытачоў летась у сваім чацвёртым нумары часопіс «Спадчына»). Ёсць неабходнасць парупіцца і аб запісе ўспамінаў людзей, якія ведалі Аркадзя Антонавіча, жылі і працавалі з ім поруч. Яны ж могуць нямаюць расказаць пра аднаго з самых выдатных нашых дзеячаў на ніве нацыянальнага Адраджэння.

Уладзімір КРУК (фота),
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
спецыяльны
карэспандэнт «ЛіМа».

СЕННЯ ў пэўнай часткі наша грамадства пад уплывам паражэння хунты і ўвядзення ў дзеянне вядомых указаў пра дэпартацыю і прыпыненне дзейнасці КПСС-КПБ узніклі, на маю думку, вельмі небяспечныя ілюзіі, што з камуністычнай дыктатурай назавоўсяды пакончана.

Што гэта далёка не так, я паспрабую паказаць на прыкладзе Слаўгара-

рэктыўныя ўказанні кіраўнікам гаспадарак, як быццам нічога не змянілася ў краіне. На пачатку жніўня ў калгасе «Савецкая Беларусь», што ў вёсцы Ржаўка, адбыліся выбары новага старшыні. Восем яны прайшлі. Прыезджае ў калгас першы сакратар РК КПБ Г. Краўчанка і збірае калгаснікаў на сход. Сабралася меней паловы калгаснікаў. Не звяртаючы на гэта ўвагі, — сход быў не правамоцны, — партыйны сакратар даводзіць да ведама калгаснікаў наступнае: «Мы ў райкоме абмеркавалі, і я прапаную вам абраць старшыней У. Давыдзенку. Усе вы яго добра ведаеце, бо ён працуе ў вас галоўным інжынерам». Нехта сказаў: «Сапраў-

тальная тэлеграма. Далей я павінен спасылкацца на дакументы.

Як толькі мне стала вядома пра гэтую тэлеграму, зрабіў дэпутацкі запыт на імя выконваючага абавязкі пракурора Слаўгарадскага раёна В. Бурноса. Восем што ён мне пісьмова адказаў (цытую тэкст на мове арыгінала): «Члену ісполкома Слаўгарадскага гарадскога Савета народных дэпутатаў, народнаму дэпутату т. Шкірманкову Ф. В. Ваше пісьмо пракуратурай раёна рассмотрено. Сообщаю Вам, что телеграмма в адрес ГКЧП от имени участ-

ма. Таму аднадушна ў рэзалюцыі мітынгу яго ўдзельнікі патрабавалі: звальнення з пасады рэдактара В. Ігнатава, адстаўкі выканкома райсавета і склікання нечарговай аб'яднанай сесіі раённага і гарадскога Саветаў народных дэпутатаў з правам удзелу ў сесіі дэпутатаў сельскіх Саветаў.

Але шматгадовы вопыт партыйнай бюракратыі спрацаваў і гэты раз. Нягледзячы на тое, што памяшканні райкома былі апячатаны і ўзяты пад ахову міліцыяй, гаспадары апячатаных кабінетаў адчувалі сябе нядрэнна. А чаму б і не? Усё гучней пасля першай разгубленасці пачалі гучаць галасы, што прыпыненне дзейнасці КПБ — гэта парушэнне закона, а значыць трэба пераказаць — і ўсё вернецца на сваё месца.

Таму і не пайшоў райвыканком і яго старшыня Л. Бубноў на скліканне нечарговай аб'яднанай сесіі. Але ж асобным пытаннем для абмеркавання на сесіі стаяла рэзалюцыя агульнагарадскога мітынгу. Было дазволена запраціць на сесію 5-6 дэпутатаў гарсавета.

Сесія адбылася 6 верасня. Якія ж яе вынікі? Ні адно з патрабаванняў рэзалюцыі мітынгу, якое закранала тых ці іншых пасадавых асоб, не было задоволена. Пагадзіліся дэпутаты толькі з патрабаваннем зрабіць газету органа раённага Савета народных дэпутатаў і надрукаваць поўны тэкст рэзалюцыі мітынгу ў раённай газеце. Але і тут яны пайшлі на гэта не па голасу свайго сумлення, а толькі таму, што дзейнасць КПБ прыпынена Вярхоўным Саветам рэспублікі, і райком юрыдычна не існуе. Калі ж дайшлі да патрабавання зняць з пасады рэдактара газеты В. Ігнатава і выказаць свой недавер выканкому райсавета, то дэпутаты на гэта згоды не далі.

Калі я выходзіў з памяшкання пасля заканчэння сесіі, міжволі звярнуў увагу на задаволены твар беспрацоўнага першага сакратара Слаўгарадскага РК КПБ. Ён усміхаўся. У яго былі ўсе падставы для добрага настрою: плённа папрацаваў райкомаўскія функцыянеры (на чале з ім) пад час мінулых выбараў. У дэпутаты прайшлі ўсе члены райкома, усе кіраўнікі гаспадарак раёна. І вось на гэтай сесіі яны пацвердзілі, што засталіся адданымі закліку свайго партыйнага лідэра, прагучаўшаму са стэронак раённай газеты ў лютым гэтага года «Не здрадзіць перакананням». Дэпутаты-камуністы паводзілі сябе на гэтай сесіі так, быццам час спыніўся, і магутныя ветры перамен абышлі, не здолелі закрануць Слаўгарад.

Расказанае мною паказвае, што пакуль яшчэ архаічная камуністычная большасць здольна блакіраваць патрабаванні сваіх выбаршчыкаў у Саветах усіх узроўняў. Але бесспрэчна і тое, што час іх панавання адлічвае апошнія дні.

Ф. ШКІРМАНКОЎ,
член выканкома Слаўгарадскага гарсавета, народны дэпутат.

ЧАС І МЫ

Чаму ўсміхаўся беспрацоўны „першы“

да. Той, хто быў у нашым райцэнтры, ведае, што гэта па сутнасці звычайнае мястэчка, дзе лепшы адміністрацыйны будынак займае РК КПБ. (Пішу ў сучасным часе, бо гэты будынак яшчэ нікому не перададзены, а таму юрыдычна ён належыць райкоме). У Слаўгарадзе крыху болей за 7 тысяч жыхароў. Ёсць невялікі Дом культуры. Дзякуючы айцу Міхаілу, народнаму дэпутату раённага Савета народных дэпутатаў, прыведзена ў парадак царква і тэрыторыя вакол яе.

Што адрознівае наша мястэчка ад іншых блізкіх райцэнтраў, — дык гэта тое, што Слаўгарад уваходзіць у лік шасці найбольш забруджаных радыёнуклідамі гарадоў Беларусі. Афіцыйна на прынятай славацкай сістэме «сярэдных» паказчыкаў шчыльнасць забруджвання Слаўгарада цэзіем-137 складае 11,2 кюры на км². Калі ж дадаць, што 6 вуліц маюць забруджанасць ад 15 кюры і вышэй, а на гэтых вуліцах ёсць сядзібы, дзе забруджанасць вышэй 40 кюры, то будзе зразумелым кошт гэтых «сярэдных» паказчыкаў.

А ў астатнім гэта характэрная беларуская глыбінка. І ў гэтай глыбінцы жывуць сціплыя і, можа, таму — вельмі паслухмяныя людзі. Менавіта сюды і была накіравана ўвага партыйнага апарату пад час мінулых выбараў. Гэта яна — паслухмяная глыбінка — забяспечыла кіраўніцтву КПБ «падаўляючую большасць» у Вярхоўным Саветах нашай рэспублікі, у мясцовых Саветах.

З таго часу ў Слаўгарадзе ў сэнсе грамадска-палітычнага жыцця пэўныя змены адбыліся. Нават была спроба ў пачатку гэтага года нешта змяніць, калі «ўзбунтаваўся» нечакана для партапаратчыкаў выконваючы абавязкі рэдактара раённай газеты А. Маліноўскі. аб чым на старонках «ЛіМа» расказаў Юрась Залоска ў артыкуле «Слаўгарадскі прэзідэнт». Утварылася таксама суполка БНФ. Але, на жаль, пакуль што яна аб сабе гучна не заявіла і ў ёй няма адзінства і мэтанакіраванай праграмы.

У той жа час партыйныя структуры ў раёне, нягледзячы на тое, што пэўная частка камуністаў выйшла з партыі, цалкам захавалі свае пазіцыі. Да самага апошняга часу з райкома КПБ ішлі ды-

ды, мы яго добра ведаем, але я прапаную іншую кандыдатуру — Пагодзіна Віктара Цітавіча». У адказ пачулі: «У нас не мітынг. Хто за тое, каб старшыней калгаса быў Давыдзенка? Пачуўшы гэтае, усе маладыя калгаснікі-механізатары падняліся і пакінулі памяшканне. За У. Давыдзенку прагаласавала... 16 калгаснікаў з ліку канторскіх служачых і пенсіянераў. З канторскімі ўсё ясна. Я ні ў чым не абываваю і калгаснікаў-пенсіянераў: яны прагаласуюць хоць за самога, даруйце, люцыпара, калі яго кандыдатуру прапануе начальства, бо яны, як нішто, залемаца ад старшыні. Паспрабуй прагаласаваць супраці! Будзе зімаваць у халоднай хаце, застануцца прысядзібныя сотні не засеяны, не атрымаеш сена для сваёй жывёлы. У такім становішчы калгасны пенсіянер вымушаны галасаваць так, як хочацца начальству.

...Месяцы за два да падзей 19—21 жніўня ў Слаўгарадзе аб'явіўся лектар — кандыдат гістарычных навук з Магілёва. Паважаны яго ўзрост, прозвішча не называю. На лекцыю запрацілі ветэранаў вайны і працы. Быў і я на гэтай лекцыі.

Аб чым жа гаварыў паважны кандыдат гістарычных навук, да чаго заклікаў ветэранаў? Можна, каб яны аддалі свой багаты жыццёвы вопыт справе сапраўднай перабудовы? Можна, навукова растлумачыць, хто прывёў краіну да жалівага стану? Уся яго прамова была пранізана нянавісцю да «так званых дэмакратаў», асабіста да Б. Ельцына і М. Гарбачова, якія разбураюць КПСС — адзіную абаронцу працоўнага народа! Дасталося і «зброднікам, якія пакідаюць партыю». А ў канцы сваёй прамовы ён сказаў галоўнае: «У партыі яшчэ знойдуцца сілы, каб паказаць гэтым «дэмакратам», дзе іх месца. І яна ім пакажа!»

Потым гэты «вучоны» выступаў яшчэ раз. Яго, як і ў першым выпадку, суправаджалі супрацоўнікі райкома партыі.

Міжволі паўстае пытанне: можа, гэта выпадкова? Але сёння можна казаць, што не, невыпадкова. Гэта былі хаўруснікі, і кожны выконваў сваю спецыфічную ролю ў падрыхтоўцы дзяржаўнага антыканстытуцыйнага перавароту. Бо ўжо 19 жніўня ад імя бюро Слаўгарадскага РК КПБ і райвыканкома пайшла ў адрас хунты прыві-

тальная тэлеграма. Далей я павінен спасылкацца на дакументы.

Як толькі мне стала вядома пра гэтую тэлеграму, зрабіў дэпутацкі запыт на імя выконваючага абавязкі пракурора Слаўгарадскага раёна В. Бурноса. Восем што ён мне пісьмова адказаў (цытую тэкст на мове арыгінала): «Члену ісполкома Слаўгарадскага гарадскога Савета народных дэпутатаў, народнаму дэпутату т. Шкірманкову Ф. В. Ваше пісьмо пракуратурай раёна рассмотрено. Сообщаю Вам, что телеграмма в адрес ГКЧП от имени участ-

А цяпер па парадку. Сапраўды, АД ІМЯ ПАРТЫЙНА-ГАСПАДАРЧАГА АН-ТЫВУ тэлеграмы не было. Але, перш чым накіраваць пракурору дэпутацкі запыт, я дакладна правярыў праз супрацоўнікаў райкома, ці адпавядае сапраўднасці зместу пра тэлеграму (прозвішча гэтых людзей па вядомых прычынах не называю). Дык вось, яны пацвердзілі, што такая тэлеграма сапраўды была накіравана ад імя бюро РК КПБ і райвыканкома. З райкома яе аднеслі ў райвыканком, а райвыканком за свае грошы здаў яе на тэлеграф. І яна пайшла. Таму ў адказ пракурора бракуе дакладнасці. (Дарэчы, ёсць на тэлеграме і подпісы і пячатка, бо інакш тэлеграф не прыме тэлеграму ад устаноў).

Цяпер хачу дапоўніць адказ пракурора, чаму праз аддзяленне сувязі не перадавалася тэлеграма ад імя партыйна-гаспадарчага актыву раёна. Можна, яе ўвогуле не было? Была! А здарылася вось што. 21 жніўня зранку сабраўся партыйна-гаспадарчы актыв, і на ім першы сакратар РК КПБ Г. Краўчанка прапанова накіраваць прывітаную тэлеграму ў адрас ДКНС. І толькі двое з удзельнікаў актыву ўголас выказаліся, што не трэба гэтага рабіць, бо нешта з гэтым ДКНС не ўсё чыста. А ўсе астатнія ПАРТЫЙНА-ГАСПАДАРЧАГА актыву раёна. І вырашылі тэкст яе надрукаваць у раённай газеце. Паколькі ж раённая газета набіраецца і друкуецца ў Магілёве, то тэкст тэлеграмы спачатку хуценька аднеслі ў рэдакцыю на рэдакцыйную перадаваючую сістэму. Яе ўжо пачалі перадаваць, калі па радыё пачулі паведамленне аб тым, што дзяржаўныя злучэнні абышталіся. І тэкст гэтай тэлеграмы знік, яго знішчылі.

Вось як яно было сапраўды.

А першага верасня па ініцыятыве выканкома Слаўгарадскага гарсавета адбыўся агульнагарадскі мітынг у пад'ёмку курсу прэзідэнта краіны М. Гарбачова і прэзідэнта Расіі Б. Ельцына.

Пра розныя падлікі ў мітынгу прынялі ўдзел ад 700 да 1000 жыхароў Слаўгарада. Усім жадаючым была прадастаўлена магчымасць падысці да мікрафона і выказацца. Выступалі і «левыя» і «правыя».

Пра тэлеграму і пра партыйна-гаспадарчы акты ўжо было добра вядо-

3 ПОШТЫ «ЛІМа»

НАПЕРАД, ДА ГІСТАРЫЧНАГА БЯСПАМЯЦТВА?

«Наперад, да перамогі камунізму!», «Наперад, да новых дасягненняў!» і г.д. Адкуль гэта ўсё? Вядома, з недалёкага мінулага. Так званая большавіцкая метадалогія вырашэння праблем, дасягнення мэт.

Аднак і сёння гэтая метадалогія жывучая і немалевадама калі сканае. Зусім нядаўна, 26 жніўня гэтага года, Л. Сухнат падпісала пастанову, у якой па «партыйнаму» рэкамендавалася вырашыць праблему рэарганізацыі выкладання гуманітарных навук у ВНУ рэспублікі.

У якасці кіруючага быў узяты стары «партыйны» прынцып: усё або нішто. Што значыць для тэхнакрытычнага кіраўніцтва ВНУ рэкамендацыя калегі

аб пераводзе сацыяльна-палітычных навук на факультатыў? Перш за ўсё вельмі зручны момант, з недалёкага мінулага. Так званая большавіцкая метадалогія вырашэння праблем, дасягнення мэт.

Заваяжым, што ў новаспечанай пастанове ёсць пункт, у якім у неабавязковай форме прапануецца зрабіць акцэнт на вывучэнне гісторыі Беларусі. Звычайны бюракрат можа ўспрыняць гэты пункт такім чынам: замест палітычнай гісторыі ўвесці факультатыў па гісто-

рыі Беларусі. Дарэчы, ён можа выйсці з дадзенай прапановы на вучоны савет ВНУ, «збаваючы» адрозніваць дзве заўвагі: з аднаго боку наш бюракрат будзе рабіць выгляд, што нібыта ўлічваецца неабходнасць вывучэння нацыянальнай гісторыі, з другога — задавальняць інтарэсы тэхнакрытычнага лобі. Адным словам, і козы сытыя, і сена злае.

Хіба цяжка зразумець, што для нас сёння становіцца факультатыў значнае пахаванне прадмета? Менавіта з вывучэння нацыянальнай гісторыі пачынаецца сапраўдная гуманітарная падрыхтоўка студэнтаў. Яны будуць жыць і працаваць на тэрыторыі Беларусі. Без ведання роднай гісторыі

нельга зразумець, асэнсаваць ідэі незалежнасці, суверэнітэту рэспублікі. У сувязі з тым, што цяпер у грамадстве пануе бездухоўнасць, бескультур'е, амаральнасць, гістарычная адукацыя набывае ўсё большае значэнне.

Вядома, што пятая сесія Вярхоўнага Савета БССР надала статус канстытуцыйнага акта Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі. Адно з цэнтральных месцаў у гэтым дакуменце займае ідэя нацыянальна-культурнага адраджэння Бацькаўшчыны. Зразумела, узнікае пытанне: хто, акрамя будучых выпускнікоў ВНУ, стане сумленным, найбольш паслядоўным і найбольш падрыхтаваным носьбітам гэтай

ідэі? Настаўнікі гісторыі і беларускай мовы і літаратуры, якія абавязкова вывучаюць у ВНУ гісторыю Беларусі, — гэта кропля ў моры.

Вось чаго не зразумелі Сухнат і К°. Падпісаную імі пастанову можна назваць так: «Наперад, да гістарычнага бяспамяцтва!»

Сувязь вывучэння гісторыі Беларусі з нацыянальна-дзяржаўнымі інтарэсамі рэспублікі відавочная. Таму я звяртаюся праз газету «Літаратура і мастацтва» да Камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, дэмакратычнай апазіцыі ў беларускім парламенце з пажаданнем унесці на разгляд сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі наступны праект пастановы:

1. Неадкладна ўвесці абавязковае вывучэнне гісторыі Беларусі ва ўсіх ВНУ, размешчаных на яе тэрыторыі, у якасці самастойнага навучальнага курса.

2. У гэтых мэтах поўнасьцю без усялякіх абмежаванняў і выключэнняў выкарыстоўваць усю навучальную, навуковую, усе штаты, усе расклад, усе экзамены і залікі, якія былі запланаваны на 1991/1992 навучальны год па курсу «Палітычная гісторыя».

3. Для прадухілення магчымай дыскрымінацыі прадмета «Гісторыя Беларусі» ў наступныя гады ўстанавіць, што ў гуманітарных і педагогічных ВНУ студэнты павінны вывучаць гэту дысцыпліну на працягу 170 гадзін, у тэхнічных — 120 гадзін.

Толькі такая канкрэтная пастанова вышэйшага органа ўлады можа спыніць вэнзускіх бюракратаў ад адукацыі. Час не чакае.

М. СТРАЛЕЦ,
кандыдат гістарычных навук, старшы выкладчык кафедры гуманітарных дысцыплін Брэсцкага політэхнічнага інстытута.

ЗДАЕЦА, толькі нядаўна ўзвеш свет адзначае 500 год з дня нараджэння вялікага беларускага асветніка Францішка Скарыны. Да гэтай даты ў нас і за мяжой выйшла нямаля кніжкі аб яго жыцці і дзейнасці. У 1990 годзе з планавага не была апублікавана толькі адна кніга — доктарская дысертацыя І. С. Дварчаніна «Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве».

І вось, нарэшце, са спазненнем на адзін год гэта кніга выйшла ў выдавецтве «Навука і тэхніка». На што можна сказаць: лепш позна, чым ніколі. Можна адзначыць без перабольшання, што сярод імён, якія складаюць гонар і славу беларускага народа, пачэснае месца займае імя Ігната Сымонавіча Дварчаніна. Чалавек шматбаковага таленту і выключнай эрудыцыі, ён быў таленавітым пэтам і перакладчыкам, літаратуразнаўцам і публіцыстам, педагогам і выдаўцом, культурнаасветным і грамадскім дзеячам.

Вельмі шкада, што да нядаўняга часу жыццё і дзейнасць яго былі амаль не даследаваны, калі не лічыць некалькіх газетных і часопісных артыкулаў. Тым больш прыемна было даведацца, што ў 1990 годзе выдавецтва Варшаўскага ўніверсітэта апублікавала зборнік навуковых прац пад назвай «Ігнат Дварчанін, беларускі палітык і вучоны», якую напісалі дзеяч рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, гісторык і публіцыст Аляксандра Бергман, вядомы знаўца спраў нацыянальных меншасцей у Польшчы прафесар Ежы Тамашэўскі і загадчык кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта прафесар Аляксандр Баршчэўскі.

І Дварчанін нарадзіўся 8 чэрвеня 1895 года ў вёсцы Погоры Дзятлаўскага раёна, што на Гродзеншчыне. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі ён прыхаў з арміі ў прыфрантавы Мінск, прываблены ажыўленнем беларускага вызваленчага руху. Малады паручнік вёў патрыятычную прапаганду сярод салдат і быў абраны членам Усебеларускага кангрэса. Дварчанін уступіў у партыю беларускіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў, бо ў яго разуменні яна востра ставіла праблему нацыянальнага адраджэння і сялянскае долі-наголі. У сакавіку 1918 года 22-гадовага Ігната запрасілі ў Маскву на пасаду сакратара культурна-асветнага аддзела ў Беларускай нацыянальнай камісарыят. Тут Дварчанін пачаў друкавацца ў газеце «Дзянніца».

Нягледзячы на маладосць, Ігнат меў за сваімі плячыма

немалы жыццёвы вопыт — настаўніцкую адукацыю, тры гады работы ў школе, вайсковы вучылішча і вопыт франтавага афіцэра.

Пасля акупацыі Беларусі палітыкамі Дварчанін дабраўся з Масквы да родных мясцін, сустраўся з радней і разгарнуў у Дзятлаве патрыятычна-асветную

дзейнасць, за што быў зняволены польскімі вайсковымі ўладамі ў Беластоцкі канцлагер. Як піша У. Калеснік, калі ў гэтым спецлагеры разгуджана эпідэмія тыфу, Дварчанін уцёк у савецкі ўжо Мінск, дзе адкрыта выказаўся супраць перададзенай Беларусі ваяуючымі бакамі. Сябры паралілі яму, пакуль не позна, падацца ў Вільню і заняцца адукацыяй. З восені 1920 да лета 1921 года Дварчанін быў вольным слухачом выпускнога класа Віленскай беларускай гімназіі, зарабляў на хлеб працай начнага вартуніка. Пасля атрымання атэстата ён быў накіраваны Беларускай школьнай радай выкладаць родную мову і літаратуру на настаўніцкіх курсах у Дзвінску (Даўгаўпілсе). Восенню Ігнат Дварчанін выехаў у Чэхаславакію і паступіў на філасофскі факультэт Карлава ўніверсітэта.

Пасля сканчэння Пражскага ўніверсітэта і атрымання вучонай ступені філасофіі вяртаецца ў Вільню і выкладае літаратуру ў Беларускай гімназіі, працуе сакратаром Беларускага выдавецкага таварыства. Адначасова Дварчанін супрацоўнічае ў часопісе «Родныя гоні» і прагрэсіўных газетах. У сваіх паэтычных і публіцыстычных творах ён адстойваў рэалістычны стыль у літаратуры і грамадскім жыцці, абараняў сацыяльныя і нацыянальныя інтарэсы працоўных Заходняй Беларусі, выкрываў антынародную палітыку буржуазнай Польшчы. У жніўні 1930 года яго арыштавалі і асудзілі на 8 год турэмнага зняволення. Праз два гады Дварчанін у ліку 40 польскіх палітычных вязняў быў абменены на палітзняволеных з

Страляны. Яму ішоў толькі 43-ці год.

А сваю доктарскую дысертацыю «Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве» І. С. Дварчанін абараніў у 31 год у сценах Карлава ўніверсітэта. Яна з'яўляецца першым у беларускім літаратуразнаўстве даследаваннем аб Ф. Скарыне і выйшла ў нас у перакладзе з чэшскай мовы.

Вядомы даследчык кнігі і гісторык кнігадрукавання Я. Неміроўскі ў сваёй кнізе «Па слядах Францішка Скарыны» (Мінск, 1990), адзначаючы доктарскую дысертацыю І. Дварчаніна, падкрэслівае: «...па сутнасці, першая пасля П. У. Уладзімірава манаграфія, прысвечана вялікаму беларускаму асветніку. Гэта — тоўсты машынапісны том аб'ёмам у 300 старонак».

Паўстае пытанне: чым быў выкліканы выбар Дварчаніным гэтай доктарскай дысертацыі? Як бы адказваючы на гэтае пытанне, беларускі даследчык В. Шалькевіч адзначае: «Гады вучобы Дварчаніна ва ўніверсітэце супалі з падрыхтоўкай і святкаваннем 400-годдзя беларускага кнігадрукавання, якое шырока адзначалася ў многіх славянскіх краінах, у тым ліку і ў Чэхаславакіі, дзе былі выдадзены першыя беларускія кнігі. Гэта падзея паслужыла штуршком для вивучэння Дварчаніным дзейнасці і светапогляду Скарыны».

У. Калеснік у сваім артыкуле «Пражскі эпістэлярый» («Полімя», 1990, № 9) піша так: «Дварчанін задумаў і напісаў не акадэмічную, а публіцыстычную працу з больш высокім, чым дапускалася па этыкеце,

каэфіцыентам дыскусійнасці. Малады даследчык глянуў на Скарыну і яго справу вачыма ўдзельніка беларускага вызваленчага руху і пранікліва выявіў глыбінную перажлітку стымуляў, ідэалаў паводзін... Скарына ў разуменні Дварчаніна — гэта вялікі беларускі патрыёт, асветнік і дэмакрат, які жыў

Ва ўступе да сваёй дысертацыі даследчык адзначае: «Спробы знайсці якія-небудзь прыкметы з жыцця і дзейнасці Скарыны, паколькі ў значнай ступені яны звязаны з Прагай, у архівах Нацыянальнага музея, Міністэрства ўнутраных спраў, гарадскога музея... не далі жаданых вынікаў...»

Выходзячы з гэтага, падставай нашай працы будзе пасабны даследаванні вучоных, якія мелі ў сваім карыстанні першакрыніцы...».

Вызначаючы мэты сваёй доктарскай дысертацыі, Дварчанін падкрэслівае, што ён хоча разгледзець дзейнасць Скарыны не толькі ў сувязі з культурным становішчам Айчыны, але і ў кантэксце з заходнееўрапейскім. Дысертацыя ставіць мэтай даследаваць светапогляд Скарыны, не засяроджваючыся на знешніх асаблівасцях яго прац, апісанні і параўнанні тэкстаў.

Такім чынам, заключае Дварчанін, тэма «Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве» дазволіць расказаць пра Скарыну як пра чалавека, пісьменніка, кнігадрукара, гуманіста ўвогуле і нацыянальнага дзеяча (месца яго ў сучасным грамадстве, уплыў і значэнне).

На мой погляд, адзін з самых цікавых раздзелаў дысертацыі Дварчаніна (усяго іх дзевяць) — «Стымулы дзейнасці Францішка Скарыны. Скарына як чалавек». Ён выдзяляе чатыры галоўныя моманты: матэрыяльны інтарэс, рэлігійнае падзвіжніцтва, дасягненні айчынай культуры і ўплыў замежнай культуры. Наконт першага могуць узнікнуць пытанні. Аднак Ігнат Дварчанін правамерна лічыць, што матэрыяльныя інтарэсы для Скарыны не стаялі на апошнім месцы. Пра гэта сведчыць і тое, што свае кнігі ён друкаваў у памеры, зручным для продажы, а «Малую падарожнюю кніжку» наогул прызначыў для купцоў, якія адпраўляліся ў раз'езды.

Раздзел «Скарына як пісьменнік» таксама чытаецца з цікавасцю. Вучоны пытаецца: а ці можна наогул лічыць Скарыну пісьменнікам? І на падставе аналізу самавыдадзенай Скарыны, яго свецкіх поглядаў, патрыятызму і дэмакратызму беларускага першадрукара, любіць да роднай мовы станоўча адказавае на пастаўленае пытанне.

Можна насталяваць пытанне, што да І. Дварчаніна ніводзін вучоны так аргументавана не паказваў Скарыну як гуманіста.

Характарызуючы дзейнасць беларускага першадрукара, даследчык прыходзіць да вываду, што ён меў уплыў на цэлую культурную эпоху, пачатак якой быў пакладзены ў XVI стагоддзі і не толькі на Беларусь і

тычнай кніжкі, прачытаеш падобныя вершы, як назовы станцый метро на кароткіх тлумных прыпынках, каб перавесці дых і чакаць той, дзе мусіш выйсці, каб агледзецца, усведаміць свой прыезд і зразумець, што гэта і ёсць таё доўгачаканае выйсце з тлума і пустой вандроўкі ў невядомае:

Блукаю па вузкіх вулках старога роднага места (Чаму ты ня тут, не са мною, вялікі крывіцкі род?) — і кожны мой крок паўтарае акорды жалобнай мэсы, так, кожны мой крок, асцяромы мой крок, О, хваля харалу, гатовая ўздыбіць дах, і зьмесьціць, што помніць і славу, і здраду, сьцены!.. З найлепшага цеста, мой Бог, табою злеплены Бах. Але, я прашу, гавары са мною на мове Шапэна.

(«У Вільню»)

Старонкі гэтай «восенскай» кніжкі і сапраўды нагадваюць сашчэпленыя эжоўкляны лісты, але жылістыя і жывучыя паямцы лета і квалай спадзеў-

кай не быць канутымі ў Лету...

Усё лепшае ў паэтычным зборніку з эстэтычнага боку, але дарэшты не зразуметае ў філасофскім плане, — гэта лірычны герой, сама Тацяна Сапач, якая нікога нікому не трактуе, не змагаецца і не даклярае, а, проста, — плача, смяецца, ненавідзіць здзекуецца, цешыцца з явы і нязбытнага. Магчыма, тут і ўвогуле няма жывога рэальнага героя, аб'екта. А ёсць суб'ект, уяўленні, летуценні... Ёсць сны, якія намагаюцца стаць явай.

А паэзія — што яна такое? Веданне ці спроба ўведаць, разгадка ці загадка? Ці, можа, паэзія — гэта вечная прага адраджэння чалавечнага ў чалавеку, пошук гарманічнага між духам і матэрыяль... М'яне цешыць, што апошняе выснова для аўтара з'яўляецца аксіёмай.

У невялікім зборніку ажно пяць прысвячэнняў загадкаваму Савелію. Рэдкае на сённяшні дзень імя, хацелася напісаць, выміраючае ў народзе, але, перачытаўшы тыя вершы

А ПАЭЗІЯ — НЕ ДАКЛЯРАУЕ...

Замест рэцэнзіі

Нарэшце Беларуская асацыяцыя дэтэктыўнага, прыгодніцкага і палітычнага рамана (БАДППР) выдала кніжку, якая апраўдае першую літару гэтай абрэвіятуры, — беларускую.

Напэўна, Тацяна Сапач (Дубавец) яшчэ доўга не выйшла б пад грыфам «Мастацкая літаратура», бо пакуль што наогул у гэты інстытут кнігадрукавання па рангу, па сяброўству, па чарзе не звярталася. І правільна рабіла. Бо там можна вылучыцца з агульнашчыны толькі аб'ёмам, фарматам, якасцю паперы, тыражом і колерам вокладкі... Часцей за ўсё. Праўда, бываюць і выключэнні з правілаў.

Вершы Сапач і ў перыядычным афіцыйным друку амаль не з'яўляліся. І, як ні дзіўна,

ад гэтага нікому не было шкоды.

Але аўтарка ўсё ж жыла, нешта пісала і некалі ж павінна было ўзыграць яе творчае самалюбства.

БАДППР (чытай: Адамчыкі і Сіўчыкаў) таксама вымушаны былі даказаць справой сваю беларускасць і прыналежнасць да СР Беларусі, а таму, выдаўшы зборнік вершаў Тацяны Сапач «ВОСЕНЬ», не прагадалі, бо, відаць, да ўсяго іншага маюць добры нюх і на ўсё таленавітае.

Дзякуй хлопцам — я недаспаў дзве ночы...

І таму віною гэтая лёгкая, але не лёгкаважная, эмацыянальная, духоўна-эратычная кніжачка ветранай жанчыны, закаханай у паэзію і ў самую сябе.

У кніжцы ёсць наскрозь пустыя вершы, як здараюцца пустыя, неўпрыкмет пражытыя дні. Аднак і яны не псууюць настрою, не спрашчаюць думак, не гвалтуюць чысціні пачуццяў:

О, час пераможных шэсцьцяў — крышацца бруні ад маршаў! Як не вітаць гэту музыку сусветнае мітусьні!.. Пара апантанага плёну — збірайцеся і збірайце! Як не вітаць гэту музыку!.. — Мне больш даспадобы дождж...

Складзены стралы Феба, і зьвініць цяпер

беспатрэбная, павуціны цяпіва між дрэў... Няхай не паніне нас Восень!

Перагортваючы старонкі паэ-

Україну, дзейнасць яго была заўважана і па-за іх межамі: і ў Маскоўскай Русі, і ў палякаў, славенцаў, балгар. Ён разглядае Скарыну як нейкае сувязное звяно славянскіх культур. (Дарэчы, бібліяграфія друкаваных крыніц па тэме дысертацыі складае 190 назваў.)

Трэба адзначыць, што некаторыя вывады даследчыка, упершыню зробленыя ў дысертацыі, былі апублікаваны асобнымі артыкуламі. Так, у выданні «Родныя гоні» (Вільня, 1927, кн. 1) быў надрукаваны артыкул І. Дварчаніна «Аб годзе нараджэння Фр. Скарыны». У гэтай рабоце вучоны падтрымаў гіпотэзу М. Шчакаціхіна, паводле якой датай нараджэння Скарыны трэба лічыць 6 сакавіка 1486 года (у дысертацыі называюцца 80-я гады і 1487 г. — Э. І.).

Многім вядомы выраз: «Платон мне сябра, але ісціна даражэй». Калі прытрымлівацца гэтага прынцыпу, трэба прызнаць, што творчая спадчына І. С. Дварчаніна пачала вывучацца перш за мяжой, сярод даследчыкаў з ліку беларускай эміграцыі. Так, у другім нумары «Запісаў Беларускага інстытута навукі і мастацтва» за 1953 год быў надрукаваны артыкул І. Дварчаніна «Беларусы на Праксім — універсітэце ад ягоных закладаў да паловы XVI стагоддзя». Праз 14 год у дванацятым нумары часопіса «Аб'ектнік Беларускага Інстытута навукі і мастацтва» (Нью-Йорк) быў апублікаваны матэрыял «Дысертацыя Ігната Дварчаніна пра Скарыну».

На заканчэнне — некалькі моўных заўваг.

Амаль усе савецкія даследчыкі, у тым ліку аўтары энцыклапедычнага даведніка «Францыск Скарына і яго час», пераключаюць назву доктарскай дысертацыі І. Дварчаніна на беларускую мову такім чынам: «Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай глебе» (тут і ніжэй выдзелена мною.— Э. І.). Кніга ж, выдадзеная «Навукай і тэхнікай» у перакладзе Тамары Кароткай, носіць назву «Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве». Ці маюць гэтыя розныя словы адзін і той жа сэнс?

Вядомы вучоны-скарыназнаўца Я. Л. Неміроўскі ў перакладзе з чэшскай мовы на рускую называе пяты раздзел дысертацыі Дварчаніна «Скорина в виленских источниках». У перакладзе гэта гучыць так: «Скарына ў виленских творах»...

Зразумела, сёння доктарская дысертацыя Дварчаніна ў нечым састарэла. Але без яе немагчыма аб'ектыўна вывучыць гісторыю скарыназнаўства ў нашай краіне і ва ўсім свеце.

Эмануіл ЮФЕ.

яшчэ і яшчэ, я з вялікім жахам даўмеўся, што Савелій — гэта я... Ты, ён, яна, мы... Жывыя і выжываючыя... Своеасаблівы сфінкс нашай нацыі.

Калі я трымаў упершыню ў руках гэтую зграбную кніжачку, на ёй значыўся наклад у 3000 асобнікаў, але яшчэ не быў пазначаны яго кошт. Цікава, колькі можа каштаваць сапраўдная паэзія?

Не ведаю кошту і зараз, калі дапісаю гэтыя радкі. Але раю пачытаць гэтую кніжку тым, хто любіць новую беларускую паэзію. Канешне, з усімі яе жаночымі праявамі і слабасцямі.

Леанід ГАЛУБОВІЧ.

Ад рэдакцыі. Мы не зусім зразумелі, што такое «новая» беларуская паэзія, бо і «старая» — ад Купалы — умела плакаць, смяяцца, «цешыцца» з явы і нязбытнага, а не толькі праводзіць у свет таталітарныя ідэі да апяваць застой. Зрэшты, кожны мае права на сваю думку адносна той ці іншай патэтычнай з'явы. Толькі ці трэба змяшчаць аўтара ў сучасны літаратурны вакуум, калі хочаш яго пахваліць?

Нам пакінуў пісьменнік...

Да 90-годдзя Віталія ВОЛЬСКАГА

Усе пасляваенныя гады быў я ў блізкіх адносінах з Віталем Фрыдрыхавічам Вольскім. Чалавек вялікай культуры, інтэлігентнасці і сціпласці, В. Вольскі быў для мяне, супрацоўніка апарату Саюза пісьменнікаў БССР, прыкладам і ўзорам камуніста і пісьменніка. З ім было лёгка і прыемна мець сувязь, як у надзённых справах нашай грамадска-творчай арганізацыі, так і ў звычайных чалавечых адносінах. Ён ніколі не высюваў сваю асобу, не патрабаваў для сябе, як старэйшы, найбольшай, хоць і заслужанай павагі. Стала і натуральна ў ім жыло пачуванне роўнага паміж роўнымі, уважлівае і паціўнае да людзей.

Ціхай хадою, хоць і не вельмі часта, заходзіў Віталь Фрыдрыхавіч у Саюз пісьменнікаў. Але, як правіла, абавязкова па якой-небудзь справе, найбольш агульнага пісьменніцкага характару. І часта,

што аніжк нельга не ўспомніць, В. Вольскі самым найбольшым чынам выконваў даручэнні кіраўніцтва СП БССР. То падрыхтуе які патрэбны матэрыял да чарговага з'езда ці пленума, то напіша заключэнне па якім прачытаным надрукаваным ці рукапісным творах. І рабілася Вольскім такое якасна, дасканалы, у час. А галоўнае на высокім прафесійным узроўні. Так што кіраўніцтва саюза заставалася толькі дзякаваць за выкананне задання.

Патрабавальнасць да сябе, як асобы, патрабавальнасць у сваёй творчасці былі адметнай рысай характару пісьменніка Вольскага. Як мне здаецца, гэтая рыса чалавечка-творцы праявілася вельмі ярка найперш у яго драматычнай творчасці. І што вельмі важна — у творех найперш для нашага малодшага ды і старэйшага пакалення. У выніку настойлівых намаганняў у вывучэнні казачнага багацця і фальклору

беларускага народа ў творчасці Віталія Вольскага паяўляліся адна за адною п'есы. Мы сёння маем права назваць і «Цудоўную дудку», і «Несцерку», і «Машэчку», і «Дзеда і жораву», які творы, якія займаюць трывалы і каштоўнае месца ў гісторыі нашай літаратуры, доўга будуць служыць эстэтычнаму выхаванню людзей.

Хацелася б тут толькі сказаць, што нашы тэатры, а я маю на ўвазе і дзяржаўныя і самадзейныя, народныя, не так часта да іх звяртаюцца. Думаю, гэткае павінна змяніцца, бо творы Вольскага не сезонныя.

Патрабавальнасць да сябе, да сваёй творчасці, як мне нагледалася, была ў пісьменніка нават у такіх справах, як творчыя камандзіроўкі. Вольскі можа быць для ўсіх нас, пісьменнікаў, яскравым прыкладам таго, як неабходна плённа выкарыстоўваць гэтую магчымасць для ажыццяўлення сваіх творчых задум.

Дарэчы, вось яшчэ што. Заўсёды, сустракаючыся ў Саюзе пісьменнікаў, Віталь Вольскі пры ўсёй сваёй сціпласці не мог стрымацца, каб не раскажа пра сваё чарговае падарожжа па роднай зямлі, пра тое новае, што ўбачыла вока пісьменніка. Неаднойчы, як помніцца мне, ён выказаў і зусім канкрэтныя, слухныя думкі пра нашы недахопы, недагледы ў адносінах да прыроды. Можна толькі пашкадаваць аб тым, што не заўсё-

ды былі мы чуйнымі і дзейнымі, каб у час біць трывогу пра нашы экалагічныя пралікі і нядбайнасць.

У выніку творчых камандзіровак, частых вандровак па рэспубліцы, па яе лясах, рэках і азёрах, сустрач з рознымі людзьмі ў Віталія Фрыдрыхавіча Вольскага напісалася багата твораў. І, зноў падкрэсліваю, найперш для маладога пакалення, нашых юных чытачоў. Спачатку я намерыўся пісаць толькі пра адну з падараваных мне пісьменнікам кніжку «Палессе». І найперш таму, што Палессе для нас, беларусаў, унікальны край, дзіўнае месца нашай прыроды. Кніга «Палессе» выдадзена ў 1971 годзе. А чытаеш яе сёння і цябе ахвіліца пацудзіць таго, як пісьменнік улюблёны расказвае пра асаблівасці гэтай зямлі, пра яе жывароў. У Вольскага было мноства знаёмых у гэтым краі, і наведванне іх, шчырае, прызнае, сяброўства дапамагала пісьменніку глыбока, цікава, займальна паказаць нам і пінскія балоты, і дарогі на іх, і рэчкі на іх, і многае іншае. Мае ўнукі чыталі «Палессе» і адзін аднаму пераказвалі, якія з'яры, якія пушкі, якія расліны напаўняюць прасторы нашага Палесса, адметнага цудоўнага і багатага краю. Не прачытай і сёння юнак ды і дарослы гэтую кніжку, ды і ведаць не будзе, што гэта за асаблівая, непаўторныя куток роднай Беларусі.

Павел КАВАЛЕЎ.

ПРА БАЦЬКУ— З ПАВАГАЙ І ЛЮБОЎЮ

Нярэдка ў нас здаралася і здараецца, што пэўныя гістарычныя асобы не атрымлівалі належнага асяянення, таму і да гэтага часу не вызначана іх сапраўднае месца ў спадчыне роднай культуры. Прычыны былі розныя, але факт застаецца фактам — некаторых сапраўды славетных людзей, гордасць беларускага народа, мы ведаем надзвычай паважліва.

Доля такіх людзей напаткала і Ігната Буйніцкага. Зусім нядаўна (23 жніўня) споўнілася 130 гадоў з дня нараджэння, амаль 75 гадоў прайшло, як ён памёр (1917 г.). Што нам, сучаснікам, вядома пра гэтага Чалавек? Вельмі і вельмі мала! Існуюць некалькі публікацый у кнігах, прысвечаных гісторыі беларускага мастацтва і тэатра, у якіх аўтары сёнтое паважаюць і пра І. Буйніцкага. Пераважная большасць гэтых матэрыялаў — інфармацыйныя нататкі грунтоўнага, шматграннага вобраза дзеяча беларускага тэатра, якім з'яўляецца І. Буйніцкі, яны не ствараюць.

Таму зусім натуральнымі былі цікавасць, інтарэс, што агарнулі мяне, калі я чытаў кніжку У. Няфёда «Ігнат Буйніцкі — бацька беларускага тэатра», якая толькі што выпушчана выдавецтвам «Навука і тэхніка».

Гэта — першая кніга, цалкам прысвечаная чалавеку, які заклаў падмурак беларускага тэатральнага мастацтва і чый уклад у яго невымерны. Кніга своеасабліва. Аўтар яе — мастацтвазнаўца, член-карэспандэнт Акадэміі навук, але з-пад яго пера выйшла не навуковае даследаванне, не акадэмічная праца. Характар гэтага выдання выказаны ў падзагалюку да яго: «Вачыма сучаснікаў і ў памяці нашчадкаў». І вобраз І. Буйніцкага як чалавек, і яго дзейнасць як творчай асобы аўтар імкнецца стварыць іменна з дапамогай яго нашчадкаў і сучаснікаў, якія добра ведалі яго, поацвалі разам з ім і ў сваіх успамінах, а таксама пісьмовых сведчаннях узаўняюць жывыя рысы непаўторнага мастака.

Вядома, надзвычай нялёгка было ажыццявіць такую задуму.

У. І. Няфёд, Ігнат Буйніцкі — бацька беларускага тэатра. Мн. «Навука і тэхніка», 1991 г.

му. Столькі часу прайшло, як вліся па зямлі жыццёвыя і творчыя сцэжкі-дарожкі Ігната Цярэнцьевіча Буйніцкага. Дзе ўжо яны, жывыя сведкі тых далёкіх гадоў!.. Здзейсніць свой намер-ідэю У. Няфёд змог толькі таму, што выношаваў яго і працаваў над ім многія дзесяці гадоў. Яшчэ ў 1950-я гады ён наведваў родныя мястэчкі І. Буйніцкага, адшукаў людзей паважнага ўзросту, якія ведалі і памяталі свайго славетнага земляка, сабраў ад іх вельмі каштоўныя ўспаміны. З тых успамінаў выраза паўстае вобраз вельмі чулага і добрага душой чалавек, сардэчнага і спагадлівага, шчырага і простага ў абыходжанні з аднавяскоўцамі.

Зноў і зноў згадваюць землякі Ігната Цярэнцьевіча — чаруйніка-артыста, віртуознага вяселюна і танцора. «Памятаю, — раскажаў І. М. Шарбцік з вёскі Празарокі, — як Буйніцкі наладжваў у Празароках на кірмашы гуляні ў час дажынак, на Купале. Музыкі ігралі на цымбалах, скрыпках, дудзе. Гучалі жніўні і купальскія песні. А Ігнат Цярэнцьевіч дык у скокі пуснаўся. Ох, і сканаў жа! Быццам віхор тут які праносіўся. Другога такога танцора ніколі ў жыцці не бачыў... Хутка будзем мы на сваёй зямлі смеля гуляць, танцаваць, песні спяваць», — часта гаварыў Іван Цярэнцьевіч...

Нематорыя з землякоў Буйніцкага бачылі ў ім не толькі веселуна, гарэзу-танцора, а і нешта значна большае. Так, настаўнік В. Сосенскі піша ў сваёй успамінах (1961 г., архіў аўтара рэцэнзуемай кнігі): «Я з Буйніцкім пазнаёміўся ў Змітрака Бядулі. Буйніцкі быў заўсёды добразычлівы да людзей, не зазнаваўся — прыходзь да яго, жыві, працуй. Ён быў з кожным ласкавы, заўсёды гаварыў: «Жыві са мной, спявай, будзем разам працаваць».

Ігнат Буйніцкі ў той час быў адзін з многіх такіх агітатараў, якія хадзілі па вёсках, агітавалі супраць царызму і эксплуатацыі... Ён глыбока верыў у свой народ і добра ведаў і яго таленавітасць. І яго адсталасць. Таму Буйніцкаму хацелася ўхапіць хоць бы адну жменьку праменьня ад сонца, каб аддаць свайму народу. Гэта ён бачыў у тэатральных прадстаўленнях, у спентаклях. Буйніцкаму хацелася паказаць з сябе артыста, у якім народ мог бачыць сам сябе. Во, такім агітатарам быў Буйніцкі».

грымелі ад залівацкіх танцаў, карагодаў. Але там жа гучалі радкі, накітавалі вась гэтых купальскіх:

— Хоць ты, сэрца, лопні, трэсні,
Хоць ты выгані, пан, з хаты,
Буду пець я свае песні
Ці то ў будні, ці то ў святы!

Гэй, прасніся, беларусе!
Усе людцы паўставалі.
Гэй, прасніся, беларусе!
Усе праўдачку пазналі!
Дэкламаваліся востра сацыяльна, з рэвалюцыйным настрем вершы Я. Лучыны, К. Каванца, Я. Коласа, Цёткі, М. Багдановіча і інш.

Калі згадаць, што падобнае дэкламавалася ў час, калі пасля рэвалюцыі 1905—1907 гг. у краіне надышла рэакцыя, якую зноў заклінулі рэвалюцыйныя падзеі, — можна зразумець, чаму царскія апырцікі ад такіх «ну-мароў» не былі ў захапленні. Неаднаразова здаралася, што мясцовыя ўлады спрабавалі забараніць выступленні трупы, і яе кіраўніку даводзілася ездзіць да мінскага губернатара вымольваць дазвол.

На падставе разнастайнага фактычнага матэрыялу: успамінаў, артыкулаў, архіўных дакументаў, сведчанняў тагачаснай прэсы — у кнізе У. Няфёда аргументавана пададзеныя няпросты працэсы нараджэння беларускага прафесійнага тэатра праз розныя формы самадзейнасці (вечарыні, батлейку, аматарскія спектаклі, танцавальныя групы і інш.). У гэты працэс надзвычайны ўклад Ігната Буйніцкага, якога аўтар кнігі зусім справядліва назваў — «бацька беларускага тэатра».

Нараджэнне «Першай беларускай трупы» Ігната Цярэнцьевіча, сапраўды бурная, няўрымслівая дзейнасць, заўсёдыныя гастролі па Беларусі і за яе межамі — у цэнтры ўвагі мастацтвазнаўцы. Яго верныя і надзейныя памочнікі ў падчы фактаў і падзей — зноў жа ўспаміны, дакументы, публікацыі ў друку. З іх і складаецца жывая карціна дзейнасці трупы Буйніцкага, паўстае яе творчы вобраз, яе людскія характары. Усё шырэйшая і шырэйшая рабілася геаграфія гастролёў трупы І. Буйніцкага. Акрамя роднай Беларусі (Слуцк, Капыль, Свянцян, Дзісна, Нясвіж, Мінск, Клецк, Ляхавічы, Полацк, Вілейка, Сморгонь,

Ашмяны і інш.), наведаліся ў Пецярбург, у Варшаву. І ўсюды — трыумф, захапленне публікі.

Хоцца асабліва падкрэсліць, што «Наша Ніва» вельмі ўважліва сачыла за творчым жыццём трупы І. Буйніцкага, яна зноў і зноў асвятляла яе гастролі ў розных мясцінах Беларусі і за яе межамі, публікавала вершы, гумарыстычныя і сатырычныя мініяцюры, апавяданні, якія Буйніцкі ахвотна ўклучаў у рэпертуар трупы, што надавала яму патрэбную сацыяльную накіраванасць і адпаведную змястоўнасць. На старонках газеты выступалі ўжо добра вядомыя ў той час беларускія пісьменнікі, якія высока ацэньвалі дзейнасць нованароджанага творчага калектыву. Так, Я. Купала, які асабіста пазнаёміўся з І. Буйніцкім у Пецярбурзе ў час яго гастролёў там, сваё захапленне ад убачанага неадкладна выказаў у змешчаных «Нашай Нівай» допісе і вершы «Ігнату Буйніцкаму».

Неаднаразова бываючы на вечарынах трупы Буйніцкага, Я. Купала ўсё больш зачароўваўся ёю і разумее важнасць яе дзеяння для роднага краю. Магчыма, гэта захапленне поспехамі драматургічнага калектыву трупы і падштурхнула Купала-паэта на творчыя спробы ў жанры драматургіі, — неўзабаве з'явілася камедыя «Паўлінка» (1912 г.), а ўслед за ёй — драма «Раскіданае гняздо» (1913 г.). Відач, дэбратэяна і натхняльна праца Буйніцкага нейкім чынам спрыялі таму, што драматургія заваявала і такіх пісьменнікаў, як Я. Колас, К. Буйло, А. Гурло, З. Бядуля, Я. Галубок і інш. Іх творчая дзейнасць заклала падмурак беларускага прафесійнага тэатра. Неаднаразова ж і невыпадкова ў І. Буйніцкага былі добрыя кантакты з Ядвігінай Ш., Я. Купалам, Ц. Гартным, З. Бядулем, Цёткай, А. Паўловічам, З. Верас, Варта зазначыць, што Цётка прымала непасрэдыны ўдзел у працы трупы (выконвала ролі ў спектаклях «Спатканне» А. Чэхава, «У зімовы вечар» Э. Анжэні, «Па рэвізіі» М. Крапіўніцкага), а З. Верас аднойчы танцаваў з Буйніцкім у першай паре «Лявоніху»...

...Такую шырокафармацыйную, аб'ёмную карціну намалюваў У. Няфёд у сваёй кнізе пра Ігната Буйніцкага. Намалюваў, як ужо адзначалася, з дапамогай землякоў майстра сцэны, з дапамогай сведчанняў тагачаснай прэсы, архіўных дакументаў, паводле згадак людзей, што працавалі разам з Ігнатом Цярэнцьевічам. Глыбокая павага і шчырая любоў да бацькі беларускага тэатра прагучала ва ўсіх гэтых успамінах, сведчаннях, дакументах. Такой павагай і любоўю прасякнута і кніга Уладзіміра Няфёда.

Іван КУДРАЦАЎ.

Нас нашы ворагі знаходзяць самі
Там і там, дзе лёсу закарціць.
Што ж крыўдаваць!
Не ў краме, дык у храме
Рахунак давядзецца аплаціць.

І чым хутчэй, тым лепей: стане волі
Ачысціцца ад звадаў і трывог
Раней, чым разам з перагорклым болем
Зглынем сумненне ў тым, што з імі Бог...

Ён — з імі. І тлумачыцца ўсё проста:
Не ім, а нам накіраваны шлях,
Не іх, а нас прываблівае прастрань,
За рысу смерці доўжачы абсяг.

Адно не азірацца, не сцінацца
У страху за прадвызначаны лёс:
За ўсё, за ўсё як ёсць, аддзячыць праца,
Прызнаўшы ў нас абраннікаў нябёс.

Ноч. Бяссонныя ўздыхі крыжоў.
Агароджа,
За якую стаіўся бязорны абшар...
Я запальваю свечку і ціха ўваходжу
У тваю адзіноту, у храм твой, душа.

І бязгучна, бяслёзна, бяссільна малюся,
У малітве шукаючы выйсця для слёз,
Бы аглухлае неба пачуе іх — мусіць!
Каб адвесці ад краю нябыту мой лёс.

Не такая ўжо гэта вялікая ласка,
Калі зведана, змерана столькі пакут:
Смерць была б, як і скрозь,
нечаканай падказкай
Для таго, чьёй воляю вершыцца суд.

Я асуджана часам... І рада, не рада,
А з удзячнасцю ўсё, што належыць,
прыму:
Не патолі ж прасіла й прашу, не спагады,
А самотнае песні на ўцеху яму.

Здавалася б, жыццё не папракнеш:
За што! За лішак чэрствасці ці ласкі!
І плакаў жа і радаваўся верш,
Нярэдка яву падмяніўшы казкай.

Не дзеля зману, не — дзеля красы,
Якая ратавала і ад зману,
Вяртаючы з нябыту не часы,
А гукі й пахі тых часоў туманных.

Грудочак гліны лашчыла далонь,
Цяпло яе пілі п'ялёсткі кветак,
Каб іх дыханнем выраваўся агонь,
Які засведчыў бы з'яўленне света.

Гучала немата. Смяяўся Бог.
Спявалі птушкі ў райскім яго садзе...
І вось азваўся з апраметнай рог,
Каб паляўнічых пах крыві прынадзіў.

І палілася кроў, і на крыві
Раслі не кветкі, не сады — саборы:
Не дзеля мёртвых, не — дзеля жывых,
Якім ужо не выбавіцца з гора.

І што ж цяпер! Жыццё не папракнеш,
Сябе не зганьбіш, прасячы патолі...
І плакаў жа, і радаваўся верш,
Пакінуўшы мяне сам-насам з доляй.

Хаваюся ад позіркаў чужых,
Ад слоў чужых, ілжывых і бязбожных,
Ад думкі, па-сапраўднаму трывожнай,
Што мне не ўкрыцца анідзе ад іх.

Ні крыўда не ўратуе, ні самота,
Ні горда ў сваім бяссілі злосць:
У кожнага правы якіясь ёсць
І на мяне, і на маю работу.

У кожнага... І каб жа гэты доўг
Льга выплаціць, сплаціць за век нядоўгі!
Выдаткі часу. Ці, хутчэй, дарогі,
Якую ўжо не адпінучу ад ног.

Вядзе ці Бог, ці лёс — ягоным імем:
Хацела, не хацела, а іду
З натоўпу — у натоўп, з бяды ў бяду,
Затузаная, змучаная імі.

І дзе ўжо тут чужое, дзе маё,
Не разабраць: усё гняце і мучыць,
І марна памінаць пра немінучасць
І новых страт, і новых заваёў.

З натоўпу — у натоўп. Бездапаможна.
Чапляючыся за любы адказ...
Адказа лёс — і запалае час
Над ззяннем слоў, ілжывых і бязбожных.

Бадылле спёкі... Укамянелы плач...
Гарачым пылам точыцца з расколін
Рудая кроў наўколя, і не поле —
Нутро яго раздзёўбае крумкач.

Ашмоцце скрозь... Як скрозь — сляды
агно
І спусташэння... Каб хоць што жывое!
Над мёртваю, датлелаю травою
Не скалыхнуць цяжкую цішыню.

Аці і плач, і выгарэлы шум.
Крумкач. Бадылле спёкі. Сонца-вусень...
Зямля! Душа, пакінутая ў скрусе!!
Не знаю. За абедзвюх папрашу.

Пагляд падымеш —
птушкі, птушкі, птушкі...
Узмахі крылаў тушаць цішыню,
Хоць гэта ёй маю трывогу гушкаць
У сініх тонах дня, на ўцеху дню.

На ўцеху... Ну, якая ў тым уцеха —
Растрэсці ношку горкіх, згорклых дум,
Каб рэха прарасло праз горыч смехам,
Таму, хто падбярэ іх, на бяду!

Не, не, раней, чым возьмецца прарочыць
Мая трывога, мне яе змагчы:
Знікаюць птушкі з набліжэннем ночы,
Ідзі ўгадай — буслы ці крумкачы.

Буслы, буслы! — падказваю ўяўленню,
І ў сучемках выразна бачу рух:
Па чорным небе белыя іх цені
Плывуць па крузе, утварыўшы круг.

І гэты круг іх на вачах святлее,
Расце, ўздыхаючы вышэй абшар...
Не чую цішыні. Гучыць надзея.
Надзеі адгукваецца душа.

ГЭТУЮ гісторыю ведалі толькі яны двое. Была ўмоўлена паміж імі захаваць як глыбей іхнюю таямніцу. Гэткая дыктавалася воляю аднаго над другім. Дакладней, над другою. І тлумачылася паміж імі вялікай розніцай іхняга сацыяльнага і службовага становішча.

Але раскажам усё па парадку.
Прыходзіць познім вечарам дамоў Панамарчук і хуценька са словамі да жонкі:

— Вера, Вярнучык, што сёння адбылося. Ты і не паверыш...

— Расказвай... Ты ж гаваркі толькі ў сваім начальніцкім кабінцеце... Дома ж табе сказаць што ўсё часу не хапае...

На гэты раз Панцялей Кандратавіч быў сціпла стрыманы і на здзіў Веры Георгіеўны на яе папрок нічога не адказаў. Быў маўклівы.

А Вера Георгіеўна юркнула тым момантам у пярэдні пакой. Адрозу заўважыла на шырокім дыване нейкі незнаёмы камячок. Вочы яе ажно пашырэллі, пільна прыгледзеліся. Камячок заварушыўся. У яе і вочы, як кажуць, на лоб палезлі. Пачуўся ціхенькі-ціхенькі дзіцячы, не інакш, піск. Такі кволенькі, жаласлівы, зусім бездапаможны.

Такое і зусім нечаканае захапіла ўвагу жанчыны, сэрца яе ажно зайшлося, балючасць у ім раптам адчулася. Вера Георгіеўна нахілілася да камячка, шчыльна агорнутага ў цёплую прасціну. Пачала разгортваць яе і ўбачыла зусім-зусім малое дзіця. Жаночыя рукі, рукі маці адразу пачалі вызываць ягоныя ручкі, ножкі, пшчотна дакранацца да іх цёплымі рукамі. Дзіця адчула гэткая і борздзенька заварушылася, галоўкаю хінула раз, другі.

Панамарчук праз адчыненыя дзверы, з незвычайнай насцярожанасцю, наглядваў за дзеямі жонкі. Утрапёнасьць ахапіла ўсяго. Было чаканне таго, што пачуецца з хвіліны на хвіліну. А Вера Георгіеўна нават і забылася на тое сваё «расказвай».

— Дзяўчынка. — пачулася ад Веры Георгіеўны зусім натуральным голасам.

— Наўжо? — нібыта здзіўлена вымучыў з сябе слова муж.

Вера Георгіеўна пачула мужава «няўжо», але рэагаваць на яго, усчынаць гаворку і не падумала. Уся істота маці, уся яе ўвага і клопат былі скіраваны гэтымі хвілінамі на дзіця, зусім малой, бездапаможнай істоты. Да таго ж белевелькай, чысценькай і зусім-зусім лагоднай, доверлівай да ласкавых рук жанчыны. А яны, рукі Веры Георгіеўны, якія ўжо выгадалі сына Валерку і навучылі хадзіць і вымаўляць слова «мама», умеюць даваць жыццё рух, дзейнасць, разумець навакольны свет.

Панамарчук быў як ніколі маўклівы. Усё нутро яго было скавана тым, калі і як пачне жонка дапытваць, што адбылося, адкуль у хаце зусім малая істота. Колькі разоў у думках ён паўтараў, як яму выказацца, якім быць перад Верай Георгіеўнай. Назіраючы за яе дзеямі, Панцялей, з вышыні свайго службовага алімпі, ніколі не заўважаў у сваёй жонцы маці. А сёння гэта яе высокая, усеабдымная якасць жыццядзейнічала на яго вачах.

Гаворка паміж мужам і жонкаю пачалася зусім позняй парою. Ужо спаў Валерка, варушыла чысцюткімі вуснамі накармленая і ўладкаваная ў Валеркаву мякенькую і цёпленькую лольку малая. Панамарчук было сабраўся сесці за свой пісьмовы стол, але той жа хвілінай перадумаў. Найперш трэба ж было адказаць на жончына «расказвай». Атрымалася ж так, што ён не паспеў і рот раскрыць і слова вымавіць, як яваю стала ягонае, калі можна так сказаць, сачыненне. У ім валодала ўвесь вечар вострая і найпільная патрэба пагаварыць з Верай Георгіеўнай, выказаць нарыхтаваныя думкі, надаць значнасць сваёй прапанове. Яму хацелася, каб гучалі яго словы, не выклікаючы пярэчання, набывалі амаль урадавае гучанне.

На яго, Панцялея Кандратавіча, глядзела ўжо Вера Георгіеўна. Вачэй убок не адводзіла. І Панамарчук узнятаю рукою паказаў на крэслы, якія стаялі на блізкай адлегласці. Адбылася нешта падобнае на афіцыйны прыём.

Селі. Нейкія секунды абодва маўчалі. Запытальныя вочы жонкі ў чаканні глядзелі на мужа. Паўтараць сваё «расказвай» Вера Георгіеўна не думала. Усё ж адбылася яснае яснае. Яна нарыхтавалася столькі слухаць.

Світае, не ў душы, а за вакном...

На твары сутаргаю стыне боль,
І як я ні ўзіраюся ў цямрэчу—
Ні ззяння зор, ні калыхання саечак
Не бачу там, у ночы, за сабой.

З кім гаварыла! Што прасцяг сказаў!
Балюча нават думаць пра сустрэчу:
Мо не пазнала й абмінула вечнасць,
Паверыўшы не ёй, сваім слязам.

Мо плакала ў адказ на слёзы тых,
Каго за мітуснёй даўно забыла...
Не помню. І цяпер, што б ні рабіла,
Не вернецца душа мая да іх.

Світае. Не ў душы, а за вакном,
За крыжам рамы, выраслым з цямрэчы,
І я міжволі прыгінаю плечы,
Перахрысціўшы цішыню крадком.

Ці мала што! Мо міг назад яна
Кружылася, плыла над апраметнай —
Праз немату ці плач, праз стогны ветра...
Баліць жа мне няўцямная віна!

«Падайце дабрны... на зман душы...» —
Вядзе й вядзе асірацела хтосьці.
То ў згадцы, што намерылася спомсціць
За ўсё, чым прамінулы век грашыў.

То проста за дзвярмі, пад ціхі стогн
Асіплага прастуджанага ветра.
На зман душы... Нібыта на паўсвета —
Нікога, ўратаванага Хрыстом!

Нікога. Мне даўно няма куды
Ад думкі гэтае нясцерпнай дзецца...
Калі б яшчэ не чуць, як плача сэрца
У прадчуванні новае бяды!

Зман і бяда — спрадавеку спарышы.
Я ведаю. І голасу не веру.
І ў свет гукаю, працніўшы дзверы:
Падайце дабрны... на зман душы...

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Панцялей Кандратавіч адчуў, што маўчаць яму нельга. І ён загаварыў:

— Дык вось, Вярнчык,— так ён называў жонку вельмі рэдка. І найбольш тады, калі правінаваціўся і трэба было як найхутчэй вылузацца ад сораму і ганьбы. Вядома, найчасцей ён маніў. І жонка здагадалася. Але разумная жанчына, нямаючы адлічыўшы гадоў сумеснага жыцця, прытоена маўчала. А гэтага яму, Панамарчуку, першаму чалавеку ў вобласці, было дастаткова.

— Ну, ну,— падахвочвала гаварыць мужа Вера Георгіеўна,— я слухаю цябе.

— Ты і ўявіць сабе не можаш, як гэта ўсё адбылося. — Панцялей рабіўся пануры і ледзь не пакрыўджаны.— Раскажу табе ўсё па парадку. Толькі ўважліва слухай.

Панамарчук свядома ўзвальваў усё, што адбывалася, на жончыну галаву. Яна ж прыняла ў сваёй хаце чужое дзіця, дагледзела, вось і спаць уладкавала. Жаночая справа, мацярынская місія, святая і спрадвечная. Гэтыя думкі надавалі Панамарчуку пэўнасць, што малая можа застацца ў яго сям'і. Ён жа гэткае рашэнне падрыхтаваў і моцнымі меркаваннямі пра тое, што здаваць малую ў дзіцячы дом, на дзяржаўны клопат, зараз не трэба. Можна ж, маўляў, і бацькі яе вось-вось знойдуцца. Ды і няхай думаюць людзі, што ён, абласны кіраўнік, чалавек гуманны і чулы.

Вера Георгіеўна, падумаўшы моцна, так і вырашыла. Няхай гэтае слаўнае, зусім невінаватае дзіця застаецца з ёю. Ёсць сыноч, няхай будзе і дачушка. Сродкі для выхавання ёсць дастаткова.

— Можна? — пераступіўшы парог, спытаў Сяргей Юр'евіч.

— Ды вы ж зайшлі ўжо,— узняўся насустрэч рэжысёру Панамарчуку.

Павіталіся. Гаспадар кабинета запрасіў Сяргея Юр'евіча прывесці. Той жа хвілінай і сам прывёў на канапу побач з рэжысёрам. Загаварыў адразу:

— Дык што на гэты раз мяркуеце закатаваць у нашай глыбінцы?

Сяргей Юр'евіч, думаючы, як лепш сказаць пра гэту прыезду, пачаў:

— Вы, паважаны Панцялей Кандратавіч, пэўна ведаеце, што наша студыя стварае летапіс пад назваю «Пра час і пра сабе». Задумалі зняць сюжэт і з вашага асабістага жыцця.

— Што значыць — з асабістага жыцця? — насцярожыўся Панамарчук.

Панамарчук працаваў у камсамоле, адзін стары жартульнік, усміхаючыся, выцадзіў словы: «Дзевак любіў».

Гэтае «дзевак любіў» узварушыла думкі Сяргея Юр'евіча, нават нарадзіла штуршок да пошукаў. А, прыёмная дачушка? Адно толькі слова «дачка», вымаўленае тады Сяргеем Юр'евічам, узвінціла Панамарчука. Што гэта значыць, думалася рэжысёру, чаму адно слова так павярнула іхнюю гаворку, так перапыніла ўвесь ход запланаванага? Успомнілася Сяргею Юр'евічу тое, што ён, Панцялей Кандратавіч, не адхінуўся ад падкідыша, не даручыў, што мог зрабіць, клопат пра дзіця другім і не хаваў ад сяброў па службе таго, што ўдачыў маю, не здуў у дом дзіцяці. Гэтым нават дэманстравалі сваё высакародства. Дык што за прыгода, чаго так раптоўна ён, Панамарчук, зыначыўся?

Здаецца, ёсць нейкая таямніца з гэтай малой. Трэба шукаць, думалася Сяргею Юр'евічу, сюжэтную завязку ў ягоных сувязях з жанчынай і толькі гэтым тлумачыць ягоную адмову здымацца для кіно.

І рашыў Сяргей Юр'евіч працягнуць пошукі. З пазездкі па раёнах ён вярнуўся ў абласны горад. Тут у яго быў знаёмы пісьменнік Аляксей Касцюковіч. Сястра яго Соня працавала ў абкоме партыі стэнаграфісткай. Рашыў сустрэцца з жанчынай, якая, вядома, не магла не ведаць блізка Панамарчука...

А тым часам Панцялей Панамарчук сніў салодкі, прыемны сон. Сон ягоны пачаўся з таго, што ён у каторы раз сустракаўся са стэнаграфісткай сваёй установы Соняй Касцюковіч. Маладая, прыгожая, вясёлая і працавітая Соня хілялася да Панцялея Кандратавіча. А той не стрымліваў сваёй ласкі, не скупіўся на пяшчоты і добрыя словы. Паміж імі гэты раз у сне адбывалася гаворка. Соня пыталася ў Панамарчука:

— Што, што мне цяпер рабіць, Панцялей Кандратавіч? Маці хавала дагэтуль мой сорам, маю бяду. Болей, кажа, не магу. Збіраецца сказаць людзям пра ўсё...

— А ты ёй пра ўсё казалася? — запытаў Панцялей Кандратавіч.

— Як жа, вядома, сказала... Сказала і пра тое, што вы абяцалі развесціся з жонкаю і ажаніцца...

Панамарчук не даслухаў:

— Ты з глузду з'ехала, Соня... Рабіць такое ў маім становішчы? Гэта ж крах, сорам на ўсю рэспубліку.

— А вы ж абяцалі?

— Абяцаў... Але ж...

Соня вяла рэй далей:

— Дык што, падкінуць каму тваю дачушку?

— Як хочаш...

— Вось які вы, бацька называецца...

— Ну, ну...
— А вы не нукайце, а мяне паслухайце. Мне і замуж можна выйсці. Добрыя хлопцы ёсць... Але ж з чужым дзіцем хто захоча ўзяць?

Панамарчук маўчаў.

Соня свабодна:
— Утапіць малую?

— Што ты, турмы захацела...

— А вам?

— Што мне?

— Таксама адказ трымаць... Я ўсё, як было, скажу.

— Ну сапраўды ты з глузду з'ехала. Я буду табе памагаць дачку гадаваць... Падумаў...

— Не, вы думайце, што нам рабіць...

— Нам?

— А як жа... Не без вас дзіця на свет павялілася...

Панамарчук варочаўся ў сваім ложку, нешта трызіў, спацеў увесь, яго трэсла ліхаманка. Вера Георгіеўна хацела ўжо будзіць мужа, думала, што захварэў...

Сон доўжыўся.

Тады яму пачулася:

— У вас адзін сын. Забярыце малую ў сваю сям'ю. Я нікому не выкажу сваёй і вашай таямніцы...

— Як гэта зрабіць? — пачаў шукаць выйсце і Панамарчук.

— Падкінуў...

Вера Георгіеўна разбудзіла яго:

— Што з табою? Ты ўвесь гарыш... Напалохаў мяне...

— Ат, дрэнны сон бачыў,— прызнаўся Панамарчук.

Сон, як кэжуць людзі, быў у руку.

Пра ўсё гэта яшчэ не ведаў Сяргей Юр'евіч.

НА ЖЫЦЦЕВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

Невінаватмае дзіця

аповяданне

— Я слухаю, слухаю,— сказала Вера Георгіеўна.

— І па парадку... Такая нечаканасць. Такая прыгода,— расцягваў, што лыка, Панамарчук.

— Пакуль нічога не разумею,— ціха і здалёпачана вымаўляла жонка.

— Пасяджэнне ў мяне, у кабінце, было... Зацягнулася, людзі любяць пагаварыць... Кожны з абласных ваявод дакладаў па гадзіне. Не менш. А я слухаць павінен быў... Спыняць не меў права... Памочнік і сакратарка ў шэсць вечара свае сталы з паперамі прыжмнулі і падаліся дамоў. Рабочы дзень закончаны. Гэта пры Сталіне ўсе яго памочнікі сядзелі з ім да поўначы, а то і да раніцы...

— А ты ж не Сталін. Навошта мне знаць пра гэта,— упікнула Вера Георгіеўна мужа.

— Вядома, вядома... Дрэнныя звычкі час пахаваць і назаўсёды,— Панамарчук надаваў гаворцы з жонкай прыязнасць і вабнасць.

— Ну, ну,— слухала далей Вера Георгіеўна.

— Позна, а пачатку восьмай вечара, усе разышліся. Застаўся ў кабінце адзін... Нейкіх хвілін дзесяць-пятнаццаць ладкаваў дакументы на сталі. І вось выходжу. А ў прыёмнай, на канапцы, дзе часам сядзяць-чакаюць наведнікі...

І адіх. Надаў сваю твару заклапочанасць...

Вера Георгіеўна здагадалася:

— Гэтае дзіця?

— Гэты ахутаны камяк. Зусім нерухомы... Думаў, мо якую... падклалі. Крапаць, прызнацца, пабаяўся. А паглядзець адважыўся. І што? У бакавой адтуліне камяка павернуты да сцяны тварык убачыў... Дзіця... Ніхто, здаецца, з малым у абком не прыходзіў...

— Дык адкуль яго? — Вера Георгіеўна ўзняла вочы.

— Нічога не ведаю,— расцягваў словы па складах Панамарчук.

— Падкінуў хто?

— Не ведаю.

— Што ж ты ведаеш, кіраўнік называецца! — Вера Георгіеўна ўжо не магла маўчаць.

— Можна, правяраюць мяне?

— Хто, з якой прычыны цябе будзе правяраць? — жончыны пытанні былі што цвікі.

— Ну, як я буду рэагаваць на такое...

— Дык як будзеш рэагаваць?

— Парай ты... Я адразу не знайшоўся... А ты ж жанчына.

— Жанчына не мае такой улады, якую ты маеш...

— Тут не ўлада моц мае, а чалавечнасць...

— Чалавечнасць? — Вера Георгіеўна ці не разгубілася.

вья, ну а рукам яе клопат пра выхаванне прыемны.

Праз месяц, два, калі ніхто і ніадкуль малую не шукаў, Панамарчук сказаў жонцы:

— Ведаеш, Вярнчык, відаць, нейкая хітруха-маці ўсё ж падкінула дзіця, надумаўшы збавіцца ад яго і ведаючы, што я з ім благага не зраблю. Давай удачарым... А... Рашай ты... Слаўненькая ж...

— Ты ж даўно рашыў... Не ў прытулак, а дамоў прывёз... На вачах у шафэра... Увесь горад ведаць будзе ўсё,— разумна выказвала Вера Георгіеўна.

Так, не параіўшыся нават з адпаведнымі органамі, малая была аб'яўлена Панамарчуком прыёмнай дачкою і пачала дні свайго жыцця адлічваць у сям'і першага чалавека вобласці.

Дачуліся пра такое праныры-журналісты і літаральна праз некалькі дзён, спачатку па абласным радыё, а потым і ў абласной газеце, было паведамлена, што Панамарчук падабраў некім кінутае дзіця і выхоўвае ў сваёй сям'і. Панамарчук гэтую вестку не абвергнуў. А Вера Георгіеўна была нават узрадавана. Вось цяпер, маўляў, і можа знайсціся бацька ці маці малой.

Ішоў час, расла прыёмная дачка Панамарчука, якую назвалі Настуляй.

Многія кіраўнікі пры сустрэчы з Панцялеем Кандратавічам, паціскаючы яму руку, пачалі выказваць ласкавыя словы, хваліць ягоны ўчынак. А той:

— Што, брацці-таварышы, скажаш... Меў толькі сына, а цяпер і дачушка... Няхай растуць, гадуецца разам...

Так і жылося сярод людзей тое звычайнае, што ў першага чалавека вобласці, у сям'і, жыве падкідыш. Большага ніхто не ведаў. І таму павага і ўвага да Панамарчука ўзрастаў.

Кінадакументалісты з «Летапісу», уведаўшы пра такі выпадок у жыцці абласнога кіраўніка, рашылі зняць сюжэт пра яго самога і сям'ю ягоную. Здымачная група была падрыхтавана, рэжысёр намеціў нават сцэнарны план. Ён жа і пазваніў самому Панамарчуку, сказаў, што прыедуць да яго асабіста, але з якім заданнем — не тлумачыў. Панамарчук, думаючы, што кіношнікам патрэбна зазначыць што-небудзь з гаспадарчага ці культурнага жыцця вобласці, быў задаволены, а пытаць, што непасрэдна іх цікавіць, не мог: у яго кабінце ішла чарговая нарада, ішла бурлівая гаворка.

Кінадакументалісты з Мінска прыехалі раніцою і адразу накіраваліся ў абком партыі, каб дамовіцца з Панамарчуком аб усіх дэталях здымак. У кабінет да Панцялея Кандратавіча пайшоў рэжысёр Сяргей Юр'евіч. Ён неаднойчы сустракаўся з першым чалавекам вобласці, бо неаднойчы здымаў розныя падзеі, у якіх і Панамарчук браў удзел.

Сяргей Юр'евіч пачаў тлумачыць, вельмі падрабязна:

— Ну, пра тое, як размяркоўваецца свой час, чым захапляецца пасля службы, што чытаеце, як бавіце гадзіны з сям'ёю, дзецімі...

— Дзецімі? — адхінуўся Панамарчук ад кінарэжысёра.

— Але... У вас жа дачка...

Панамарчук, як уджалены, ускочыў з канапы і глядзеў ужо не на рэжысёра, а на сцяну за канапай.

Сяргей Юр'евіч знімаў, але ўсё ж па інерцыі працягваў:

— Сям'я — гэта ж частка грамадства, галоўны клопат асабістага жыцця кожнага чалавека.

— Вядома, вядома, састаўная частка грамадства, — паўтарыў Панамарчук, але на Сяргея Юр'евіча амаль ужо не глядзеў, адыходзіў як далей ад рэжысёра. Пачуўшы тэлефонны званок, амаль падбегам кінуўся да яго. Не сядячы ў крэсла, пачаў гаварыць. Прыціскаючы трубку да вуха, ціха вымаўляў: так, зразумела, поўнасю згодны. Сяргей Юр'евіч адчуваў, што размова важная. Ён сядзеў і нават не верушыўся. Чакаў заканчэння размовы.

А Панамарчук, закончыўшы яе, ад стала не адыходзіў. Нахіліўшыся над ім, штосьці гартаў, а потым запісаў на календарным лістку. Урэшце павярнуўся да рэжысёра, і той пачаў:

— Дайце мне падумаць. Не магу я гэтак, сходу.

— То пачакаць да заўтра! — спытаў Сяргей Юр'евіч.

— Ды не... Я пазваню вашаму начальству... Вяртайцеся ў студыю сваю, — тонам, які не дазваляе прэчыць, сказаў Панамарчук і на развітанне падаў рэжысёру руку.

Той пайшоў з кабинета з недаўменнем.

Нікому пра сваю згоду зняцца ў кінадакументце Панамарчук не пазваніў. А дырэкцыя кінастудыі палічыла, што самім турбаваць адказнага чалавека не тактоўна. І запанавала двухбаковае маўчанне.

Толькі не маўчала думка ў рэжысёра Сяргея Юр'евіча. Захацелася яму нясцерпна дэзнацца, што гэта і чаму пераіначыла чалавека, што раптам адмовіўся ён ад здымак. Гэта ж не ад сціпласці Панамарчука.

Доўга вышукваў Сяргей Юр'евіч тыя прычыны, якія змусілі Панамарчука адмовіцца расказаць пра час і пра сябе. Месяць свайго чарговага адпачынку рэжысёр прысвяціў пазездцы па вобласці, каб, быццам выпадкова, пагаварыць з рознымі людзьмі пра Панцялея Кандратавіча. У раёне, дзе ён нарадзіўся, сказаў, што ведаюць толькі ягонае дзяцінства. А як пайшоў па службе ўсё вышэй і вышэй, дык і згубіўся. А ў раёне, дзе

«НЕ РАЗБИЦЬ, НЕ СПЫНІЦЬ, НЕ СТРЫМАЦЬ»

ТЭАТР ІДЗЕ ДА ЗГОДЫ

17 і 18 кастрычніка прэм'ерай спектакля «Хрыстос і Антыхрыст» [Царэвіч Аляксея] Меражкоўскага адкрывае свой чарговы сезон Дзяржаўны рускі драматычны тэатр Беларусі. 19 кастрычніка будзе паказаны яшчэ адзін новы спектакль гэтага калектыву — «Прасцячкі нечаканых астравоў» паводле Б. Шоу. Абодва спектаклі паставіў рэжысёр Барыс ЛУЦЭНКА, які пасля амаль дзесяцігадовага перапынку вярнуўся на пасаду мастацкага кіраўніка гэтага тэатра.

— Барыс Іванавіч, згаданыя спектаклі — пачатак ажыццяўлення пэўнай мастацкай праграмы?

— Вядома, хоць шмат каго здзівіў мой зварот да малавядомай п'есы Б. Шоу. Мяне твор прывабіў маштабнасцю задумы, пэўным выклікам грамадскаму густу... Герой спектакля — прасцячкі, бо знаходзяцца ў палоне лжывай ідэі. Чалавек асуджаны на трагічнае існаванне, і ніякі з'яўненні эксперымент (змязненне рас) не пазбавіць яго ад гэтага. Прэм'ера адбылася, «Прасцячкі...» сыграны некалькі разоў, але гэта не азначае, што праца над спектаклем спынілася. У новым сезоне мяркуюць зрабіць у ім некаторыя кампазіцыйныя змены, працягнуць сюжэт...

Задуму паставіць «Хрыстоса і Антыхрыста» я выношваў шмат гадоў. Яшчэ калі быў жывы мой педагог, Уладзімір Андрэвіч Маланкін, ён аднойчы даў мне пачытаць забароненага тады Д. Меражкоўскага, сказаўшы, што гэта — менавіта мой матэрыял, мой, як рэжысёра, але мне ніколі не дадуць яго паставіць. Але ж, дзякуй Богу, многае змянілася з тае пары. У Д. Меражкоўскага ёсць і п'еса на гэту ж тэму, але мне здалася, што раман «Царэвіч Аляксея» (трэцяя частка яго трылогіі «Хрыстос і Антыхрыст») значна багацейшы, у ім выразней адчуваецца блізка мне шэкспіраўскія матывы. Таму мы разам з рэжысёрам У. Рудавым і зрабілі інсцэніроўку рамана. Адыход пісьменніка ад хрэстаматычных стэрэатыпаў таталітарнай эпохі ў ацэнцы паводзін Пятра і яго сына Аляксея даў магчымасць сродкамі тэатра прадоўжыць гаворку аб сэнсе і прызначэнні чалавечага існавання. У трактоўцы вобраза царэвіча Аляксея, ролю якога, на мой погляд, бліскава выконвае наш дэбютант артыст Аляксей Шадзько, хацелася падкрэсліць, што царэвіч стаў мацнейшым, перамог Антыхрыста ў сабе, калі пачаў думаць аб вечнасці, адкінуўшы сумятню штодзённага жыцця.

— А што далей у вашай праграме? Над чым вы працуеце цяпер?

— Змаганне чалавека з самім сабой — да гэтай тэмы ўжо на зусім іншым літаратурным і жанравым матэрыяле я паспрабую вярнуцца ў камедыі «Амфітрыён» паводле старажытнагрэчаскага міфа, твораў П'яўта, Мальера, Клейста, Жыраду, Хакса. Міф аб тым, як нарадзіўся герой Грэцыі Геракл, дае магчымасць стварыць спектакль аб прыгажосці і велічы чалавечага духу...

Выношваю задуму паставіць

«Рэвізора» М. Гоголя — да гэтага геніяльнага твора я ўжо аднойчы звяртаўся, ставіў «Рэвізора» ў Берліне ў канцы сямідзесятых гадоў. «Гараднічы і К» — такая магчымая назва будучага спектакля. Мне здаецца, у чымкамі персанажы ў «Рэвізоры» кіруе не страх, а зайздасць. Гараднічы не проста фізіялагічна баіцца Хлестакова — уся логіка яго слоў і паводзін выклікае пацвітую зайздасць. Таму, набыўшы вопыт сутыкнення з Хлестаковым, Гараднічы сапраўднага рэвізора ўжо зусім не баіцца. Нельга ставіць «Рэвізора» толькі як спектакль пра дурняў і тыпажыў-шаржаў — а менавіта так звычайна ставілася камедыя М. Гоголя ў многіх тэатрах.

— Хто яшчэ будзе працаваць у Рускім тэатры ў якасці рэжысёра-пастаноўшчыка?

Рэжысёр Сяргей Астрэнка, які хоча паспрабаваць увасобіць на нашай сцэне ўсходнюю стылістыку тэатральнай метафарычнай мовы, будзе ставіць спектакль па драме шведскага драматурга Хары Мартэнсана «Тры нажы з краіны Вэй». Цікава аострасюжэтныя Падзеі з жыцця сярэднявечнага К... дасць магчымасць пошуку... вух сродкаў сцэнічнай выразнасці, пластыкі, рэжысёрскай тэхнікі. Малады артыст цырка, клоун Аляксандр Осіпаў напісаў п'есу для дзіцячых пад назвай «Жылі-былі дурні»; і сам узяўся ажыццявіць на сцэне сваю задуму да зімовых вакацый.

У наступным годзе Дзяржаўны рускі драматычны тэатр Беларусі будзе адзначаць сваё шасцідзесяцігоддзе. Хацелася б хутчэй зрабіць тэатр месцам знаёмстваў, сустрэч, дыскусій інтэлектуалаў, прадстаўнікоў розных прафесій, розных відаў мастацтва, людзей, якіх у наш час жорсткіх канфрантацый тэатр аб'ядноўваў, злучаў, дапамагаў бы ім раскрыць свой духоўны патэнцыял, свае інтэлектуальныя здольнасці. Што гэта будзе канкрэтна — клуб, тэатр-кафэ ў малой зале, культурны цэнтр — трэба падумаць. І знаваць такое аб'яднанне — «Згода».

Мне здаецца, сёння людзей трэба крыху супакоіць, даць ім лепей і ўважлівей разгледзець адно аднаго, убачыць, што за чалавек побач з табой, хто ён, чалавек у яго душы, якія ў яго клопаты, аб чым ён марыць, думае, чым жыве? Зрэшты, а ці не пра гэта павінны мы гаварыць і са сцэны?.. Бліжэй да чалавека, насустрач яму, глыбей у раскрыцці яго сутнасці, — такая, на маю думку, сёння асноўная наша задача і наша праграма.

Гутарку вёў В. НІКІФАРОВІЧ.

НАШ КАЛЯНДАР

60 гадоў народнай артыстцы рэспублікі Ірыне Савельевай. Салістка балета, выконвала вядучыя партыі ў спектаклях «Мара» Я. Ілбава, «Святло і цені» Г. Вагнера, «Лебядзінае возера» П. Чайкоўскага, «Рамэа і Джульета» С. Праноф'ева і інш. Педагог Беларускага дзяржаўнага харэаграфічнага вучылішча (у 1971—77 гг. — мастацкі кіраўнік).

50 гадоў заслужанаму артысту рэспублікі Яўгену Гладкову. Вучань І. Жыноўіча, вядомы цымбаліст-канцэртант і педагог, прафесар БДК. У рэпертуары творы Г. Вагнера, Д. Смольскага, В. Вайцкіна, С. Картэса, іншых беларускіх кампазітараў, класіка, сучаснай музыкі (значная частка ва ўласным пералажэнні ды выканаўчай рэдакцыі). Гастралляваў у многіх краінах свету.

50 гадоў заслужанай артыстцы Беларусі Любові Каспорскай. Салістка Акадэмічнага хору Дзяржтэатрады Беларусі. Выступае з сольнымі намернымі праграмамі. Першая выканаўца шэрагу вokalных цыклаў беларускіх кампазітараў. Выкладае ў кансерваторыі.

50 гадоў заслужанаму артысту рэспублікі Мікалаю Майсеенку. Выкладаў спеў у Гомельскім музычылшчы, працаваў салістам Сьвярдлоўскай оперы. Цяпер — саліст ДАТБ Беларусі. У рэпертуары вядучыя партыі барытонавага рэпертуару ў спектаклях «Яўгені Анегіна», «Казкі Гофмана», «Вайна і мір», «Тоска» і інш.

Слухаць музыку «знутры» — такая магчымасць выпадае нячаста. А тут складалася адпаведная сітуацыя: аркестр, салісты, дырыжор і публіка апынуліся літаральна локаць да локця. І адчулі не толькі цеснату рэпетыцыйнай залы, а і вось гэта: музыку — «знутры». І гарача, і неспакойна, і радасна было гасцям залы, не прызначанай для канцэртаў. Мо таму, што разпораз на ўсе пяць фортэ падала голас чарадзейка-медзь? Мо таму, што зусім побач узрушана цікавалі за дырыжорскай рукою спевакі, чакаючы свайго выхаду? Альбо таму, што так ці гэтак хваліліся ўсе: «афіцыйныя асобы» і проста музыканты, журналісты і сябры стваральнікаў новай работы. Кожны міжволі пражыў гэтую гадзіну нераўнадушна.

У сваім прэм'ерным абліччы паўстане новы твор, відаць, праз пару месяцаў. Але і самы першы, чарнавы паказ ужо дае зачэпку для гаворкі.

«Максім»: кампазітар І. Палівода, лібрэта Л. Пранчака, у аснове — Багдановічыны вершы. Першая спроба Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам М. Фінберга ажыццявіць цэласную буйную музычна-сцэнічную кампазіцыю. Яна вызначана як поп-опера, але дапускаю, што самі ж аўтары могуць у рэшце рэшт змяніць азначэнне жанру. З першага праслухоўвання яно падалося небездакорным у дачыненні да калейдаскопа абразкоў, падзей, замалёвак,

настройў, пачуццяў, мрояў, дум, з якіх паўстае абрыс Максіма-летуценніка, Максіма-кніжніка, Беларускага паэта, маладога, яркага, трагічнага.

Зрэшты, задумвацца пра трапнасць жанравага азначэння надоўга і ўсур'ез — гэта, думаю, «усур'ез і надоўга» недалюбліваць уласна творчасць, забывацца пра яе існасць, плён. У «Максіме» ж творчы плён відавочны: з паўтара дзесятка песень, што ўтвараюць кампазіцыю, ці не палова сталася ўдалым спалучэннем вokalнай інтанацыі, вершаванага радка ды аркестравай аздобы. Яны быццам самі просяцца «на голас» і абавязкова знойдуць прыхільнікаў сярод будучых слухачоў. Пра кампазіцыю ў цэлым я не гавару, ранавата. Няўлоўны, паводле першага ўражання, драматургічны стрыжань можа акрэсліцца ўжо непасрэдна праз сцэнічнае дзеянне, дзякуючы тэатралізацыі: ажыццяўляюць пастаноўку рэжысёр А. Ляляўскі, ды мастак А. Вахрамееў.

Хутчэй бы прэм'ера... Хоцацца і дапоўніць, і правесці свае ўяўленні пра «Максіма». Ці так ужо адчуваецца ў музыцы ўплыў стылістыкі «Песняроў»? (Дарэчы, яно і не дзіўна: І. Палівода — колішні «пясняр», аўтар вядомай работы на вершы Р. Бэрнса, аранжыроўшчык з упэўненым почыркам). Ці так ужо страката ўспрымаецца мова кампазітара, калі ён паказвае ўсё, на што здатны як стылізатар (акапэльная соль-

ная песня, і акапэльная балада для мужчынскага вokalнага ансамбля, і жанравая сцэнка, і раманс «пад Малініна», і урбаністычны вуглаваты джаз-рок, і лірычны шлягер)? А, можа, такім і мае быць вянок Максіму Багдановічу — з кветак розных, сярэд якіх амаль не заўважыш аднолькавых?

Уплечены ў гэты вянок і маналог У. Кудрына пад гітару, і журботная «Лучына» — акапэльная споведзь І.Афанасьевай, і каетлівая кірмашова замалёўка Ю. Скараход, і аркестравая акаймоўка ў духу «траістай музыкі» з дасціпнай каларытнай фальшывінкай, і мужняя балада «Як Базыль у паходзе канаў», і далікатная цытата з «Лявоніхі», і нечаканы баянны найгрыш М. Скорыкава. І пругкі нястрымны рытм фінальнай «Пагоні» з яе прарочымі радкамі — адзінай агульнай для ўсіх салістаў...

Што б ні пабачылі мы на прэм'еры — касцюмаваны канцэрт, прысвечаны вялікай даце ў беларускай культуры, ці арыгінальны музычны спектакль пад назвай «Максім»: як бы ні спрачаліся наконт яго «літары» і «духу», — я спадзяюся, што мы пабачым, мы пачуем прыныповую сур'езную працу ўсіх артыстаў аркестра, яго салістаў і дырыжора. Шчырую творчую працу, дух якой лунаў ужо ў той непрыстасаванай для канцэртаў зале, дзе праходзяць будні аркестра. За буднямі — свята?

С. БЕРАСЦЕНЬ.

І З ЦІХАЙ РАДАСЦЮ ЧЫТАЮ...

«Страніца лепшая ў штодзённым жыцці, зноў з ціхай радасцю цябе чытаю я...» Гэтыя радкі Максіма Багдановіча дакладна перадаюць той эмацыянальны настрой, у якім знаходзілася, хоцацца верыць, большасць слухачоў палі канцэрта В. Скоробагатава (адбыліся 30 верасня ў зале на Залатой Горцы). Спявак і ягоны канцэртмайстар Г. Каржанеўская прадоўжылі складанне «Анталогіі беларускага рамана»: семі канцэрт гэтага цыкла прывяцілі 100-годдзю М. Багдановіча і, натуральна, у ім гучалі вokalныя творы беларускіх кампазітараў на вершы паэта.

У асобе В. Скоробагатава выдатна спалучаюцца дар асветніка і майстэрства вokalіста, дзякуючы гэтай беларускай музыцы мае свайго выдатнага інтэрпрэтатара. На кожным канцэрте спевака зноў і зноў пераконваешся ў значнасці, якую набывае роля выканаўцы ў трыдзеці кампазітар - выканаўца - слухач. І ў гэтым сэнсе В. Скоробагатава можна смела назваць сааўтарам многіх твораў, якія гучалі ў «багдановічавым» канцэрте.

Адзначаю арыгінальнасць драматургічнай пабудовы праграмы канцэрта, дзе пейзажны музычны замалёўкі («Зімовая дарога», «Цёплы вечар» Р. Суруса, «Завіруха» Л. Мурашкі) адцягваюцца творами глыбока драматычнымі («Мы доўга плылі ў бурным моры», «Не кувай ты, шэрая

зязюля» С. Бельцоўкова, «Скрылася в кветкамі ў полі магіла» М. Аладава), светлая лірыка (vokalны цыкл А. Багатырова) суседнічала з народна-бытавымі жартоўнымі сцэнкамі («Скірпуса» Л. Захлеўнага, «Невясёла камару» А. Туранкова), глыбокі псіхалагізм маналогаў (Я. Паплаўскі, «Кветкі асенія»; Ю. Андрэева, «Павукі»; В. Памзаў, «Лясун») змяняўся вострай сатырай (А. Друкт, «З Гейнэ»).

Былі ў гэтым канцэрте і свае, як кажуць, «разыначкі».

Прагучалі два раманы — Я. Паплаўскага і Ю. Андрэевай на адзін верш — «Плаккала лета». Па-рознаму «прачыталі» Багдановіча маладыя кампазітары: у Паплаўскага гэта засяроджана-драматычны маналог, у Андрэевай — імпрэсіяністычная замалёўка. Свае адметныя фарбы ў выкананні абодвух твораў знайшоў і спявак.

Прыемна было пачуць і творы М. Аладава, А. Туранкова і А. Багатырова, якія ўвайшлі ў гісторыю беларускай раманавай літаратуры, але і сёння не страцілі сваёй свежасці і абаяльнасці.

В. Скоробагатаў і ў гэтым канцэрте яшчэ раз прадэманстраваў свае акцёрскія здольнасці, ён быў аднолькава пераканаўчы ў лірыцы і драме, але асабліва ўдалася яму жанравыя сатырычныя і гумарыстычныя карцінкі. Тры творы — бытавая замалёўка ў

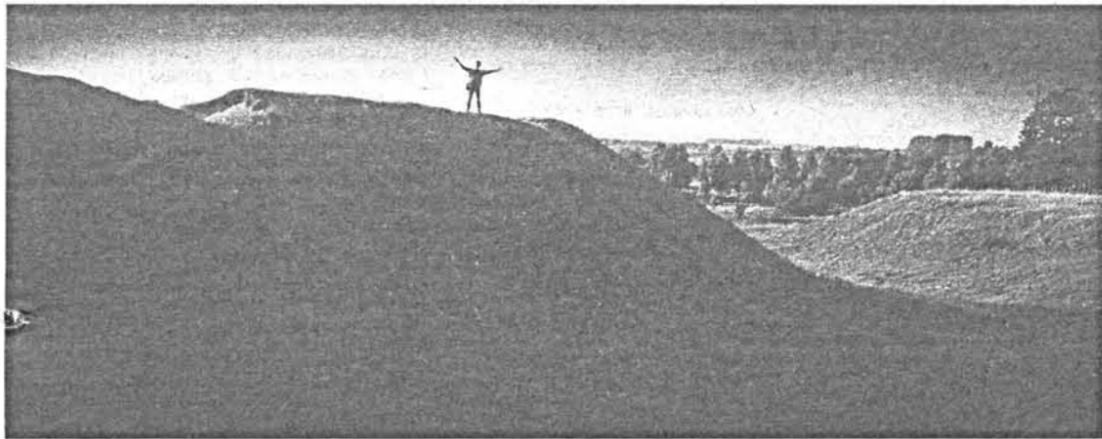
сялянскім духу «Скірпуса» Л. Захлеўнага, яркая сатыра А. Друкта «З Гейнэ» («Сучасным паэтам») і «вельмі жаласліва гісторыя» (паводле вызначэння Багдановіча) пра камару — «Невясёла камару» А. Туранкова былі выкананы з іскрыстым гумарам, тонкай іроніяй.

Асаблівы ж поспех выпаў на долю слаўтай «Зоркі Венеры». Доўгі час лічылася, што аўтар музыкі невядомы. Але цяпер яго імя можна назваць: Сымон Рак-Міхайлоўскі. Апрацоўку рамана зрабіў І. Алоўнікаў. Гэты светлы вальс прагучаў на заканчэнне канцэрта і быў выкананы на «біс».

Чулым партнёрам спевака, як заўсёды, выступіла канцэртмайстар Г. Каржанеўская. Раяль гучаў цудоўна, асабліва ўдалася «ціхія месцы» ў акапанементах, дзе піяністка быццам ткала з гукаў адмысловы, прыгожы, бясконцы ўзор.

Безумоўна, канцэрт удаўся. Працітуе зноў М. Багдановіча: «Калі ў дух мой западзе і заварушыцца там кавалак грубага жыцця, ў жомчуг звернецца ён сілай пачуцця». Сапраўды, пачэсную місію — зрабіць «навалак нашага грубага жыцця жомчугам» узялі на сябе артысты, якія сваім натхненнем, майстэрствам, нястомнымі пошукамі новага і цікавага нясуць святло і радасць нашым душам.

Таццяна ПЕСНЯКЕВІЧ.

Славянская душа

ну і сына. Амаатар хуткай язды, мае дызель-форд белага колера (наогул, белы колер яго любімы). Снончыў, акрамя студыі, яшчэ і мастацкую акадэмію, напачатку працаваў рэкламным афарміцелем, з 1975 года на «вольным хлебе». Самы вялікі кошт адной з яго карцін, набытых галерэяй, — чатыры тысячы марак. А адкрыў нам мастака Міхась Масюноў — дырэктар Рэспубліканскай дырэцыі нацыянальных мастацкіх праграм. А яго ў свой час пазнаёміла з Анатолем Ларыса Верас — супрацоўніца радыё «Свабода». Дзякуючы ім і наладжаны прыезд і выстаўна Чайкоўскага.

Але каб раславецці пра выстаўку суцэльнай абстракцыі, бласфем'я і як бы засялля колераў, трэба прыгадаць, што бацька мастака хоць і не прафесійны, але таксама мастак — жывапісец-рэаліст, стварыў шмат пейзажных і партрэтных палотнаў, выконваў іконы для беларускіх храмаў у Амерыцы. Яшчэ ў маленстве ён заўважыў і падтрымаў мастакоўскія здольнасці сына. Але пошук сябе і сваёй дарогі ў мастацтва змусіў малодшага Чайкоўскага адзіці ад бацькавай школы. Дарогай гэтай была філасофія, а маямамі на ёй — Ніцшэ, Фрэйд, Юнге, Сальвадор Далі, Макс Эрнст... Маладога мастака «панесла», як ён сам кажа, ад псіханаўтыкі да поўнай свабоды ўвільнення, да абсалютнай страты нармальнага формаў і як бы нават да бяссэнсавасці — да гепаазіі. За мальбертам ён робіцца незалежным ад сябе і наваколі, слухаецца і кіруецца толькі «энергіяй».

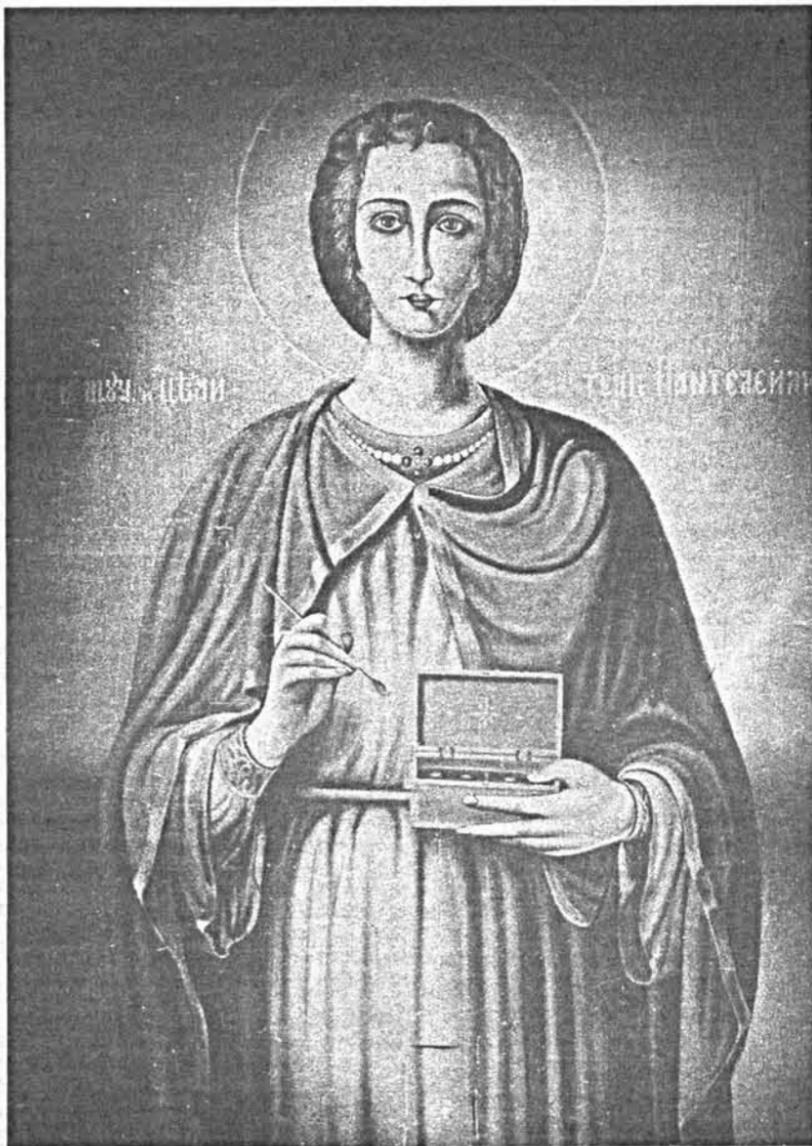
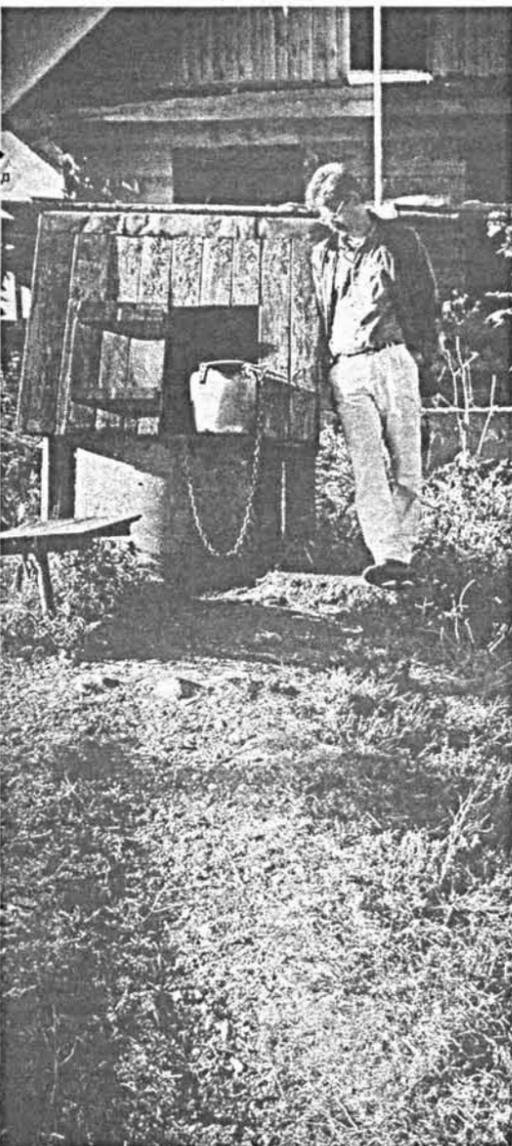
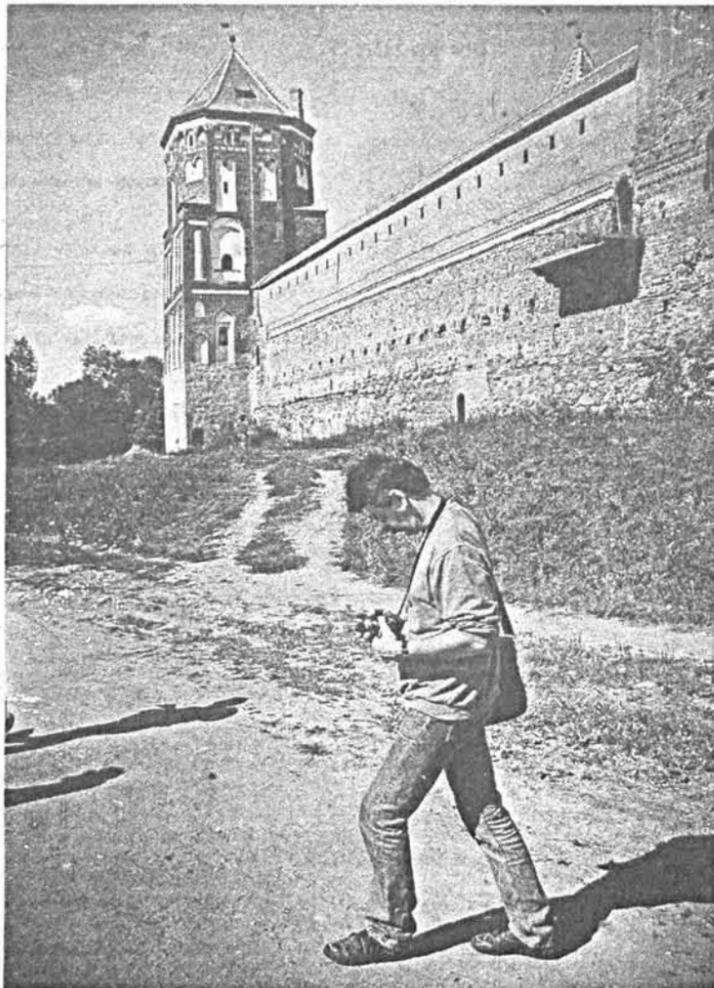
— Я чэрпаю энергію ў лесе, у «сваім» месцы, — гаворыць мастак, — і я не баюся, што ў мастацтве буду кімсьці незразуметы, я баюся толькі стан-

дартнага мыслення.

Дарэчы сказаць, што мастак усё ж не забяўся быць незразуметым у краіне, дзе даволі працягла панавала сацыялістычны рэалізм. Вядома, выстаўку трэба бачыць перш-наперш уласнымі вачыма. А экспазіцыя твораў Чайкоўскага будзе наладжвацца яшчэ не раз, бо цяпер яны належаць Беларусі. Напэўна, убачыць яе і ў Клецку і тады ўжо будуць ведаць не толькі пра здольнага нашчадка гэтай зямлі, а яшчэ і пра ягонага бацьку Дамітрыя Чайкоўскага, даваеннага тутэйшага мастака. Бо мала хто ведае (нават у мясцовым музеі не ведаюць), што быў такі мастак, што яшчэ ў 1938 годзе выканаў заказ для Пакроўскай царквы — ікону Святога Панцелямона. Якраз гэты абраз па просьбе бацькі Анатоль і ехаў адшукаць, паглядзець, сфатаграфавачь. На шчасце, вялікае жывапіснае палатно захавалася добра, густыя, яркія колеры з часам не згаслі, не пабялялі. Настаяцель храма аказаўся чалавекам спагадлівым, добразычлівым, дазволіў вынесці ікону на ганак, зрабіць здымкі.

І было яшчэ доўгае блуканне сярод утравелых магіл. Час схваў ад вока камень з высечаным дарагім імем. Анатоль шукаў апошні прыстанак свайго дзеда, пахаванага ў 1941 годзе. Але знайшліся людзі, якія памяталі Чайкоўскіх, ведалі іхнія крыжы і магілы. Фаіна Сівіцкая дакладна прывяла да святога лапіка зямлі... Вось нарэшце і адбылася сустрэча раскіданых лясам пакаленняў. Доўгачананая, простая, сумнаватая-светлая сустрэча, прадчуванне якой даўно жыло ў славянскай душы.

Анатоль КЛЯШЧУК.
Фота аўтара.

ЛІТАРАТУРА

Справаздача «Крыніцаў»

У аўторак вялікая зала Дома літаратара вітала ці не самых маладых прадстаўнікоў нацыянальнай літаратуры — тут прайшоў вечар літаратурнага аб'яднання «Крыніцы», што не адно дзесяцігоддзе працуе пры рэдакцыі газеты «Чырвоная змена» і якое дзякуючы пераходзіць кіраўніку А. Масарэнкам было сваю другую маладосць. У зале пераважалі гаткі ж, як і самі пачаткоўцы, юнакі і дзяўчаты — студэнты, старшакласнікі, рабочыя сталічных прадпрыемстваў. Апошнія названы зусім не для таго, каб не забыць пра яго вялікасць рабочы клас, як часта любілі гаварыць раней. Проста менавіта

сярод маладых рабочых вельмі шмат сёння тых, хто па-сапраўднаму дбае аб нацыянальным Адраджэнні, рупіцца, каб паўсюдна гучала роднае слова. Пра тое, чым жыве сёння беларуская літаратура, расказалі на вечары намеснікі старшыні Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Письмянкоў і А. Нялязоўскі; пра юную творчую змену гаварылі У. Дамашэвіч, П. Місьню і галоўны рэдактар «Чырвонай змены» У. Бельскі, А. Масарэнка, а таксама старшыня бюро літааб'яднання У. Клімовіч. А пасля, як і водзіцца, справаздачу трымалі крынічане. І паэты, і прэзіікі, і барды...

Імя Л. Абухавай

Гарсаветам Давыд-Гарадзіна прынята рашэнне аб наданні адной з новых вуліц горада імя пісьменніцы Лідзіі Аляксееўны Абухавай (1924 — 1991). Першы твор Л. Абухавай, раман «Глыбінь-гарадок», быў напісаны на матэрыяле жыцця славаўтага палескага мястэчка. Гэты раман у канцы 50-х гадоў карыстаўся вялікай папулярнасцю, быў перакладзены на 16 моў, у тым ліку і на беларускую. Апошні раз Лідзія Аляксееўна наведвала Давыд-Гарадок у 1974 годзе. Тады з-пад яе таленавіта

га пра выйшаў новы твор аб людзях Палесся, на гэты раз публіцыстычны нарыс «Сялянскія дзеці», надрукаваны ў тым жа годзе ў часопісе «Москва».

Нядаўна ў адрас гарадской бібліятэкі прыйшла пасылка з Масквы ад мужа пісьменніцы — І. Байрашэўскага. У пасылцы — кнігі Л. Абухавай. Пісьменніца завяшчала іх жыхарам Давыд-Гарадка, аб якіх, як гаворыцца ў пісьме, «...захавала самыя добрыя і цёплыя ўспаміны».

Л. Д.-М.

Імі ганарыцца Беларусь

Першыя князі Вялікага княства Літоўскага Міндоўг і Войшалк, вядомы графік і кампазітар Напалеон Орда, грамадскі і палітычны дзеяч XVIII стагоддзя Антоній Тызенгаўз, адзін з пачынальнаў новай беларускай літаратуры Віцунь Дунін-Марцінкевіч, народны пясняр Беларусі Янка Купала і іншыя знамянітыя людзі, кім па праву

ганарыцца беларуская зямля, — героі новай кнігі Л. Пракопчыка «Дрэмы памятка дзён...», выпушчанай выдавецтвам «Полымя». Краязнаўчыя нарысы, што ўвайшлі ў яе, увабралі ў сябе багаты фактычны матэрыял, у тым ліку і пачэрпнуты са шматлікіх архіваў. Выданне адрасуецца ўсім, хто цікавіцца гісторыяй роднага краю.

Альтэрнатыўная праграма на літаратуры

У педагогічнай камісіі СП Беларусі абдыслас абмеркаванне альтэрнатыўнай праграмы па беларускай літаратуры для VIII—XI класаў сярэдняй школы. Праграма-прэскепт напісана творчым калектывам, у складзе якога М. Ароўка, І. Багдановіч, У. Гнілашэўца, В. Каваленка, У. Казірук, С. Лаўшук, У. Мархель, М. Мушышын, І. Саверчанка, М. Тычына, Т. Чабан і інш. Кіраўнік творчага калектыву — дырэктар Інстытута літаратуры АН Рэспублікі Беларусь В. Каваленка.

У абмеркаванні, якое вёў А. Яскевіч, прынялі ўдзел крытыкі, гісторыкі

літаратуры, пісьменнікі. Адзначалас навізна падыходаў да кампанюўнай праграмы, разнастайнасць літаратурнага матэрыялу. Разам з тым прагучалі заклікі накіраваць напісанне «академічнага» аб'ёму праграмы, складанасці зместу, ужывання застарэлых стэрэатыпаў у асветленні творчасці асобных пісьменнікаў, трактоўцы тэорыі літаратуры.

Практычную наштоўнасць праграмы адзначылі настаўнікі, якія гаварылі аб недахопе метадычных дапаможнікаў у школе. Магчыма, у такой якасці праграма і будзе ў хуткім часе выдадзена.

Чарговы нумар «Спадчыны»

У чацвёртым нумары часопіса Беларускага фонду культуры «Спадчына», які толькі што прыйшоў да чытача, прадстаўлены ўжо знаёмыя рубрыкі і раздзелы.

«Народ, гісторыя, культура» — тут развагі В. Влчорні «Правапіс — лясцэрна гісторыі...», артыкул С. Брагі «Донтар Скарына ў Маскве», узяты са зборніка «Запісы», выпушчаным у 1963 годзе ў Мюнхене, падрабязны разгляд Б. Крэпакам адной з цікавейшых старонак у гісторыі беларускага мастацтва — «Віцебскі авангард».

Працягваецца вяртанне да чытача спадчыны А. Цвікевіча — «Западно-русская школа» і яе прадстаўнікі, «Летапісы вялікіх князёў літоўскіх».

Паэзія прадстаўлена пазмай Л. Случаніна «Рагнеда». Пад рубрыкай «Дакументы і людзі» — пачатак публікацыі артыкула З. Жылуновіча (Ц. Гартнага) «Нацыяналізм-макраты за «працай».

На пытанні намесніка галоўнага рэдактара К. Тарасава адназвае нядаўні біскуп для католікаў Беларусі, апостальскі адміністратар у Маскве для католікаў еўрапейскай часткі Расіі архібіскуп Т. Кандрусевіч — «Абуджаць духоўнасць».

Рэцэнзуюцца кніга Ю. Зайца «Заслаўская нафля», друкуюцца чарговыя раздзелы з «Новага запавету». В. Дубінка расказвае пра рэстаўрацыю адной з іконаў («Вяртанне святніны»).

МУЗЫКА

На алімпіяду ў Барселону

З сумеснага гастрольнага турне вярнуліся калектывы Акадэмічнай харавай капэлы імя Р. Шырмы (мастаці кіраўнік Л. Яфімава) і Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі. Выступленні прайшлі ў рамках штогадовых музычных міжнародных фестываляў

«Дом Шпаера» ў Германіі і Каталонскага ў Іспаніі. Сімфанічны аркестр у час гастролі ўзначальваў Л. Крэмер — вядомы нямецкі арганіст і дырыжор, мастаці кіраўнік фестываляў у Шпаеры.

На працягу двух тыдняў калектывамі было дзідзена 13 канцэртаў. Праграмы вызначаліся

складанасцю і арыгінальнасцю: творы замежнай, рускай і савецкай класікі, прынамсі, «Каранацыйная мяса» В. Моцарта і кантата С. Пракоф'ева «Аляксандр Неўскі». Фестываль у Германіі беларускія артысты адкрывалі «Рэквіемам» і Чацвёртай сімфоніяй А. Бруннера. Праграма самастойных выступленняў капэлы была пабудавана на апрацоўках беларускіх народных песень і духоўнай музыкі рускіх кампазітараў, аркестр выканаў Чацвёртую сімфонію П. Чайкоўскага і «Карціны з выстаўкі» М. Мусаргскага.

Арыгінальнай з'явай гастролі стала выступленне беларускіх музыкантаў у святніны ката-

лонскай зямлі — манастыры Мантсерат. Упершыню за шматвяковую гісторыю манастыра тут адбыўся свеці канцэрт. Пад купалам кафедральнага сабора прагучаў твор сучаснага іспанскага кампазітара К. Бенгэрэла «Чырвоная кніга з Мантсерат». (Пра мінскую прэм'еру гэтага твора «ЛІМ» пісаў). Пасля выступлення беларускіх музыкантаў у Базіліка дэ Мантсерат аўтар заявіў, што на гэтым канцэрте яго твор набыў сапраўднае жыццё.

Вынікам гастролі стала запрашэнне капэлы і аркестра для ўдзелу ў канцэртнай праграме Алімпійскіх гульняў у Барселоне.

Т. ВАЛАЧКОВІЧ.

Памяці Г. Цітовіча

24 верасня ў гасцёўні У. Галубна, што ў Траецкім прадмесці, адбыўся вечар памяці Генадзя Іванавіча Цітовіча — чалавека шчырай душы, добрага сэрца, этнограф, фалькларыста, народнага артыста СССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР.

Многа цікавага пра жыццё гэтага чалавека, пра ягоную вучобу ў Віленскай семінарыі, а потым у Віленскім універсітэце і кансерваторыі расказала яго жонка Вольга Мацвееўна Цітовіч. У вечары ўспамінаў удзельнічалі былыя артысты Акадэмічнага народнага хору БССР Валіяціна Прыдачына, Ганна Башчук, Лідзія Рыл'кевіч выканала разам з Якавам Навуменкам беларускія народныя песні «Ох, у лужку», «Цёмная ночанька», «Ох, выйду я на вулічку малада».

Святлана Цітовіч, дачка Генадзя Іванавіча, расказала пра ўзаемаадносіны ў сям'і, пра творчы шлях свайго бацькі, які яшчэ ў 1939 г. стварыў у вёсцы Вялікае Падлесце славетны потым самадзейны харавы калектыв. У 1952 г. Генадзь Іванавіч арганізаваў і да 1974 г. быў мастацім кіраўніком Акадэмічнага народнага хору БССР, які цяпер носіць яго імя. Выступілі паэты Аляксандр Дзеружынскі, Ніна Загорская, майстар-рэстаўратар народных інструментаў Уладзімір Пузыня. У выкананні А. Лук'янюка, А. Даньшына, Т. Рэзэ прагучалі беларускія народныя песні «Ой, на раллі, на раллі», «Зелянеюць лугі», «Чабарок», «Малады дубочан».

Н. МЯЦЕЖ, загадчыца гасцёўні У. Галубна.

Лучанок запрасіў...

Беларускія, літоўскія, рускія і ўкраінскія песні гучалі на фестывалі ў Беластоку: салісты ды ансамблі з 17 польскіх вядомых пераможцаў міжнародных конкурсаў на выкананне песень чатырох суседніх рэспублік, выступалі разам з гасцямі.

Кампазітар І. Лучанок, які таксама быў сярод удзельнікаў фестываля, запрасіў траіх выканаўцаў — А. Каранецкага, А. Віру ды А. Кучыньскага на фестываль беларускай песні, які мяркуецца правесці ў Мінску.

Усё — для Разіны!

У такім грацыёзным абліччы паўстала перад глядачом у мінулы суботы салістка оперы Інеса Адзіцова. Колькі ў яе герані, насмешлівай, кемлівай, канетлівай, упартай, пакорлівай, — абаяльнай жыццёвай сілы! Разіна — самая пшчотная кветка ў яркім буцеце вобразаў неўміручай каменды. Усё вакол міжволі ладзіцца для яе і праз яе. Прыгажун Алямавіта ахвяруе ўмоўнасцямі графскага этыкету. Тыран Бартала губляе рэшткі свайго старчага розуму. Дон Базілія задумвае сваю лепшую інтрыгу. Маладзее ад рэзонацыі Берта. Правіць балю, не хаваючы свайго захвалення гаспадыняю дома, хітрамудры сімпаняга Фігара... Лёгка ваяваліся агрэхі, якія часцяком здараліся ў спектаклях, на гэты раз не сапсавалі свя-

точнага ўражання ад жывой ансамблевай ігры салістаў. Падтрыманая цёплым прыемам публікі, яны ў ахвотку, ці не з імправізацыйнай лёгкасцю абжывалі кожную сцэнічную сітуацыю. «Севільскі цырульнік» ішоў у гонар 25-годдзя творчай дзейнасці І. Адзіцовай, і стварыць на спектаклі атмасферу бенефіса дапамаглі ёй і добрасумленнасць дырыжора Л. Ляха, і прафесійная самаадданасць партнёраў: У. Зінадзіёва (Альмавіта), В. Чарнабаева (Бартала), В. Снорабагатава (Фігара), Я. Пятрова (Базілія), В. Цішынай (Берта). І, наешне, шчырасць глядачоў. Усе кветкі ў гэты вечар прызначаліся Разіне...

Дэпутатам дапаможа... песня

14 кастрычніка, напярэдадні адкрыцця чарговае сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, у тэатры музычнай каменды адбудзецца кустрэча з песняй, на якую запрошаны народныя дэпутаты.

Канцэрт гэты праводзіцца па ініцыятыве Дзяржтэатрадыі Беларусі і з'яўляецца працягам даўно вядомага слухачам папулярнага цыкла «Песню бярэць з сабою». Арганізатары канцэрта вырасылі сваёй ацэнкай паказваю сучасную беларускую песню ў яе развіццю, прыцягнуць увагу дэпутатаў да працэсу нацыянальна-культурнага адраджэння, паспрыяць іх настрою на кансалідацыю і памяркоўнасць у прыняцці жыццёва важных для нашай суверэннай рэспублікі рашэнняў.

Сустрэча з песняй будзе транслявацца ў

«жывы» эфір з 19.30 — па тэлебачанні і радыё. У праграме канцэрта прагучаць творы І. Лучанка, Я. Глебава, Д. Яўтуховіча, Э. Ханка, Л. Захлеўнага, іншых кампазітараў на вершы вядомых і маладых беларускіх паэтаў: Н. Гілевіча, У. Няліяева, У. Карызыны, Л. Дранько-Майсюна і інш. Выканаўцы — ансамбль «Сябры» і яго лідэр А. Ярмаленка, Т. Раеўская, М. Скорыкаў, Я. Навуменка, Я. Паплаўская ды А. Ціхановіч, аркестр Дзяржтэатрадыі Беларусі... Вядучая — З. Бандарэнка.

Далі згоду ўдзельнічаць у праграме і вядомыя дзеячы нашай літаратуры С. Грахоўскі, А. Вярцінскі, Б. Сачанка, кампазітар І. Лучанок. Арганізаваны канцэрт дапамаглі народныя дэпутаты Беларусі Г. Карпенка, І. Трусаў, М. Лобач, Г. Нікіцін, Д. Сыракваі.

ТЭАТР

Вяртанне ў працяг

Мастацім кіраўніком Беларускага акадэмічнага тэатра імя Януба Коласа прызначаны Барыс Эрэн, заслужаны дзеяч культуры Украіны. У свой час на беларускіх сцэнах ён ставіў спектаклі па творах І. Мележа, Я. Ку-

палы, І. Шамякіна, А. Дударова; прэм'ера спектакля «Хам» паводле Э. Ажэшкі зрабілася нядаўняй тэатральнай падзеяй Віцебска.

Адначасова тэатр панінуў рэжысёр Ігар Байрынцаў.

Дзецям — партыя?

З... будаўніцтва ўласнае сцэны распадаў чарговы сезон — віцебскі тэатр «Лялька»: будынак былога віцебскага ГК КПБ, адзін з найпрыгажэйшых у старажытным горадзе помнікаў архітэктуры нашага стагоддзя, займеў, нарэшце, новых гаспадароў — ляльчнікаў. Тым часам спектаклі тэатра можна ўбачыць у адным

з Палацаў культуры горада: «Папялушку» Я. Шварца паводле Ш. Перо і «Казку пра Ямелю» Л. Тарахоўскай у рэжысуры В. Клімчука, «Ляльчніка» М. Стывенса, увабленага польскаю рэжысёркай Я. Кешкоўскай.

С. ДАШКЕВІЧ, загадчыца літаратурнай часткі тэатра «Лялька».

Прапіска для Рагнеды

Рыгу на Талін, Беласток на Кіеў, Вільню на Полацкую Сафію — усяго пятнаццаць сцэнічных пляцовак змяніла Рагнеда са спектакля «Выгнанне ў рай» В. Тарнаўскай-тэ і В. Амромінай, дзе Галіна Дзяткілева ўзнавіла шэраг гістарычных падзей і стварыла ўвасобіла

шэраг гістарычных асоб, звязаных з іменем легендарнай полацкай князёўны. Усяго пятнаццаць спектакляў прапанаваў глядачам Беларускай пазычны тэатр-студыя аднаго акцёра «Зніч», бо сваёй плёцюю не мае, і няма, на жаль, спадзявання, што колісь мецьме.

Драма далікатнасці

Мянушка «Блакiтная ружа» дала новую назву «Шліяному звырнучу» Т. Уільямса; Блакiтная ружа Лаўра ці, данкладней, Зоя Белыхвосцік у гэтай ролі спраўдзіла надзвычайнае, адметнае сцэнічнае існаванне, ідэя якога належыць рэжысёру

ру Андрэю Андрасіну. На сцэне Купалавага тэатра разыгралася прэм'ера — драма далікатных чалавечых дачыненняў, чые праўды «занатавалі» для глядачоў таксама Лілія Давідовіч, Аляксандр Падобед ды Аляксандр Лабуш.

Тэле«Прывіды»

У «Прывіды» ператварыўся «Машэка» М. Арахоўскага, іншымі словамі, ягоная п'еса ператварылася ў тэлеспектакль В. Анісенкі (дарэчы будзе прыгадаць ягоную п'есваю цікавую, але няспраўджаную пастаноўку паводле Арахоўскага ў

Брэсцім аблдрамтэатры). Мэтру Анісенку дапамаглі рэжысёр-дыпламанік з Марока Шафік Буркія, аператар В. Булдык і мастак А. Каткоў. Сумленна апрацавалі акцёры — А. Ткачонак, А. Курловіч, С. Кацяніва, В. Радзько.

Тэлевізійны аўтарскі

Тэлеварыянтам спектакля тэатра студыі «Дзе-я?» «Роспач» паводле У. Караткевіча парадвала сваіх глядачоў БТ апошнім суботнім днём. Адметная кампазіцыя (лепей сказаць — наватвор паводле класіка) рэжысёраў В. Баркоўскага (ён

панінуў ужо тэатр-студыю) і М. Трухана, арыгінальныя пастановачныя вырашэнні, ацёрскія работы, гэтаксама як і работа апэратара дазваляюць весці гаворку пра сапраўдны аўтарскі тэатр: гэтым разам — тэлевізійны.

КІНО

Свету — па нітцы

Грашыма, сабранымі на дабрачынным сеансе, Саюз кінематаграфістаў Беларусі дапамог сямейнаму дзіцячому дому Тамары Дзяткавай з Магі-

лёўскай вобласці; аўтамабільным кузавам — мінскім афганцам «ЛіМу» — ненальнікі падпіскамі квіткамі.

З «ажыўленнем» БНР, а потым узнікненнем і іншых беларускіх палітычных арганізацый уся беларуская эміграцыя падзялялася на некалькі лагераў. Ішло змаганне за кожнага чалавека, кожную душу. У гэтае змаганне ўключыліся і святары — католікі, уніяты, праваслаўныя... БЦРаўцы называлі БНРаўцаў камуністамі, БНРаўцы БЦРаўцаў — фашыстамі. Органы друку — газеты, часопісы, што ўзніклі, быццам грыбы пасля дажджу, то тут, то там, адлюстроўвалі погляды той ці іншай групы, выкрывалі тых, хто знаходзіўся да іх у апазіцыі. Адбыўся раскол і сярод беларускай інтэлігенцыі, якая па розных прычынах апынулася за межамі Бацькаўшчыны. Закранула гэта і літаратараў. Калі, напрыклад, Н. Арсеннева, А. Адамовіч, С. Станкевіч, пакінуўшы шэрагі БЦР, перабеглі да «крывічоў», падтрымліваючы іх, дык некаторыя іншыя не спыталіся гэта рабіць, а то імкнуліся і зусім быць убаку ад палітычных плыняў. У гэтых адносінах цікавая пазіцыя аднаго з вядомых у свой час празаікаў Савецкай Беларусі, сябра згуртавання «Узвышша», а ў вайну — члена Цэнтральнага ўрада Беларускага культурнага згуртавання Юркі Віцьбіча (Г. Шчарбакова). Апынуўшыся за межамі Бацькаўшчыны, яшчэ будучы ў лагерах ДП, ён пачаў групаваць вакол сябе пісьменнікаў і выдаваць літаратурна-мастацкі часопіс «Шыпшына».

«Беларускае літаратурнае згуртаванне «Шыпшына» (яно стварылася 9 красавіка 1946 г. у Рэгензбургу), — гаварылася ў «Дэкларацыі», — мае на мэце: 1. Згуртаваць беларускіх актыўных і творчых пісьменнікаў-белетрыстаў, паэтаў, драматургаў і крытыкаў, што знаходзяцца на эміграцыі; 2. Працаваць над стварэннем вялікай літаратуры, годнай нашага вялікага народу. «Шыпшына» стаіць на варце поўнае свабоды творчых пошукаў, але для ейных сяброў з'яўляецца абавязковым крытэрыя высокае мастацкае і арыгінальнасці, глыбокая пашана да нашае літаратурнае спадчыны і пачуццё спадаемства да ўсяго лепшага ў ёй, узаемная пашана да творчасці адзін аднаго, а ў галіне ідэяў — самаахвярнае адданасць Найвышэйшаму Ідэалу нашага Народа».

За кароткі час, як паведамлялася («Шыпшына», у 8, 1950), — згуртаванне менавіта на гэтых прынцыпах аб'яднала амаль усіх лепшых працаўнікоў беларускага мастацкага слова, якія апынуліся па-за межамі сваёй «Бацькаўшчыны». Часопіс жа, які яно выдавала, дзякуючы свайму высокаму мастацкаму ўзроўню, набыў папулярнасць сярод беларускай эміграцыі, пра што сведчылі не толькі шматлікія лісты-водгукі ў рэдакцыю, але і тыраж, які рос ад нумара да нумара. Усё гэта, ды і пазіцыя «Шыпшыны» ў палітычных пытаннях, сямую-таму не падабалася. Пачаліся напады на згуртаванне, спробы яго раскалоць, разваліць. Наладзіўшы сувязь з Амерыканскім Камітэтам Вызвалення (цяпер радыёстанцыя «Свабода»), Антон Адамовіч арганізаваў выданне часопіса «Сакавік». Але жыццё «Сакавіка» аказалася недаўгавечным — выйшла толькі тры яго нумары, — у іх былі змешчаны вершы Н. Арсенневай, Р. Крушыны, У. Клішэвіча, Я. Юхнаўца, М. Сяднёва, А. Салаўя, апавяданні Н. Змагаркі, В. Бірыча, некаторыя іншыя літаратурныя матэрыялы. У гэты самы час было арганізавана выданне і іншых часопісаў — органа Дапамогавага Камітэта ў Ватэнштаце «Шляхам жыцця», органа Беларускага праваслаўнага аб'яднання «Звіняць званы Святой Сафіі», «Пагоня» — яго выдаваў пазт Алесь Салавей і інш. Але ўсе гэтыя часопісы, хоць і друкавалі густа літаратурныя матэрыялы, не маглі прэтэндаваць на роль «Шыпшыны». Не змагла пераагнуць на свой бок усіх тых, каго хацела — паэтаў, празаікаў, крытыкаў, — надта ўплывова «Бацькаўшчына» (1947—1966), хоць знарок дзеля гэтага пачала выпускаць спецыяльную літаратурную старонку. Беларускі інстытут навукі і мастацтва (БІНІМ), што быў утвораны ў Нью-Йорку ў 1951 г. і які напачатку, як паведамлялася ў яго «Запісах», аб'яднаў больш як 50 беларускіх навукоўцаў, мастакоў і пісьменнікаў, што жылі ў Канадзе, Англіі, ЗША, Францыі, Бельгіі, Германіі, Італіі, Аўстраліі, хутка страціў сваю прыцягальную сілу, бо выявілася — пра гэта пісаў потым першы старшыня яго ўправы Я. Ліманюскі — «гэты інстытут толькі «навуковы» прыдатак да Абрамчыкавай палітыкі». («Летапіс...», № 66, 1989). Відаць, дзеля аб'яднання ўсёй беларускай замежнай творчай інтэлігенцыі быў створаны і літаратурна-мастацкі часопіс «Конадні», першы нумар якога выйшаў у Нью-Йорку ў 1954 г. Але са сваёй задачай ён не справіўся. Чаму? Каб зразумець гэта,

Заканчэнне. Пачатак у мінулым нумары.

варта пазнаёміцца з лістом Ю. Віцьбіча, які ён напісаў 8.7.1954 г. і адрасаваў С. Станкевічу:

«Пачынаю гэны ліст да Вас з найбольш балючага, як для мяне асабіста, гэта і для пераважнае большыні нашых паэтаў і пісьменнікаў на чужыне. Маю на ўвазе № 1 часопісу «Конадні». Хаця я і сам у гэтым нумары ўдзельнічаю і належу да рэдакцыйнае калегіі часопісу, але сёння сілаю заяву аб сваім выйсці з рэд. кал., бо лічу, што лінія, якую абраў часопіс, зусім не спрыяе развоі і росквіту нашае літаратуры на чужыне. Пачынаю з назову. Ён — штучны, кніжны, лабараторны. Прыпушчаю, што магчыма недзе ў адным з шматлікіх паветаў Беларусі і ўжываюць тэрмін — конадні — але затое для ўсіх іншых беларусаў гэны тэрмін незразумелы. І калі кажны сапраўдны пісьменнік вельмі асцярожна ўводзіць ці спрабуе ўвесці той ці іншы паветалізм у літаратурную мову, дык тым больш ці варта, каб паветалізм стаўся назовам літаратурна-мастацкага часопісу. З аднолькавым поспехам

сэнсоўна зазначылі, што ён трапіў у гэны нумар у сувязі з бракам матэрыялу. І г. д., і г. д.

Крый Божа, не збіраюся ў «крыжовы паход» супраць літаратурна-мастацкага часопісу «Конадні». Сапраўды, хто можа ў дэмакратычных умовах забараніць 1-2-3 літаратарам мець свой уласны часопіс, а тым больш свае сабскія погляды на літаратуру і мову. Аднак у тых самых жа дэмакратычных умовах, дзеля якіх мы тымчасам спанінулі сваю паняволенаю Бацькаўшчыну, ніхто не прымусяць усіх іншых літаратараў падпарадкавацца «генеральнай лініі». Мой гэны ліст не для друку. Напісаў яго вылучна таму, што мне, дык не толькі мне, вельмі хочацца, каб альманах «Бацькаўшчына» не нагадваў часопіс «Конадні».

Спадыся, што Вы мяне зразумелі. («Летапіс...», № 61, 1988).

Рэдактарамі часопіса «Конадні» былі «крывічы» — Н. Арсеннева, В. Тумаш, А. Адамовіч, Р. Казак (Крушына). У наступных нумарах — а іх выйшла сем (5—

З жыцця беларускай эміграцыі

Барыс САЧАНКА

можна назваць часопіс «Кагадзе» або «Балазе». Уся штучнасць назову «Конадні» яшчэ больш кідаецца ў вочы, калі параўнаць яго з назовамі нашых ранейшых літаратурных часопісаў на чужыне, як — «Пагоня», «Шыпшына», «Сакавік», «Баявая Ускалось» — іхныя назовы сімбалічныя і разам з тым зразумелыя для кажнага шчырага беларуса.

Мова і нават стыль ва ўсім № 1 час. «Конадні» не менш лабараторныя за назову — яны падагнаны пад адзін назоўнік дробу. Таму мімаволі ствараецца такое ўражанне, што ў часопісу ўдзельнічаюць 1—2 аўтары пад рознымі псеўданімамі. Гэтая казённая нівеліроўка збівае апырачонае «Я», бо дзельныя пісьменнікі розніцца паміж сабой не толькі стылем (агульнавядомае — «Стыль гэта чалавек»), але і адметнасцямі лексікону. Таму менавіта літаратурна-мастацкі часопіс мусіць не забіваць, а наадварот дапамагаць кожнаму пісьменніку цалкам выявіць або знайсці сваё «Я». Між тым, карыстаючыся метадам час. «Конадні» можна адрозніць з таго ці іншага маладога паэта ці пісьменніка зрабіць эпігона. Можна нават старэйшага паэту ці пісьменніка, калі не зрабіць эпігонам, дык інакш яму ў вачох здзіўленых чытачоў выгляд эпігона.

Кажны літаратурна-мастацкі часопіс на чужыне імкнецца да таго, каб згуртаваць вакол сябе як найбольш літаратараў, імкнецца да таго, каб не адштурхоўваць, а прыцягваць да сябе і вялікіх і малых (у сэнсе стажу) паэтаў і пісьменнікаў. Няхай яны розніцца паміж сабой стылёва — у гэтым акурат і палягае багаце літаратуры, няхай яны належача да розных эміграцыйных палітычных плыняў — толькі па-за жалезнай заслонай існуе адна партыя. Усе гэтыя, нібы разбежнасці пры наяве адпаведнага падыходу з боку рэдакцыі часопісу, ні ў якім разе не перашкоджаюць ім вычуваць сяброўскае «пачуццё лонца». Між тым, пераважнае большыня беларускіх літаратараў на чужыне апынулася па-за часопісам «Конадні». Чаму? Па-першае, таму, што іхныя погляды на літаратуру і мову, а значыцца, і іхныя творчасць не адпавядаюць поглядам і густам гаспадароў час. «Конадні». Па-другое, таму, што належача да тае ці іншае палітычнае плыні, а значыцца, выглядаюць у вачох гаспадароў час. «Конадні» бадай што як «ворагі народу». Па-трэцяе таму, што да шэрагу нашых добрых літаратараў на чужыне проста адразу не звярнуліся з абавязковай у аддзеным выпадку вельмі прасьбай аб супрацоўніцтве. Маю на ўвазе Хмару, Дудзіцкага, Клішэвіча, Ліманюскага, Золака, Жывіцу, Жамойду, Ніну Змагарку, Міколу Вольнага, Змагара, Козыра, Грэскага, літаратурны маладняк з «Наперад», «Моладзі», «Віці» і інш. І пасля ўсяго гэтага няма нічога здзіўнага, што час. «Конадні» зпрычыніўся не да згуртавання, а да разбіцця пісьменніцкае сям'і.

Яшчэ не паспеў выйсці ў свет № 1 час. «Конадні», як з ягонае рэдакцыйнае калегіі выдалілі Уладзіміра Сядуру, які па сутнасці заняў фінансавы падмурак для выдання часопісу. Супраць паставіўся гэтаму выдаленню толькі Віцьбіч, але без поспеху. Сам спанінуў рэд. кал. М. Менскі ў сувязі з прычынамі прычыповага парадку. Калі выйшаў у свет № 1, ягонаму ўдзельніку Міхасю Кавылю зусім беспадстаўна кінулі абвінавачванне ў плагіяце аж у двух аўтараў, Мартына Люціча нарэктары ды стылізатары гэтак з'яначылі, што ён проста не спазнаў сваё апавяданне ў друку і сілаю заяву, што надалей нічога агульнага не мае з час. «Конадні». Сёння сілаю сваю заяву аб выйсці з рэд. кал. Віцьбіч. Удзельніку № 1 Я. Юхнаўцу (Я. Юхневічу) зусім недвух-

б здвоены) рэдакцыя пашырыла круг аўтараў. У «Конаднях», акрамя згаданых ужо Н. Арсенневай, М. Кавыля, Я. Юхнаўца, Ю. Віцьбіча, М. Люціча, — былі надрукаваны вершы і паэмы А. Салаўя, М. Сяднёва, У. Дудзіцкага, А. Бярозкі, апавяданні К. Рамановіча, Г. Нямігі, А. Галіны, А. Саковіч, урываек з рамана К. Акулы «Гараватка». Багаты і раздзел перакладаў, дзе змешчаны «Затонуты звон» Г. Гаўптмана, творы Ю. Лабадоўскага, Л. Палтавы, А. Міцкевіча, Я. Славутыча, раздзел успамінаў — у ім надрукаваны ўспаміны С. Кайрыса і Ю. Вітан-Дубейкаўскай пра Цётку, І. Рытар — пра Янку Купалу; А. Эссона і Ф. Кушала — пра Алесь Гаруна, К. Вітан — пра І. Луцкевіча. Значную цікавасць уяўляе і раздзел крытыкі, артыкулы пра вядомых дзелячэй беларускай літаратуры і культуры (Ф. Скарыну, П. Багрыма, В. Адажнага, М. Равенскага і інш.). Але часопіс так і не стаў трыбунай усіх лепшых літаратараў беларускага замежжа. Група палітычных інтарэсаў бралі верх над агульнымі, літаратурнымі. Толькі адзін раз часопіс (№ 5—6) надрукаваў вершы беларускіх савецкіх паэтаў пад назвай «З вершаў «Полымя» — творы М. Танка, П. Панчанкі, К. Кірзенкі, У. Караткевіча, С. Дзяргяга.

Не заняў таго месца, на якое прэтэндаваў, звяртаючыся з «Заклікам да ўсіх беларускіх паэтаў, празаікаў і літаратараў маладняка на чужыне» і «ворган літаратурнае Сустані «Баявая Ускалось», часопіс «Баявая Ускалось», выданне якога аднавіў (пачата яно было яшчэ ў 1937 г. у Заходняй Беларусі) у Канадзе С. Хмара (Сіняк). У № 6 за 1962 г. часопіс пісаў, што «літаратурная наша Сустань — адзіная арганізацыя пісьменнікаў на чужыне, якая патрапіла ўтрымацца на паверхні і няспынна, верна нясці наш беларускі сцяг рэвалюцыйнай, народніцкай дэмакратыі, з нязломнай верай у лепшае Заўтра беларускага народа і ў трыумф Праўды». Гучна сказана! На самай жа справе часопіс адыграў у згуртаванні літаратурных сіл нязначную ролю. Ды і тое, што на яго старонках было надрукавана (менавіта надрукавана, а не перадрукавана) не пакінула больш-менш прыкметнага следу ў літаратуры беларускай эміграцыі, не гаворачы ўжо наогул пра літаратуру ў вялікім сэнсе гэтага слова. Занадта сціплы аб'ём гэтага часопіса, занадта нізкі ўзровень яго рэдагавання, ды і літаратурнай моладзі, на якую разлічвалі яго арганізатары, як выявілася, на чужыне няма, не нараджаецца.

Ю. Віцьбіч, пераехаўшы ў ЗША і займаўшы сталае супрацоўніцтва з адной з самых уплывовых і папулярных газет рускага замежжа «Новое русское слово» (змясціў на яе старонках больш за 200 сваіх артыкулаў і нарысаў), перастаў выпускаць «Шыпшыну», якая, дарэчы, побач з творами пісьменнікаў-эмігрантаў шы-

рока друкавала творы беларускіх савецкіх пісьменнікаў — Я. Купалы, К. Чорнага, М. Зарэцкага, У. Дубоўкі, М. Лужаніна, Я. Пушчы і інш., парваў усякія адносіны з БЦР і БЦРаўцамі, не прыкмуў ён і да БНР і БНРаўцаў — застаўся як бы ўбаку ад усіх, па-за групойкамі. У лісце да Я. Юхнаўца (2.8.1954) ён пісаў: «Ніхто не мае права заганаць літаратараў пугай у свой не гэтулькі літаратурны, колькі палітычны закутак». («Летапіс...», № 65, 1989). У другім лісце да рэдактара «Баявой Ускалось» С. Хмары (30.7.54) ён прызнаваўся, што «мой адыход ад сучаснага БЦР... з'явіўся зусім дэбрахвотным» (Тамсама). А ў лісце да др. Грынкевіча (17.IV.1961) ёсць такія словы: «Вырашыў ісці і надалей як літаратар і журналіст (палітык) сваім апырочным незалежным шляхам. Не збіраюся абліваць памямямі нікога з БЦРаўцаў або БНРаўцаў ці Сяр-

гея Хмару. Тым болей не збіраюся плявузгаць на святых, аплываючы такім чынам душы сваіх суродзічаў на чужыне». («Летапіс...», № 60, 1988).

Палітычныя, кан'юктурныя меркаванні, а не літаратурныя, былі на першым плане і ў іншых пачыненнях. Відаць, таму гэтак рэзка, крытычна сустрэў Ю. Віцьбіч і выхад у свет вялікага альманаха «Ля чужых берагоў», які выдала газета «Бацькаўшчына» (Мюнхен, 1955) і ў які былі ўключаны творы многіх беларускіх эміграцыйных паэтаў і пісьменнікаў.

«Можна ўжо бачылі апошні «опус» «Бацькаўшчыны», — пісаў ён у лісце да таго самага С. Хмары (11.2.56), — альманах «Ля чужых берагоў»? Я ў стане цалкам абстрагавацца ад таго добрага, што прысвечана «Шыпшыне» і мне асабіста ў прадмове Ст. Станкевіча да яго. Мне здаецца, што гэты альманах з'яўляецца крывым люстрам нашае эміграцыйнае беларускае літаратуры. Паводле прадмовы меліся толькі «Сакавік» і «Шыпшына», ёсць — «Конадні» і літаратурныя старонкі «Бацькаўшчыны». Няпраўда, аж занадта схематычна! А дзе «Баявая Ускалось», «Пагоня» Алесь Салаўя, «Моладзь», «Наперад», «Шляхам жыцця» і г. д. Можна, напрыклад, не любіць «Шляхам жыцця», але разам з тым яны далі шмат арыгінальнага, літаратурнага, а ў тым ліку успаміны Міколы Шылы аб паасобных пісьменніках. Увогуле не было і няма ні аднаго выдання на чужыне (Ад «Ведмакаў» да «Аб'яднання»), якія ў большай ці меншай ступені не зпрычыніліся да развоі нашае эміграцыйнае літаратуры...

Акрамя прадмовы здзіўляе таксама ўступ — Ад выдавецтва, які з'яўляецца ўзорам эзуіскага падыходу да рэаліснасці. Шмат нашых добрых літаратараў не знайшлі месца ў альманаху, але за тое Арсеннева займае ў ім без малага 20% ягонае плошчы. Дарчы — гэтак узняты ў прадмове Віцьбіч — без малага 3%. Няма раўнавагі паміж паэзіяй (171 стар.) і прозай — 44 стар. [...]

На першы погляд здаецца, што трэба вітаць альфабэтны парадок размеркавання ў альманаху аўтараў — гэта задавальніць дробныя сяднёўскія амбіцыі. Аднак тут нешта зусім іншае. Паэзію распачынае Арсеннева, — прозу Бірыч. На гэты раз апошні не Юсташчык, бо не хоча лёціць аж пад Псыча. А каб, напрыклад, Віцьбіч ды быў Віцьбіч, дык Бірыч тады стаўся б Антонам Адамовічам.

Здзіўляе таксама адзначэнне ў спецыфічным літаратурным парадку, у бяграфіях паасобных аўтараў, колькі год і дзе адбыўся зняволенне. Гэта ж не часопіс былых савецкіх палітэмігрантаў... Потым — хіба за тое, што яна паэтка, трыпіла ў Казахстан Арсеннева? Не! Як паэтку яе праз кароткі час (3—4 тыдні) сам Панамарэнка звярнуў адтуль назад на Бацькаўшчыну, а туды яе саслалі, як жонку польскага афіцэра. Большасць аўтараў гэтага альманаху трапілі ў савецкую ссылку не за тое, што яны літаратары — іх абвінавачвалі ў прыналежнасці да студэнцкіх нацдэмаўскіх гурткоў. І, нарэшце, калі даць веры, дык найбольшым ад усіх панутнікаў ёсць Адамовіч — Бірыч — Юсташчык — Забранскі — Склот — Недасек — Віж — Альгердзіч і г. д. і г. д. Аднак ён сам красамоўна і вычарпальна характарызуе прычыны ягонага арышту — як «нацдэм». Двухносіц цалкам на месцы.

Крыху нанонт «Афрыдыты-Ост» Бірыча. Гэта пісаць можа толькі той, хто бачыў іх з акна Розенбергаўскага штаба. Нашыя панутныя прыганіны — Ганулі, Марылі, Алесі — за тры часы нічым не нагадвалі Афрыдту. Не толькі я, але значная колькасць беларускіх літаратараў на чужыне (Люціч, Клішвіч, Лебляда, Слунчані і г. д.) лядне пасмакавалі горкага астаўскага хлеба і аднагалосна адкажуць Бірычу: «Пішы лепш пра зондэр-фюрэраў, а не пра астаўкаў». («Летапіс...», № 75, 1991).

Уяўляюць пэўную цікавасць і тыя характарыстыкі, што даваў Ю. Віцьбіч у сваіх лістах паасобным літаратарам-эмігрантам і іх творам. Вось некаторыя з іх:

«Масей Сяднёў даўно ўжо заслугоўвае грамадскае ўвагі. Яму яна на карысць пойдзе».

«Склюю, які з калыскі хварэе на саба-чую старасць (...) — тлумачэнні не патрабуе. Адзін з двух слупоў (ён — конь, Арсеннева — авадзены), на якіх трымаюцца «Конадні». У нашую эміграцыйную літаратуру нясе ўсялякую мерцаючую, казмішчыну, смерцуюшчыну. Студэнт Ашмянска-Брунлінскае Акадэміі...»

«Рыгор Крушына — Рыгор Казан — эмігрантар. Яшчэ ў Менску выдатны Уладзімір Хадыка прысвяціў яму адмысловы верш, у якім — Казан — рыфмаваўся з мудак...»

«Што датычыць Янкі Золана... дык маеце рацыю, што ён «вельмі слабы на сцэне», але гэтак ж ён і па-за ёй. На сцэне ён — рыхцін тэй таварны цягнік, што адыходзіць ад станцыі, а па-за сцэнай усяго толькі затуканы прыдатак да сваёга экс-пападзі ў асірыйскім стылі... І калі ад усе душы прыкра, што таленавіты Масей Сяднёў стаўся ціхабрамаўцам, антыподам і «Шыпшына» і «Баявой Ускалосі», дык Бог з ім з Золанам — нельга з вераб'я ды зрабіць салаўя».

«Не люблю хадуршчынаў, якім добра мне знаны Сядура з'яўляецца з часоў свайго літаратурнага дэбюту. Нават ахрысціў яго калісьці — Павярхоўны, маючы на ўвазе яго занадта тэндэнцыйны псеўданім «Глыбіны». «Вас здзіўляе, чаму Сядура звярнуўся пасля ссылі ў Менск? Без сумніву заслугоўваў на гэтае. Мне здаецца, што з таго часу і дагэтуль яму ўласціва вялікая беспрыцэпавасць. У гэтым сэнсе, маеце рацыю, ён і Адамовіч — абое рабое. А таму і першы і другі з'яўляюцца вельмі небяспечнымі, як хаўруснікі, і ў вялікіх і ў дробных справах».

Імяцца з нашай спадчыны ды імкнучы загнаць нас, як каланіяльнае быдла ў стадо, псеўдамаванцаў, гісторыкі і «крытыкі», які Антон Адамовіч... Янка Станкевіч, псеўда-духавнікі, як архіепіскап Васілі, псеўда-генералы, як Кушаль, псеўда-літаратары, як Сымон Брага і П. Сыч, псеўда-патрыёты, як Жук-Грышчэвіч і а. Сіповіч і г. д., на нас паліагае святы абавязак не дазволіць ім апанаваць грамадскую думку на чужыне».

«Значна ўбаку (...) стаіць Міхась Кавыль. У яго, на жаль, сустракаюцца «маладзінніцкі» (шаблоны ўласцівыя 30 год таму збіраў згуртавання «Маладзінкі»), русізмы старога і падсавецкага паходжання і г. д.»

Пра Дудзіцкага: «Найгалоўнейшае, што ён зусім не згінюў як літаратар, а наадварот, можа адзін з найбольш плодных нашых паэтаў. Між тым, умовы для сваё творчасці ён меў і мае вельмі неспрыяльныя».

«Пераходжу да Алеся Салаўя. Перш за ўсё мушу зазначыць, што ён, як чалавек, бадай зусім пазбаўлены жыццёвага гарту Уладзіміра Дудзіцкага. На ўсіх, хто з ім блізка сутыкаўся, ён рабіў уражанне — іволасці... Салавей, як паэта, абраў дабе сугучны псеўданім. Салавей, як птушка, сапраўды надзвычай добра пля... Салавей шмат піша, але тымчасам з сябе не для друку... Мімаволі прыгадваецца, што падлетак Алесь Салавей вымаў з п'ятлі нежывым свайго дзёда, які забіў сябе пасля ссылі бальшавікамі Алесевых бацькоў. Таксама прыгадваецца, па прыездзе ў Аўстралію Алесь Салавей на нейкі час псіхічна захварэў, а ў сувязі з гэтым патрабуе цяпер далікатнага падыходу з боку сваіх сяброў».

«Мне падабаецца Вашая характарыстыка сп. Глыбінага (Уладзіміра Сядуры) (...) Свае алілуйныя біяграфіі (...) ён піша і выдае сам... У гэтай біяграфіі ён ніколі, крый Божа, не піша, што ягонае доктарская годнасць, нібы набытая ім у Менску, падробленая, ліпава. Не згадвае Глыбіны таксама і пра тое, чаму гэта яму палля сібінскага канцлагеру дазволілі адрозу прыехаць у (...) Менск, а потым пераехаць у Ленінград. Карацей кажучы — якімі сродкамі, якім коштам ён заслугоўваў на гэтае? Прынамсі, напрыклад, Міхасю Кавылю дазволілі толькі на адзін дзень прыехаць у родную вёску, каб сустрацца з маткаю. Аднак справа нават і не ў гэтым, а ў выключнай павярхоўнасці, пляткісці Глыбінага. У адной з яго «навуковых» працаў я налічыў 326 памылак...»

«Не-не дый успамінае Ю. Віцьбіч у лістах і пра сябе».

«Мяне ў самым пачатку майго літаратурнага шляху «вучылі аглабляць» Лукаш Бэндэ, Андрюша Вырвы Глаз, Ізл Харан, Лёўкоў, Клімковіч, Броўка, Гарбуноў і г. д.»

«Калі Юрку Віцьбічу пашанцавала не трапіць на Малыму (дарэчы, найлепшым маім адвакатам быў Кузьма Чорны), дык ён куды больш за іншых пераследваўся менавіта за літаратуру».

«Гэтак і ад мяне нейкі час у Савецкім Саюзе адмяжоўваліся як ад сына папа».

«Не адзін ліст напісаў Ю. Віцьбіч рэдактару «Баявой Ускалосі» Сяргею Хмару, які, дарэчы, і цяпер жыве ў Канадзе».

«Хочь сказаць, што любіў ён яго — не скажаш».

«Вы асабіста ніколі не мелі ад Сяргея Хмары гэтулькі знявагаў у друку («Маданка», «Пуга», «Дзяцел», «Баявая Ускалосі» і г. д.), колькі займаў іх Юрка Віцьбіч, — пісаў ён у лісце (26.4.55) да М. Вярбы. — І тым не менш я нікога не заклінаў і не заклікаю да крыжовага паходу супраць Сяргея Хмары. Менавіта таму мы і пайшлі на эміграцыю, каб пазбавіцца «генеральнае лініі», каб захаваць праба на свае ўласныя погляды і на іхняе выказванне. Няўжо Вам нічога не гаворыць тое, што значную частку сваёго жыцця Сяргей Хмара правёў у турмах усіх без вылучэння акупантаў нашае Бацькаўшчыны (палыкі, расейцы, немцы), а таму больш за іншых мае права сказаць, маючы на ўвазе Беларусь, з пагардай разнакаляровым апартуністам і здраднікам:

Іншая ваша — на гандаль яна!
Берлін, Масква ці Варшава —
Хто дарэжыць дасць — напоіць каня
ў Нёмане...
Кажнаму крыкнеце: «Слава!»
(«Шыпшына», № 3).

А няўжо менавіта Вам, што паходзіць із Заходняе Беларусі, нічога не гаворыць наступнае, напісанае ў турме Грудзенз?

...Грудзенз, Равіч, Каранова
Грамада кругом!
На Памор'і і ў Пазнані
Звоняць нашы кайданамі
Пад панскім ярмом...

Без сумніву Сяргей Хмара не Францішак Асіні, гэтак, як і Юрка Віцьбіч не Антон Падуанскі. («Летапіс...», № 66, 1989).

«Па самому складу сваёй натуре ён (Сяргей Хмара. — Б. С.) анархісты — не дарма кожная ўлада перадусім саджала яго за кратамі. Уласна ад гэтага анархізму і ягоны нігілістычны падыход бадай да ўсяго святаго для ягоных суродзічаў. Добра ведаю, што ў сваім змаганні Сяргей Хмара часта-густа не перабірае сродкі. Аднак зусім не на вышнім тым, хто, прэтэндуючы на беласнежныя шаты, з ім змагаецца».

Яго, Ю. Віцьбіча, прасілі не адыходзіць ад літаратурнага руху на эміграцыі, узначальваў яго, дапамагчы гэтаму руху быць сапраўды свабодным, незалежным, на што пісьменнік адказаў:

«Вы прапанаваце мне «як старэйшаму, узначальваць і аарганізаваць згуртаванне беларускіх паэтаў і пісьменнікаў на эміграцыі з іх органамі, напрыклад, «Агні», «Доля», «Парнас», «Нёман» ці штось у гэтым напрамку. Больш баявое, больш акрэсленае ды і кольш мастацкае». (Ліст да паэта М. Вярбы (24. 26.4.55). Я з'яўляюся шырым прыхільнікам існавання на эміграцыі не аднаго, а некалькіх згуртаванняў. На Бацькаўшчыне калісьці меліся згуртаванні «Узвышша», «Полымя», «Маладзінкі», «Пробліск» і г. д. што толькі садзейнічала росквіту літаратуры ўвогуле, а з'яўленне ССПБ надало ўсёй літаратуры казёны ўбогі характар. Не ў стане згадзіцца і з праектаванымі назовамі часопісу, «Агні» нічым не розніцца ад «Полымя», або нават «Огонек».

Облетели цветы
Догорели огни.

Доля нагадвае «Нашу долю», якое 50-годдзе мае адзначацца ў наступным годзе. Назоў гэты «нашаніўскі» і акурат пазбаўлены ўсялякае ваяўнічасці. Мімаволі прыгадваецца з тае ж расейскае:

Эх, ты, доля, мая доля,
Доля бедняка.

Парнас — гэты назоў шмат да чаго абавязвае, не менш чым, напрыклад, назоў «Алімп». Я асабіста цешуся з тае прычыны, што мой зямляк з-пад Віцебска паліа-соўшчыні Тарас з Пуцывішчаў наведваў калісьці Парнас. Але ўсё ж трапіў ён туды зусім выпадкова — каб гэтак не сталася і ў часопісу «Парнас». «Нёман» — назоў сапраўды не благі, але зноў жа:

Вісне снарга ўздоўж Нёмна
Беларусі сына.

І, дарэчы, анік не ўцямяю, што Вы разумееце пад «больш баявое». Калісьці я, албываючы салдатчыну, разам з іншымі «фршырываў ды на ўвесь тэй горад з вялікім пачуццём паяў:

Барабан громко бьет,
Наша рота в бой идет.

Гэтае мелася 30 год таму, і цяпер я ўяўляю сабе «баявое» зусім не ў барабанах і мітынгавай істэрні». («Летапіс...», № 32, 1985).

Цытаваць лісты Ю. Віцьбіча можна бяскоўца, настолькі яны цікавыя, хоць сам аўтар доволі скептычна адносіўся да іх: «Я зусім не ўпэўнены ў тым, — пісаў ён, напрыклад, у лісце да таго ж М. Вярбы (26.4.55), — што мае лісты з'яўляюцца гістарычнымі дакументамі і дзесьці ды кімсьці перахоўваюцца. Хоць сам я акуратна перахоўваю лісты нашых літаратараў, бо на мой асабісты пагляд яны, можа, калі-небудзь прыдадуцца гісторыку нашае эмігранцкае літаратуры». («Летапіс...», № 66, 1989).

У 1970 г. у Парыжы памёр Мікола Абрамчык, у 1976 у штаце Мічыган (ЗША) — Радаслаў Астроўскі. Памерлі і многія іншыя «дзеячы» — «прэзідэнты»; «віцэ-прэзідэнты»; «генеральныя сакратары»; «старшыні ўрадаў» БНР і БЦР, іншых эміграцыйных арганізацый. Памерлі і многія створаныя ім ці адноўленыя, «ажыўленыя» самі арганізацыі...

Сёння беларуская эміграцыя жыве новымі клопатамі, новым жыццём. Але пра гэта, як кажуць, іншым разам — добрым часам...

Міхась СКРЫПКА

ступіў у 1927 годзе. Выдаў зборнік вершаў і балет «Сатыра і гумар», зборнікі гумарэск і аповяданняў «Мая хата не з

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смутнае з прычыны смерці пісьменніка Міхася СКРЫПКА і выказвае спачуванне родным і блізім нябожчыка.

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

«Палетак адрэзаны», але не зусім

У «Літаратуры і мастацтве» за 8 лютага 1991 года ў нататцы «Адрэзаны палетак» адзначалася, што ў пасляваенныя гады беларуская мовазнаўца «беспадстаўна і несправядліва «адрэзала» ад свайго пазнаваўчага поля арганічную частку беларускамоўнай тэрыторыі — Віленскі край». Поўнасцю з гэтым згадзіцца нельга. На тое, што адрэзаў пасля Айчынай вайны не даследаваліся названыя гаворкі, ёсць пэўныя аб'ектыўныя прычыны. У гады вайны загінула картатэка гаворак Беларусі, якую неабходна было аднавіць. Разам з тым, арэал беларускіх гаворак афіцыйна акрэсліваўся ў той час дзяржаўнай мяжой БССР. Але пасля завяршэння і выдання «Дыялекталогічнага атласа беларускай мовы», а таксама заканчэння аўтарскай працы над «Лінгвістычнай геаграфіяй і групойкай беларускіх гаворак» беларускія дыялектолагі распачалі даследаванне цікавага і доволі складанага ў моўных адносінах рэгіёна — Віленскага краю. На тэрыторыі паўднёва-ўсходняй Літвы, пачынаючы з 1966 года, распачалося спачатку сперадычнае, а пасля заключэння ў 1976 годзе дагавору з Інстытутам мовы і літаратуры Літоўскай акадэміі навук паслядоўнае і мэтанакіраванае вывучэнне мясцовых гаворак беларускамоўнага насельніцтва гэтай тэрыторыі.

У 1966 годзе былі абследаваны гаворкі чатырох вёсак Тракайскага, Шальчынскага, Варэнскага і Вільнюскага раёнаў. Пачынаючы з 1975 года на працягу шасці гадоў яшчэ звыш дваццаці вёсак Ігналінскага, Швянчонскага, а таксама названых вышэй раёнаў. Акрамя таго, у 1977 годзе вывучаліся гаворкі дваццаці пяці вёсак у Латвіі — у Даўгаўпілскім, Краслаўскім, Лудзенскім раёнах. У Вільнюскім раёне даследчыкаў зацікавілі гаворкі дзвюх вёсак, дзе жывуць патомкі перасяленцаў з былога брэсцкага павета (перасяленне іх на Віленшчыну пачалося ў 1904 годзе). Некаторыя мікрарэгіёны ў Віленскім краі і ў Латгалі (Латвія) вызначаюцца пэўнай своеасабліваасцю. Так, ёсць вёскі, у якіх прадстаўнікі старэйшага пакалення гавораць па-беларуску і паліўска, а сярэдняе і малодшае пакаленне карыстаецца пераважна польскай мовай, напрыклад, Старыя Трокі (Сінеі Тракай) Тракайскага, Грыкені (Грыкеняй), Судэрва (Судзярве) Вільнюскага раёнаў. Сустракаецца нямаля вёсак і пераважаючым літоўскім насельніцтвам, дзе мясцовыя літоўцы добра валодаюць і часта карыстаюцца беларускай гаворкай, напрыклад, Чычалі (Чычалі), Аферышкі (Акверышке) Швянчонскага раёна. Пэўнай спецыфікай характарызуецца моўная сітуацыя і этнічная самасвадомасць у паўднёва-ўсходняй Латвіі. Так, у вёсцы Істра Лудзенскага раёна нярэдка людзі называлі сябе і рускімі, і беларусамі.

«Усяк бывае», «Пад корань», кніжку аповяданняў для дзяцей «Дзіва ў рэшаче» і вершаваны зборнік «Пад смешнай вясёлкай». У 1977 г. выйшла кніжка выбраных твораў «І з перцам і з сэрцам». Асобныя творы М. Скрыпки перакладзены на рускую, украінскую, грузінскую мовы. Творчасць Міхася Скрыпки вылучае добрая назіральнасць, умненне ўзімаць надзённыя пытанні жыцця, адчуванне мастацкага слова. Яго сатыра дапамагала людзям пазбаўляцца розных заган, смеах ачышчаць сябе і свой побыт. Светлая памяць пра Міхася Аляксандравіча Скрыпку, пісьменніка, грамадзяніна, чалавека адданга сваёй Радзіме, назаўсёды застаецца ў нашай памяці. САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ.

Вынікам даследавання ўказаных гаворак, а таксама гаворак паўночна-заходняй часткі БССР і Беласточчыны з'явіўся «Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча» ў 5-ці тамах (Мінск, 1979, 1980, 1982, 1984, 1986). Матэрыялы з Беласточчыны даслаў навуковай супрацоўніцы Польскай акадэміі навук, а таксама выкладчыкі Варшаўскага ўніверсітэта.

Зараз працягваецца даследаванне беларускіх гаворак на тэрыторыі Літвы і Латвіі. Узнікаюць новыя планы, задачы. Па-першае, мяркуецца стварэнне дыялектнага атласа беларуска-літоўска-латышкага пагранічча з уключэннем у яго дэдаўных гаворак беларускіх, літоўскіх, латышскіх, польскіх. Па-другое, плануецца ўключыць у апошні, 5-ты том «Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак», падрыхтаванага ў аддзеле дыялекталогіі і лінгвагеаграфіі ў 1971 — 1985 г.

У 1989—1990 гадах супрацоўнікамі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР па лексічнай праграме абследаваны гаворкі вёсак Ракаўскія Швянчонскага, Малькуны Ігналінскага раёнаў Літвы і вёскі Калішэны Краслаўскага раёна Латвіі. Хоцацца зесведчыць толькі, што ў апошні час у вельмі цяжкім стане знаходзіцца фінансаванне выданняў падобных прац. Напрыклад, цяпер у катастрофічным становішчы знаходзіцца выданне «Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак». У 1986 годзе быў здадзены на Мінскую картафабрыку яго першы том. Згодна з планам, ён павінен выйсці з друку ў 1992 годзе. Выданне патрабуе значных грашовых сродкаў, якія Прэзідыум Акадэміі навук АН БССР не мае магчымасці выдзельці. Атлас уключае каля 2000 карт, на якіх паказана пашырэнне розных слоў у мясцовых гаворках Беларусі. Шкада, калі такая праца, якая ўтрымлівае багацейшы скарб народнай мовы беларускай, яе самабытнасці, не будзе апублікавана. Трэба ўлічыць тэкстама, што атлас уключае і тую тэрыторыю, якая знішчана чарнобыльскай катастрофай, а гэта прыкладна 29 вёсак. Людзі з усходняй Палесся, з усходняй Магілёўшчыны, носьбіты мовы і этнаса, будуць раскіданы па розных іншых рэгіёнах...

Ад імя ўсяго аўтарскага калектыву атласа мы звяртаемся да грамадскасці Беларусі па магчымасці аказаць дапамогу ў выданні «Лексічнага атласа народных гаворак».

Наш разліковы рахунак: № 700213 (Лексічны атлас) Першамайскага аддзялення г. Мінска Прамбудбанка СССР, а таксама № 264070429 (Лексічны атлас) Знешэканомбанка СССР у г. Мінску.

Ф. КЛИМЧУК,
А. ЧАБЯРУК,
кандыдаты філалагічных навук, старшыя навуковыя супрацоўнікі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне народнаму паэту Беларусі Максіму ТАНКУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці сястры Семіянонай Людмілы Іванаўны.

МАРГАРЫН ЗАМЕСТ МАСЛА, альбо Армейскі «савецікус гома тыпус»

Вучэбны цэнтр ад зімовых кватэр мотастралковага палка месціўся кіламетраў за пяцьдзесят, а мо і болей. Паспрабуй палічы дакладна, колькі кіламетраў у гэтай пакрытай дарогі-трасяні ў горы. А як выбіраўся хто з горада ў палявы лагер, то лічы, на дзень. А здаралася, што і начаваць заставаліся. Яно і зразумела... Летам у гарах і спякоты меней, і прыгажосці болей.

Любіў паводкі ў вучэбны цэнтр і прапаршчык... Але што нам у прозвішчы яго?! А па дарозе ў горы памочніку начальніка харчовай службы ставілася задача атрымаць на складзе і адвезці прадукты. Звычайна ўлетку ў лагера былі ці не ўвесь вучэбны полк, таму і маслам, і яйкамі, і хлебам, і шмат чым іншым машына была забіта да верху. Прапаршчыцкі талент падказаў памочніку начальніка харчовай службы наступнае рашэнне... Карыстаючыся шырокага дыяметра трубой, наш знаёмец выбіваў у шматкілаграмовых пачках масла ёмістыя дзіркі. Пустачу запаўняў маргарынам, зверху замазваў сапраўдным маслам. І так сабе збіраў ласунак кілаграмамі. Зладзейства ўгледзеці не адразу. І то — выпадкова. Трэба ж было загадчыку палывай сталовай замест масла маргарын на афіцэрскае стол паставіць. Прапаршчыка, зразумела, у турму не пасадзілі, пасады не пазбавілі. Відаць, прыклад крадзяжу здаўся не самым жахлівым.

Яно ўсё, канешне, так. Прапаршчыкі (а завуць іх яшчэ: залаты фонд войска) здольны і не на гэта. Дык дзе ўжо там заўважаць розніцу паміж маргарынам і маслам. І першае, і другое — тлушч. Не бяду што розны на смак.

...Мне здаецца, катэгорыя прапаршчыкаў як вайскоўцаў, служачых па каротку звыш тэрміну, створана наўмысна. Аб тым толькі спраўдзіць, спраўдаць многі беды. Супраць прапаршчыкаў нават фальсифікацыя анекдот, што нарадзіўся з пачатка прапаршчыцкага.

Правяральнік з палітупраўленні акругі супыняе ля штаба палка прапаршчыка і пытаецца гэтак дэмакратычна:

- Ваш камандзір перабудаваўся?
- Так точна!
- А нампаліт?
- Так точна!

— А вы паспелі перабудавацца?

— Яшчэ не. Але дошкі і шыфер на дачу ўжо завёз...

Ганячы прапаршчыка, заўважае, што камандзір і нампаліт «перабудаваліся» першыя. А дапамог ім хто?.. Выходзіць, што патрэбная фігура — прапаршчык. Здараецца, што часам ён толькі і служыць на чыйсьці дачы, недзе некаму будзе гаражы, рамонтныя машыны і займаецца іншай драбязой. Кожны начальнік лічыць драбязой аздачыць «службовы» ўласным клопам прапаршчыка. Афіцэры (і нават старшыя ў адносінах да малодшых!) неяк яшчэ і зараз трохі саромеюцца прымешваць асабовыя ў службовыя.

Звычайна (і апошнім часам усё гэта відэавочнай) прапаршчыкамі служыць застаюцца не самыя лепшыя салдаты і сяржанты. А тыя, хто не можа як след уладкавацца ў жыцці пасля службы, хто не ўяўляе перспектыву ў вучобе, у авалодванні прафесіяй... Тыя, каму даспадобы вонкавая прапаршчыцкая бяздзейнасць. Шмат хто бачыць і прывілі: як правіла, пасады звязаны з матэрыяльнымі клопамі. А сёння, зараз, лічаць многія маладыя хлопцы, ля станка шмат цяжэй, чымся, да прыкладу, начальнікам прадуктовага склада.

Усе гэтыя загані (дадаць сюды яшчэ і звычайную маральную безадказнасць) парадзілі ў войску «савецікус гома тыпус» — прапаршчыка СА. І моцны стэрэатып, літаральна неразбуральны. Асабліва — ва ўяўленнях людзей цывільных, што пазіраюць на войска з далёкай вышыні, дзякуючы свайму вечно студэнцкаму цыннізму-неўспрыманню. Таму, назваўшы белае чорным (а плямы — яны ўсё ж ёсць!), спяшаюцца сказаць слова і ў абарону прапаршчыкаў.

У нараджэнні легендаў і міфаў адносна гэтага важнага інстытута сучаснага войска павінна жахліва-падманна рэчаіснасць. Але жыццё ведае шмат іншых прыкладаў, калі прапаршчыкі — сам інтэлект, само сумленне, сама мужнасць... У 1989 годзе ў Доме творчасці на Іслачы праводзіўся семінар армейскіх літаратараў. Сярод удзельнікаў быў і паэт, старшы прапаршчык Аляксандр Драт.

Тревога сердцу вверена, как боль,
Бессонница дарована, как совесть,
Нельзя иначе — так уж повелось,
Дежурство нашим кровным делом стало!
Пронизаны мгновения насковозь
Тревожным ожиданием сигнала.

Каб напісаць гэтак — трэба любіць армію, трэба ведаць сваё месца ў агромністым яе механізме.

Любіць, ведае армію таксама прапаршчык-літаратар, наш зямляк Іван Сяргейчык. Цяпер ён — у запасе. За плячыма — Афганістан. Паспеў Сяргейчык прайсці цераз яго пекла двойчы. Узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі. Як плён убачанага, зразумелага — кніжачка ў дадатку да часопіса «Маладоць»: «Горкі пыл Гіндукуша. Афганскі дзённік».

А колькі прапаршчыкаў служыць у войску з інстытуткім ромбікам!

І вось да гэтай кагорты сталых, вопытных, адукаваных людзей ідуць з лекцыямі і «мараллямі» непадрыхтаваныя прапагандысты, начальнікі ў «плямах». Ідуць, каб выхоўваць, вучыць. Так, дзея распачатая робіцца, працягваецца. Толькі ж знак у яе адваротны — «мінус».

Сумленне, абавязак, годнасць — катэгорыі, якія варта прывіваць не аднымі толькі словамі. Тым болей зараз, калі слова каштуе шмат танней, чым у недалёкім мінулым. Прайшла пара заклікаў. Сёння час кліча да іншага — да паразумення. А дзе там паразумецца... Калі палкоўнік велічыню сваіх зорак памнажае на сілу свайго голасу, а пасля, усцешаны ўласнай непераможнасцю, загадае прапаршчыку.

Маргарына-масельная псіхалогія беспарканасці нараджаецца не на голым месцы. І, да прыкладу, прапаршчык — начальнік прадуктовага склада — першы сведка (і выканаўца!), як з таго ж склада «просяць» — бяруць — цягнуць адпаведныя начальнікі. А тады «шматзоркавыя», абцяжараныя ўладай (а ці абцяжараны яны гнётам блізкай памяці?) палкоўнікі дзівяцца, чаму «таго-сяго» не хапае на салдацкім стале. Як жа быць дастатку, калі з таго ж самага стала бяруць-цягнуць усе, па чарзе вінавацны, аднак, толькі прапаршчыка-«стрэлачніка»?

Заганнасць мне бачыцца і ў самой «мёртвасці» прапаршчыцкага стану. Самалюбства двухзоркавага чалавека ніколі не будзе задаволена лейтэнанцка-капітанска-маёрскім званнем і адпаведнай грашовай даплатай. Адказнасць (матэрыяльная, адміністрацыйная) прапаршчыка часта ў дзсяткі разоў большая за адказнасць, што кладзецца на плечы многіх і многіх афіцэраў. А здараецца, што адразнасць гэтую не здольны заўважаць нават самыя блізкія начальнікі, не стараючыся хаця б маральна нешта кампенсавать... І ў гэтым — таксама адна з прычын бяды. «Кампенсацию» прапаршчык вызначае сабе сам, пераўтвараючыся ў злодзея, прабачце за праявілі вызначэнне.

...Тлумачальны слоўнік так вызначае сутнасць слова «прапаршчык»: «...у Савецкай Арміі... воінскае званне асоб, праходзячых добраахвотна службу звыш прызначанага тэрміну...» А некалі ў царскай Расіі прапаршчык лічыўся малодшым афіцэрска чынам. Дык гэта ж якраз да афіцэрска звярнуўся ў 1906 годзе палкоўнік Генеральнага штаба Міхаіл Галкін. Пачуйце яго словы — афіцэры, прапаршчыкі, салдаты: «Армія — гэта агромністы рэзервуар, куды збіраюцца на час жывыя воды краіны. Якімі ж яны выходзяць? Такімі ж, як увайшлі? Не. Больш ачышчанымі, болей празрыстымі? Не. У якім жа тады стане?»

На жаль... часцей забруджанымі. Калі рэзервуар гэтак дрэнна выконвае сваю ролю, то хіба ж не варта сказаць, што ён дрэнна адладжаны. І трэба знайсці сродак пераўтварыць яго ў фільтр, каторы нёс бы ачышчальную працу. Трэба дамагчыся таго, каб народ, ақунуўшыся ў вайсковую службу, выйшаў адтуль сталёвым, папярэдне патрапіўшы жалезным».

Пачулі...? Будзем жа тады спадзявацца...

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

г. Мінск.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

ПРАЦЯГ РУКІ НА СЯБРОЎСТВА

Чарговы нумар часопіса «Полацк» — здвоены: шосты і сёмы, хоць захаваўся памер аднаго нумара. Пабольшала ў «Полацка» і ганаровых сяброў рэдакцыі: ім стаў і народны пісьменнік Беларусі В. Быкаў.

«Полацк» вінуе ўсё, каму дарага ідэя беларускага Адраджэння, з паўторным абвясчэннем незалежнасці Беларусі! — словы гэтыя на першай старонцы. Тут жа — верш В. Шніпа «Час прыйшоў...» і радні: «25 сакавіка 1918 года — 25 жніўня 1991 года».

З матэрыялаў звяртаюць увагу гістарыкі: дослед І. Юхо «Уніі Вялікага княства Літоўскага», артыкул В. Дадзімавай «Аркестровае выканальніцтва Беларусі», 37-е чэргавое публіцыстычнае апавесці-хронікі ў дыялогух Э. Ялугіна «Свечкі на Дзяды», нататкі А. Белага «Як абвясчалі незалежнасць Беларусі», працяг успамінаў Я. Ціхановіча, новыя старонкі дакументальнай апавесці С. Белай «Максімава Яраславія».

Па-ранейшаму актыўна супрацоўнічае з «Полацкам» спадар М. Сяднёў. На гэты раз ён прадставіў творамі з яго цыкла «Біблійна-гіранічныя вершы».

У. Бакуновіч («У вянках нашай мовы») растлумачвае значэнне ходніх беларускіх слоў і выразаў, А. Анціпенка разважае пра дзейнасць Беларускай хрысціянска-дэмакратычнай партыі.

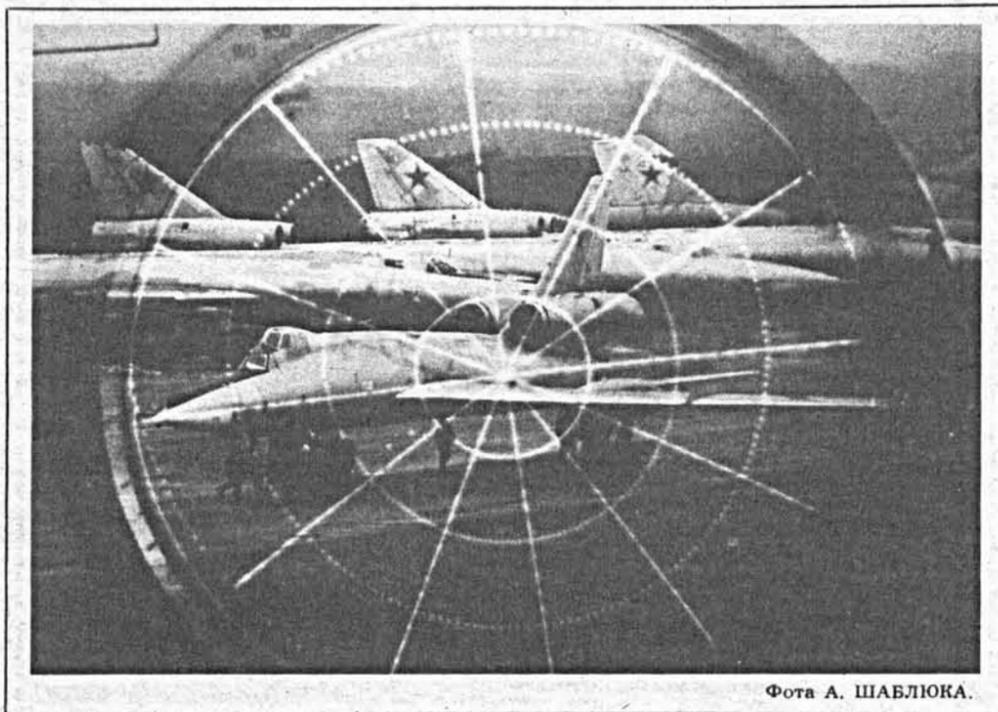
На развароце нумара — партрэт Цёткі.

Падборка «3 жыццё эміграцыі», бадай, як ніколі, разнастайная. Паддзена шмат інфармацыі, у тым ліку і аператыўнай. Прынамсі, разказваецца пра «Дзень беларускіх супраць» у цэнтры «Полацк» 21 жніўня і пра вераснёўскі візіт у ЗША дэлегацыі Рэспублікі Беларусь па запрашэнні Беларуска-Амерыканскага Задзіночання Амерыкі (БАЗА).

А. М.

Удакладненне

У паведамленні аб рэгістрацыі банкаўскага рахунка БНФ, змешчаны ў «Ліме» № 40 за 4 кастрычніка, быў недакладна названы нумар рахунка. Трэба чытаць: Камерцыйны банк «Дукат», рахунак 700906 МФО 153001. Беларускі народны фронт «Адраджэнне».

Фота А. ШАВЛЮКА.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; аднасны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШНЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культаветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04, аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рунатпы рэдакцыі не вяртае і не рэагуюе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і мернаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНЮК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адзны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12